

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Asta Volfė

Klinikinės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Psichopatiškumo sąsajos su emocijų atpažinimu, balansu,
išraiškingumu ir emociniu užkratu**

Darbo vadovas: Doc. Dr. Alfredas Laurinavičius

Vilnius
2022

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS.....	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	7
1.1. Psichopatijos apibrėžimų istorija.....	7
1.2. Emocijų atpažinimas ir psichopatiškumas.....	17
1.3. Emocijų balansas ir psichopatiškumas	22
1.4. Emocinis išraiškingumas ir psichopatiškumas	27
1.5. Emocinis užkratas ir psichopatiškumas.....	31
1.6. Tyrimo tikslas ir hipotezės.....	36
2. TYRIMO METODIKA	38
2.1. Tyrimo dalyviai.....	38
2.2. Tyrimo instrumentai.....	38
2.3. Tyrimo eiga.....	43
2.4. Duomenų analizė	44
REZULTATAI.....	45
1 hipotezė.....	45
2 hipotezė.....	47
3 hipotezė.....	48
4 hipotezė.....	49
5 hipotezė.....	50
REZULTATŲ APTARIMAS	55
Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos tolimesniems tyrimams.....	60
IŠVADOS	62
LITERATŪRA	63
PRIEDAI	75
1 priedas. Kreipimosi į tyrimo dalyvius ir anketos pabaigos ekrano vaizdas.....	75
2 priedas. Duomenų aprašomoji statistika.....	76
3 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Teigiamos ir neigiamos patirties skalę.....	78
4 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Berkeley išraiškingumo klausimyną.....	79
5 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Emocinio užkrato skalę.....	80

SANTRAUKA

Psichopatiškumo sąsajos su emocijų atpažinimu, balansu, išraiškingumu ir emociniu užkratu. Asta Volfė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022, p. 80.

Psichopatiją charakterizuoja emocinio funkcionavimo deficitai. Tyrimo tikslas: atskleisti Lietuvos gyventojų suaugusiųjų asmenų psichopatiškumo, emocijų atpažinimo, emocijų balanso, emocinio išraiškingumo ir emocinio užkrato sąsajas.

Tyrimo dalyvavo 436 tyrimo dalyviai: 33 (7,6%) vyrai ir 403 (92,4%) moterys, nuo 18 iki 79 metų. Tiriamieji buvo parinkti patogiosios atrankos būdu sniego gniūžtės principu. Buvo naudojami penki instrumentai: Triarchinės psichopatijos klausimynas (TriPM), Suvidurkinti Karolinska režisuoti emociniai veidai (AKDEF), Teigiamos ir neigiamos patirties skalė (SPANES), Berkeley išraiškingumo klausimynas (BEQ) ir Emocinio užkrato skalė (ECS).

Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos nebuvo susiję su emocijų atpažinimu, bet buvo susiję su emociniu užkratu. Atskiros psichopatiškumo dimensijos buvo susijusios su emocijų balansu ir emociniu išraiškingumu. Emocijų balansas, emocinis išraiškingumas ir emocinis užkratas prognozuoja psichopatiškumą ir atskiras jo dimensijas ir paaiškina nuo 13 iki 30 proc. įverčio sklaidos.

Raktiniai žodžiai: psichopatija, emocijų atpažinimas, emocinis balansas, emocinis išraiškingumas, emocinis užkratas.

SUMMARY

Relationships of psychopathy with emotion recognition, affect balance, emotional expressivity and contagion. Asta Volfė. Vilnius: Vilnius University, 2022 - 80 p.

Psychopathy features the deficits of emotional functionality. The aim of the study: to reveal the links among psychopathic features, recognition of emotions, affect balance, emotional expressivity and emotional contagion of the adult Lithuanians.

The study involved 436 participants: including 33 (7,6%) male ir 403 (92,4%) female, from 18 to 79 years. Participants were collected by using the snowball sampling. Five instruments used during the study: Triarchic Psychopathy Measure (TriPM), The Averaged Karolinska Directed Emotional Faces (AKDEF), The Scale of Positive and Negative Experience (SPANE), Berkeley expressivity questionnaire (BEQ), The Emotional Contagion Scale (ECS).

Psychopathy features and their separate dimensions have not been linked to emotion recognition, however, have been linked with the emotional contagion. The separate dimensions of psychopathy were related to affect balance and emotional expressivity. Affect balance, emotional expression and emotional contagion could forecast psychopathic features and their dimensions. The said variables have explained from 13 to 30 per cent of the rating dissemination.

Keywords: psychopathy, emotion recognition, affect balance, emotional expressivity, emotional contagion.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

- **Psichopatija** (angl. *psychopathy*) yra asmenybės sutrikimas, susijęs su emocijų, tarpasmeninių ir elgesio bruožų visuma, įskaitant empatijos ir kaltės jausmo stoką, egocentiškumą ir prastą impulsų kontrolę (Skeem et al., 2011).
- **Emocijų atpažinimas** (angl. *emotion recognition*) psichologijoje reiškia emocijų būsenų priskyrimas, kuris pagrįstas vaizdinių ir garsinių neverbalinių ženklų stebėjimu (Bänziger, 2014).
- **Emocijų balansas** (angl. *affect balance*) – tai individualių skirtumų konstruktas, atspindintis teigiamų ir neigiamų emocijų pusiausvyrą. (Veilleux et al., 2020).
- **Emocinis išraiškingumas** (angl. *emotional expressivity*) tai elgesio pokyčiai, kurie paprastai lydi emocijas. Pavyzdžiui, toks elgesys gali būti šypsena, raukšlėjimas, verkimas ar išėjimas iš kambario. Šis apibrėžimas pabrėžia stebimas elgesio reakcijas, o emocinės išraiškos lygį lemia individų elgesio impulsų laipsnis (Gross & John, 1997).
- **Emocinis užkratas** (angl. *emotional contagion*) yra polinkis automatiškai imituoti ir sinchronizuoti kito žmogaus veido išraiškas, balsus, pozas ir judesius ir dėl to emociškai susiliesti (Hatfield et al., 1993).

PRATARMĖ

Psichopatiją įprasta suprasti kaip klinikinį asmenybės sutrikimą, kuris susijęs su emocinių, tarpasmeninių ir elgesio bruožų visuma, įskaitant empatijos ir kaltės jausmo stoką, egocentriškumą ir prastą impulsų kontrolę (Skeem et al., 2011). Psichopatai dažnai patenka į kalėjimus ir kitas pataisos įstaigas, tačiau daugelis jų ten nepatenka. Geras išsilavinimas, aukšta socialinė padėtis ir palankios aplinkybės leidžia jiems išlaikyti išorinį normalumo įspūdį ir gauti tai, ko nori. Tarp jų būna įvairių profesijų atstovai, kurie gali gerai dirbti, sudaryti apie save gerą įspūdį. Vis dažniau mokslinėje aplinkoje kalbama apie psichopatiškumą kaip asmenybės bruožą.

Tipiški psichopatiškumo bruožai yra šiurkštumas ir manipuliacinis kitų išnaudojimas, paviršutiniškos ir trumpalaikis emocijos, neatsakingas ir impulsyvus elgesys, egocentriškumas ir patologinis melavimas (Cleckley, 1988). Šis aprašymas apima ir asmenybės, ir elgesio ypatybes. Tos ypatybės susijusios ir su tuo, kad psichopatiški asmenys patiria sunkumų su emociniu funkcionavimu. Paprastai manoma, kad psichopatiški asmenys neatpažįsta kitų žmonių emocijų, gerai nejaučia savo emocijų, turi emocinio reguliavimo problemų, nėra empatiški. Mokslininkai (Wynn et al., 2012) siejo psichopatijai būdingus emocinio funkcionavimo sunkumus su genetiniais veiksniais, darančiais įtaką smegenų formavimuisi, nors pripažino, kad psichopatija taip pat yra socialinių ir aplinkos poveikių rezultatas. Naujausi tyrimai ir metaanalizės atskleidė nevienareikšmius rezultatus dėl psichopatijos bruožų turintiems asmenims būdingų emocinių gebėjimų, bylojančių apie tai, kad yra individualių skirtumų.

Dauguma ankstesnių tyrimų rėmėsi rezultatais, gautais iš nusikaltėlių imties. Taip pat daug tyrimų atliktų, pasitelkiant studentus. Tačiau dar mažai tyrimų atliekama su bendros populiacijos atstovais. Vieni autoriai teigia, kad apie 2–3% gyventojų yra psichopatiški (Hare, 1993). Kiti autoriai teigia, kad psichopatijos paplitimas yra maždaug 1% tarp visų gyventojų, tarp kurių yra 4% įmonių vadovų, ir 20% kalinių populiacijos (Johanson et al., 2020). Naujausi tyrimų duomenys patvirtina prielaidas apie psichopatinę asmenybę kaip daugialypę, o ne vientisą struktūrą ir rodo, kad žmonės turi įvairaus laipsnio ir tipų psichopatijos raišką. Taigi, svarbu yra detaliau įvertinti, kokie būtent emocinio funkcionavimo deficitai charakterizuoja psichopatiją.

1. ĮVADAS

Psichopatija yra asmenybės sutrikimas, susijęs su emocinių, tarpasmeninių ir elgesio bruožų visuma, įskaitant empatijos ir kaltės jausmo stoką, egocentriškumą ir prastą impulsų kontrolę (Skeem et al., 2011). Kadangi emocijos turi įtakos žmonių elgesiui ir mintims, padeda palaikyti ir užmegzti tarpasmeninius, ilgalaikius, intymius santykius (Kavakli, 2019), jos tam tikrose situacijose padidina prisitaikymą, sustiprina gebėjimą susidoroti su atitinkamoje situacijoje esančiomis grėsmėmis ir galimybėmis (Nesse, 1990). Per išreikštas ir patirtas emocijas žmonės gali sužinoti kitų žmonių mintis ir įsitikinimus, per jaučiamas emocijas daryti išvadas apie socialinę aplinką (Kavakli, 2019). Todėl nuo emocinio funkcionavimo priklauso ne tik elgesys, bet ir gyvenimo kokybė. Toliau bus pristatomi psichopatijai būdingus emocijų atpažinimo, išgyvenimo, išraiškingumo bei emocinio užkrato ypatumai.

1.1. Psichopatijos apibrėžimų istorija

Vienas pirmųjų gydytojų, kuris 1801 m. aprašė psichopatus, buvo prancūzų psichiatras Philippe Pinel, pavartojęs terminą „manija be kliedesių“ (pranc. *manie sans délire*). Taip jis apibūdino elgesio modelį, kuriam būdingas agresyvus ir impulsyvus elgesys ir santūrumo trūkumas. Amerikos psichiatras Benjamin Rush aprašė šį sutrikimą kaip „proto pamišimas“ (angl. *alienation of the mind*), pabrėždamas nepakankamą moralinių gebėjimų organizavimą ir valios sutrikimą. Britų gydytojas James Cowles Prichard 1835 m. įvedė terminą „moralinis pamišimas“ (angl. *moral insanity*), pirmenybę teikdamas emociniams sutrikimams, susijusiems su intelektu. Vėliau vokiečių psichiatras Julius Ludwig August Koch, turėdamas omenyje besikeičiančius žmonių elgesio tipus per visą jų gyvenimą, 1888 m. pakeitė terminą „moralinis pamišimas“, įveddamas terminą „psichopatinis nepilnavertiškumas“ (vok. *psychopathische minderwertigkeiten*) (Buzina, 2012). Vėliau, psichopatijos apibrėžimas labiau pažengė į priekį. Už tai esame dėkingi tiems, kurie aprašė psichopatiškumo modelius ir sukūrė patikimus psichopatiškumo vertinimo instrumentus. Toliau bus pristatomi svarbiausi ir populiariausi psichopatijos modeliai.

Kurt Schneider modelis. Vokiečių psichiatras Kurt Schneider 1923 m. išleido knygą „Psichopatinės asmenybės“ (vok. *Die psychopathischen Persönlichkeiten*), kurioje psichopatiją apibūdino kaip savotišką nespecifinį asmenybės anomaliją (Abdalla-filho & Vo, 2020). Autoriaus darbai lėmė požiūrį į psichopatiją kaip į rimtą asmenybės sutrikimą, kuris neapima psichozės ar reikšmingo psichinio sutrikimo (Englebert, 2019). Jis pabrėžė, kad psichopatas yra asmenybė, kuri kenčia dėl savo nenormalumo, arba jo aplinka kenčia dėl jo nenormalumo (Abdalla-filho & Vo, 2020). Schneider išskyrė dešimt skirtingų psichopatų tipų: hipertiminis, depresyvus, nesaugus, nepasitikintis

savimi, fanatikas, siekiantis dėmesio, labilus, sprogu, nejautrus, silpnos valios ir asteniškas (Schneider, 2007). Šis psichopatinių asmenybių tipų suskirstymas padėjo klasifikuoti asmenybės sutrikimo tipus tiek TLK (Tarptautinis ligų klasifikatorius - TLK), tiek DSM (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - DSM) klasifikatoriuose. Tačiau Schneider psichopatijos klasifikacija į „Antisocialus asmenybės sutrikimas“ (angl. *Antisocial personality disorder - AsPD*) nebuvo įtraukta, kadangi autorius dėmesį sutelkė į asmenybės svarbą, o minėtuose ligų klasifikatoriuose sutelktas dėmesys į asocialaus elgesio svarbumą. Psichopatija tapo nebelaikoma sutrikimu, darančiu psichologinę žalą pačiam asmeniui, tačiau daranti žalą visuomenei (Abdalla-filho & Vo, 2020). Iš dešimties Schneider aprašytų psichopatų tipų nejautrus psichopatas yra artimiausias Cleckley psichopato apibrėžimui ir „Antisocialus asmenybės sutrikimas“ klasifikacijai pagal DSM. Nejautriais psichopatais autorius (Schneider, 2007) pavadino žmones, kurie mažai arba visai nejaučia užuojautos, gėdos, sąžinės graužaties. Jų charakteris dažnai niūrus, šaltas, poelgiai instinktyvūs ir grubūs (Schneider, 2007).

Hervey M. Cleckley modelis. Amerikos psichiatras Hervey M. Cleckley laikomas modernių psichopatijos tyrimų pradininku. 1941 m. savo knygoje „Sveiko proto kaukė“ (angl. *The mask of sanity*) jis mėgino sistemingai aprašyti psichopatiją ir pateikė daugybę diagnostinių kriterijų, įskaitant emocinius, kurie, manoma, yra pagrindiniai (Sifferd, 2018). Dirbdamas psichiatru, jis pastebėjo pacientus, kurie, turėdami išvystytą intelektą, visiškai neatsižvelgdavo į tai, kaip jų veiksmai paveiks kitus žmones. Pasak autoriaus, tokie žmonės, tiesiog negalėjo suprasti daugelio žmonių emocijų, nes šios emocijos jiems yra svetimos (Cleckley, 1988). Klasikinis autoriaus traktatas suteikė pagrindą šiuolaikiniams psichopatijos apibrėžimams ir vertinimo instrumentams (Patrick et al., 2009). Pagrindinė Cleckley mintis yra ta, kad psichopatija reiškia rimtą pagrindinę patologiją, užmaskuotą geros psichinės sveikatos buvimu (Patrick et al., 2009). Be to, Cleckley psichopatijos samprata apima ne tik žmones, kurie ne kartą užsiėmė asocialia veikla, bet ir padariusių sėkmingą savo srities profesinę karjerą (gydytojai, mokslininkai, verslininkai). Mokslininko nuomone, psichopatijos etiologija atspindi emocijų apdoravimo sutrikimą, kuris nulėmė psichopatiškumą, o ne specifinę atvirą elgesio išraišką (Patrick et al., 2009). Anot Cleckley, nepaisant racionalumo, psichopatinis asmuo turi labai silpnus gebėjimus kurti santykius ir dažnai dalyvauja rizikingose situacijose (Buzina, 2012).

Cleckley išskyrė šešiolika pagrindinių apibūdinančių tipišką psichopata požymių, kuriuos Patrick (2018) paskirstė į 3 kategorijas:

1. Teigiamo prisitaikymo bruožai / Kaukės savybės:
  - Fizinis žavesys ir aukštas intelektas.
  - Kliesių ar kitų neracionalaus mąstymo požymių nebuvimas.

- Nervingumo ar kitų psichoneurozinių požymių nebuvimas.
  - Savižudybė retai įvykdoma.
2. Elgesio nukrypimai:
- Neadekvačiai motyvuotas asocialus elgesys.
  - Blogų sprendimų priėmimas ir nesugebėjimas mokytis iš savo patirties.
  - Napatikimumas.
  - Fantastinis ir kritikuotinas elgesys išgėrus ar kartais esant blaiviam.
  - Beasmenis, netvarkingas ir prastai integruotas seksualinis gyvenimas.
  - Jokio gyvenimo plano nesilaikymas
3. Emociniai ir tarpasmeniniai bruožai / Paviršutiniškos apgaulingos savybės:
- Apgaulė ir nenuoširdumas.
  - Gailesčio ar gėdos nebuvimas.
  - Patologinis egocentrizmas ir nesugebėjimas mylėti.
  - Bendras pagrindinių emocijų reakcijų skurdumas.
  - Ypatingas įžvalgos neturėjimas.
  - Abejingumas tarpasmeniniams santykiams (Cleckley, 1988; Patrick, 2018; Skeem et al., 2011)

Cleckley sutelkė dėmesį į normų ir chaotiško psichopatinio vidinio pasaulio neatitikimą (Abdalla-filho & Vo, 2020).

Benjamin Karpman modelis. Amerikiečių psichiatras Benjamin Karpman 1941 m. pirmą kartą savo darbe „Dėl būtinybės atskirti psichopatiją į du skirtingus klinikinius tipus: simptominę ir idiopatinę“ (angl. *On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: The symptomatic and the idiopathic*) pasiūlė psichopatiją suskirstyti į du klinikinius tipus, kurių kiekvienas turi savo specifinę etiologiją ir raiškos formas. Mokslininko pagrindinis indėlis į psichopatiją buvo pirminės (idiopatinės) psichopatijos atskyrimas nuo antrinės (simptominės) psichopatijos (Miller & Lynam, 2015). Pirminis tipas paprastai atitinka Cleckley psichopato sampratą, kuris pasižymi tam tikromis netinkamai prisitaikančiomis savybėmis, pavyzdžiui, sąžinės stoka, neatsakingumu, nesugebėjimas mokytis iš patirties ir prisitaikančiomis savybėmis, pavyzdžiui, mažu nerimu, asmeniniu žavesiu, neracionalaus mąstymo nebuvimu (Vaughn et al., 2009). Antrasis tipas parodo daug tų pačių netinkamo prisitaikymo savybių kaip ir pirminis psichopatas, tačiau šiems asmenims būdingas didelis nerimo ir depresijos lygis, kartu su pykčiu, agresija ir impulsyvumu (Drislane et al., 2015). Todėl antrinis psichopatas paprastai yra labiau reaguojantis, priešiškas ir impulsyvesnis, taip pat jam būdingas didesnis destraktyvus elgesio pavojus, pavyzdžiui, narkotikų vartojimas, mintys apie savižudybę, tarpasmeninė agresija ir kt. (Vaughn et al., 2009). Karpman laikė

pirminę psichopatiją (Cleckley aprašytą tipą) kaip įgimtą emocinio jautrumo trūkumo rezultatą. Priešingai negu pirminis, antrinis psichopatijos tipas kyla dėl įvairias nepalankios aplinkos formas atspindinčių priežasčių, pavyzdžiui, dėl netinkamo auklėjimo, prievartos, nepriežiūros ar traumos (Vaughn et al., 2009). Dėl šios etiologinės priežasties antriniai psichopatai galėjo reaguoti į psichoterapiją, nes jų emocinis trūkumas ir priešiškas elgesys buvo charakterio dalis (Skeem et al., 2002).

Tam kad įvertinti klasikinį dviejų faktorių psichopatijos modelį, pagal kurį išskiriami pirminiai ir antriniai sutrikimo potipiai pagal Karpman modelį buvo sukurta Levensono psichopatijos skalė (angl. *Levenson Self-Report Psychopathy Scale (LSRP)*) (Levenson et al., 1995).

William Maxwell McCord ir Joan McCord modelis. Amerikiečių mokslininkai William Maxwell McCord ir Joan McCord 1964 metais psichopatijos apibrėžimą pateikė savo darbe „Psichopatas: esė apie nusikaltėlio protą“ (angl. *The psychopath: An essay on the criminal mind*). Būtent dėl šių autorių, dirbusių su nusikaltėliais, o ne su psichiatriniais pacientais, kilo šiuolaikinė psichopatijos sąsaja su rimtu ir pasikartojančiu įstatymų pažeidimu (Skeem et al., 2011). McCord ir McCord psichopatiškus nusikaltėlius apibūdino kaip šaltakraujiškus, piktus ir grobuoniškus. Kaip jų požymius išskyrė žiaurumą ir agresyvumą. Jie teigė, kad psichopatai, neturi socialinės sąžinės ir agresijos slopinimo, nemaloniose ar grėsmingose situacijose paprastai reaguoja pykčiu, o ne baime (Patrick et al., 2009). Anot šių mokslininkų, yra du bruožai, kurie išskiria psichopatus iš kitų žmonių: kaltės ir empatijos stoka. Jie aiškino, kad psichopatija vystosi dėl smegenų pažeidimo, fizinės traumos ir, dažniausiai, stiprios emocinės deprivacijos vaikystėje. Mokslininkai savo esė nurodė šešis psichopatoms būdingus bruožus:

1. Asocialūs.
2. Turintys nekontroliuojamų troškimų.
3. Labai impulsyvūs.
4. Agresyvūs.
5. Mažai jaučia kaltės jausmą.
6. Turi iškreiptą gebėjimą mylėti (Miller & Lynam, 2015).

Kaip ir Cleckley, mokslininkai manė, kad psichopatoms nebūdingas nerimas ir emociingumas. Tačiau, jų emociniai sutrikimai atspindėjo meilės stoką ir kaltės neturėjimą, o ne bendrą emociinių ir motyvacinių gebėjimų trūkumą (Patrick et al., 2009). Anot autorių, psichopatai gali kalbėti apie moralę, bet jos viduje nejaučia, nes jų žodžiai neatitinka veiksmų. Su kitais jie elgiasi kaip su daiktais, nes jie šalti ir negailestingi (Miller & Lynam, 2015). Autoriai psichopato asmenybę apibūdino, kad, palyginti su kitais, tai yra netinkamai prisitaikanti asmenybė, turinti ryškesnį priešiško atsiskyrimo, agresijos, šiurkštumo, impulsyvumo ir parazitinio išnaudojimo bruožų. Mokslininkai sutiko su

Cleckley koncepcija, kad psichopatijai būdingas trumpalaikių ir paviršutiniškų emocijų pasireiškimas, o elgesys be aiškios motyvacijos (Skeem et al., 2011)

Robert Hare modelis. Kanados teismo psichologas Robert Hare išplėtė Cleckley modelį ir 1980 metais sukūrė Psichopatijos klausimyną (angl. *Psychopathy Checklist (PCL)*), kuris leido tyrėjams diagnozuoti psichopatiją pagal Cleckley kriterijus suaugusiems nusikaltėliams. Vėliau, 1991 ir 2003 metais, šis sąrašas buvo pakeistas ir papildytas. Daugybė tyrimų patvirtino, kad taisytas psichopatijos klausimynas (angl. *Psychopathy Checklist - Revised (PCL – R)*) patikimai diagnozuoja psichopatiją (Blais & Ritchie, 2020). Hare modelis sudarytas iš dviejų faktorių, kurie yra tarpusavyje susiję, bet atspindi du atskirus psichopatijos aspektus. Pirmasis faktorius (F1) atspindi tokius bruožus kaip gailesčio stoka, šiurkštumą, savanaudiškumą ir kitų panaudojimą savo tikslams. Antrasis faktorius (F2) atspindi tuos psichopatijos bruožus, kurie yra susiję su asocialiu, impulsyviu ir socialiai nukrypusiu gyvenimo būdu. Šie du faktoriai padalyti į dar du aspektus. Todėl ši modelis iš 20 aspektų dar vadinamas keturių faktorių modeliu (Hare & Neumann, 2008).

PCL-R Pirmasis faktorius (F1)

1 aspektas – Tarpasmeniniai bruožai

1. Gražiažodžiavimas, paviršutiniškas žavesys
2. Perdėtas savivertės jausmas
3. Patologinis melavimas
4. Apgaudinėjimas, manipuliavimas

2 aspektas – Emociniai bruožai

1. Gailesčio ir kaltės jausmo stoka
2. Paviršutiniškos emocijos
3. Šiurkštumas, empatijos stoka
4. Atsakomybės už savo veiksmus neprisirišimas

PCL-R antrasis faktorius (F2)

3 aspektas – Gyvenimo būdo bruožai

1. Stimuliacijos poreikis / polinkis į nuobodulį
2. Parazitinis gyvenimo būdas
3. Realistiškų, ilgalaikių tikslų neturėjimas
4. Impulsyvumas
5. Neatsakingumas

4 aspektas – Asocialumo bruožai

1. Prasta elgesio kontrolė
2. Ankstyvos elgesio problemos

3. Nusikalstamumas nepilnametystėje
4. Sąlyginio paleidimo į laisvę panaikinimas
5. Nusikalstamo elgesio įvairovė (Scott, 2014)

Du bruožai nepatenka nė į vieną iš išskirtų faktorių, prisideda prie bendro PCL-R balo.

1. Netvarkingas, doroviškai pakrikęs seksualinis elgesys
2. Daug trumpalaikių vedybinių ryšių (Hare & Neumann, 2008).

Po to, kai buvo pristatytas Hare sudarytas psichopatijos klausimynas, psichopatija tapo ypač svarbi teismo psichiatrijoje (Abdalla-filho & Vo, 2020). Kriterijai, kuriuos subjektas turi atitikti, kad būtų kvalifikuoti kaip psichopatiniai Hare darbe PCL-R, ir tie, kurie priskiriami DSM ligų klasifikatoriaus kategorijai „Antisocialus asmenybės sutrikimas“, labai sutampa (Sifferd, 2018). Tačiau tik antrasis faktorius (F2) yra glaudžiai susijęs su kategorija „Asocialus asmenybės sutrikimas“, o pirmasis faktorius (F1) nerodo šio asmenybės sutrikimo (Abdalla-filho & Vo, 2020). Kai kuriems mokslininkams nusikalstamumas yra labiau pasekmė, o ne diagnostinis psichopatijos simptomas, ir jie pasisako už tai, kad psichopatija turėtų būti tiriama atskirai nuo PCL-R antro faktoriaus (F2), tačiau tam nepritarė Hare (1993), teigiantis, kad asocialus ir nusikalstamas elgesys yra būtinas psichopatijos diagnostinis kriterijus (Abdalla-filho & Vo, 2020).

Scott O. Lilienfeld ir Brian P. Andrews modelis. Amerikiečių psichologai Scott O. Lilienfeld ir Brian P. Andrews 1996 m. pristatė psichopatijos savybių konstrukta, siekiant įvertinti psichopatiją kaip dvi konkuruojančios psichopatijos koncepcijas: į asmenybę orientuotas požiūrį ir elgesiu pagrįstas požiūrį (Lilienfeld, 1994). Asmenybe pagrįstas požiūris (Cleckley, Karpman, McCord ir McCord) pabrėždavo tokius bruožus kaip kaltės neprisiėmimas, savanaudiškumas, impulsyvumas, lojalumo stoka, šiurkštumas ir pasekmių numatymo stoka. Priešingai, elgesiu pagrįstas požiūris pabrėždavo asocialaus elgesio ir nusikalstamo elgesio, pavyzdžiui, fizinės agresijos, vagystės ir vandalizmo istoriją. Šie du metodai turėjo labai skirtingą reikšmę psichopatijos vertinimui (Lilienfeld & Andrews, 1996). Mokslininkai sukūrė Psichopatinės asmenybės aprašą (angl. *Psychopathic Personality Inventory (PPI)*) (Lilienfeld & Andrews, 1996), skirtą aprėpti visą Cleckley psichopatiškumo aprašyme nurodytų bruožų spektrą, įskaitant teigiamus prisitaikymo bruožus (Sörman, 2015). PPI yra savistata pagrįstas vertinimo instrumentas, o ne pagrįstas interviu, kaip PCL-R. Jis skirtas visapusiškai įvertinti psichopatinis asmenybės bruožus be jokių sąsajų su asocialiu ar nusikalstamu elgesiu. 2005 m. šis aprašas buvo peržiūrėtas, patikslintas ir jis tapo Taisytu psichopatinės asmenybės aprašu (angl. *Psychopathic Personality Inventory - Revised (PPI-R)*) (Benning, 2017). PPI-R sudaro 154 klausimai, kurie paprastai yra sujungti į aštuonias skales, iš kurių septynios patenka į du faktorius, o viena skalė – Šaltaširdiškumas įvertina perdėto sentimentalumo nebuvimą (Benning, 2017).

PPI – I Bebaimiškas dominavimas (FD)

1. Socialinė įtaka (SOI)
2. Bebaimiškumas (F)
3. Imunitetas stresui (STI)

PPI- II Egocentrinis impulsyvumas (SCI)

1. Makiaveliškas egocentriškumas (ME)
2. Maištaujantis neatitikimas (RN)
3. Kaltinimo eksternalizaciją (BE)
4. Nerūpestingas neplanavimas (CN)

Šaltaširdiškumas (C) (Sörman, 2015).

Šią teorinę poziciją patvirtina „dviejų procesų modelis“, kuriame teigiama, kad Bebaimiškas dominavimas ir Egocentriškas impulsyvumas gali būti pagrįsti skirtingais etiologiniais procesais, turinčiais skirtingus neurobiologinius ryšius (Sörman, 2015). Bebaimis dominavimas paprastai siejamas su ekstraversija, žemu neurotizmu ir elgesio slopinimo lygiu. Egocentrinis impulsyvumas siejamas su mažu sutariamumu ir sąžiningumu bei dideliu neurotizmu, o šaltakraujiškumas – su žemu neurotizmu, atvirumu, ekstraversija ir sutariamumu (Benning, 2017).

Penkių asmenybės faktorių modelis. Pastaruoju metu daugėję tyrimų, kuriuose psichopatiškumą bandoma apibrėžti naudojant *Penkių asmenybės faktorių modelį* (angl. *Five Factors Model (FFM)*), kitaip žinomą kaip „Didysis penketas“ (angl. *Big Five*). Šis modelis buvo sukurtas remiantis teiginiu, kad kalba gali atspindėti asmenybės aspektus, apibūdinančius kasdieninėje kalboje vartojamais žodžiais (Žukauskienė ir Barkauskienė, 2006). Naudojant būdvardinę leksiką buvo išskirti penki asmenybės bruožų faktoriai:

Sutariamumas (angl. *agreeableness*) – atspindi tarpasmeninio bendravimo stilių ir tai, kiek žmogus šiltai, empatiškai, pasitikint ir bendradarbiaujant mąsto apie kitus ir bendrauja su kitais.

Sąmoningumas (angl. *conscientiousness*) – atspindi polinkį į atsargų, apgalvotą požiūrį į gyvenimą ir tai, kiek žmogus turi vidinių resursų, reikalingų atitolinti pasitenkinimą, siekti ilgalaikių tikslų ir apsvarstyti savo elgesio pasekmes prieš imdamasis veiksmų.

Neurotizmas (angl. *neuroticism*) – atspindi polinkį patirti intensyvias, dažnas neigiamas emocijas, tokias kaip nerimas, depresija ir pyktis, ir jaustis labiau pažeidžiamiems gyvenimo peripetijų.

Ekstraversija (angl. *extraversion*) – atspindi susidomėjimą, susijaudinimą ir pirmenybę kitų draugijai, aktyvaus lyderio vaidmens prisiėmimą tarpasmeniniuose santykiuose ir teigiamų emocijų išgyvenimą.

Atvirumas patyrimui (angl. *openness to experience*) – matuoja, kiek žmogus yra įsitraukęs į pasaulį – elgsenos, emociškai ir pažinimo prasme – smalsiu ir galbūt neįprastu būdu (Miller & Lynam, 2015)

Kiekvieną iš šių faktorių sudaro du aukštesniojo ir žemesniojo lygmenų kontrastingi asmenybės bruožai: sutariamumas ir priešiškus, sąmoningumas ir neslopinimas, neurotiškumas ir emocinis stabilumas, ekstraversija ir introversija, atvirumas patirčiai ir uždarumas (Miller & Lynam, 2015). Dabar pasaulyje plačiai žinomas Taisytas NEO PI-R asmenybės klausimynas (angl. *The Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R)*), kuris skirtas penkių faktorių empiriniam tyrinėjimui (Costa & McCrae, 1995). Asmenybei suprasti praverčia tiek bendrieji, tiek specifiniai faktorių skirtumai (McCrae & John, 1992). Kiekvieną iš penkių faktorių galima suskirstyti į šešis konkretesnius asmenybės bruožus. Penkių faktorių modelis sulaukė didžiausio tyrinėtojų susidomėjimo (Žukauskienė ir Barkauskienė, 2006).

Psichopatiškumas yra įvairių bendro asmenybės modelio bruožų derinys. Nustatyta, kad psichopatiškiems asmenims būdingi labai žemi įverčiai sutariamumo ir sąmoningumo faktoriuose, vidutiniai įverčiai atvirumo patyrimui faktoriuje. Vertinant neurotizmo ir ekstraversijos faktorius, būdingi aukšti ir žemi kai kurių bruožų įverčiai (Miller & Lynam, 2015).

Žemi sutariamumo faktoriaus balai rodo, kad asmenybei būdingas cinizmas, karingas ir išnaudojamas elgsys, polinkis būti grubiam ar arogantiškam. Žemi sąmoningumo faktoriaus balai rodo, kad asmenybei būdingas taisyklių ir pareigų nepaisymas, asmeninis ir profesinis netikslumas, nesugebėjimas save disciplinuoti (Carrillo, 2020). Neurotizmo ir ekspresijos faktorių vaidmuo psichopatijoje yra sudėtingesnis, nes yra atstovaujami aukštas ir žemas poliai, o šių bruožų įtraukimas labai skiriasi priklausomai nuo koncepcijos. Psichopatijai būdingi aukštam neurotizmui (agresyvumas, bloga elgesio kontrolė) ir žemam neurotizmui būdingi bruožai (nervingumo stoka, silpnos emocinės reakcijos, paviršutiniškumas). Lygiai taip pat egzistuoja abu ekstraversijos poliai: turintis aukštą ekstraversijos lygį asmuo apibūdinamas kaip išoriškai žavus, nevaldantis savo troškimų ir reikalaujantis stimuliacijos, o turintis žemą ekstraversijos demonstruojantis skurdžias emocines reakcijas. (Miller & Lynam, 2015).

Teigiama, kad taikant Penkių Faktorių modelį iš psichopatiškiems asmenims būdingų bruožų galima apibūdinti psichopatišką asmenybę (Miller & Lynam, 2015) ir asocialaus asmenybės sutrikimą turinčią asmenybę (Trull, 2012).

Christopher J. Patrick modelis - Triarchinės psichopatijos modelis (angl. *Triarchic Psychopathy Model (TPM)*). Siekiant patobulinti ir integruoti įvairias psichopatijos teorijas ir suteikti galimybę tirti neurobiologines psichopatinės savybės, amerikiečių psichologas 2009 m. Christopher

J. Patrick sukūrė Triarchinį psichopatijos modelį (Patrick et al., 2009). Šis integracinis modelis pateikia psichopatiją kaip tris skirtingus fenotipus.

Ižūlumas (angl. *boldness*), kuris atspindi socialinį dominavimą, verslumą, emocinį stabilumą, gebėjimą išlikti ramiam ir susikaupusiam pavojingose situacijose. Tai yra bruožų rinkinys, kuris, susideda iš žavesio, pasitikėjimo savimi, tarpasmeninio dominavimo, dėmesio siekimo, įtikinamumo, gebėjimo greitai atsigauti po stresinių įvykių, didelio pasitikėjimo savimi, socialinio efektyvumo ir emocinio paviršutiniškumo. Ižūlumas gali būti vertinamas kaip socialinio dominavimo, mažo streso reaktyvumo ir įspūdžių bei nuotykių ieškojimo ryšis. Su Ižūlumu susiję terminai yra bebaimis dominavimas, drąsumas, ryžtingumas, nenumaldomumas, Ryškios Ižūlumo elgsenos apraiškos yra nesutrikdymas, socialinė savitvarda, užsispyrimas, įtikinamumas, drąsa, rizikingumas. (Patrick et al., 2009).

Piktybiškumas (angl. *meanness*), kuris atspindi polinkį į šiurkštumą ir empatijos stoką. Tai yra bruožai, susiję su žiaurumu, emociniu šaltumu, empatijos neturėjimu, panieka, artimo ryšio su kitais nebuvimu, grobuonišku kitų išnaudojimu, maištingumu, susijaudinimo siekimu, savo galios demonstravimą per žiaurumą ir destruktivyvų elgesį. Su Piktybiškumu susijusios sąvokos yra šiurkštumas, šaltaširdiškumas ir antogonizmas (Patrick et al., 2009). Piktybiškumas gali būti vertinamas kaip didelio dominavimo, mažos afiliacijos (ryšio palaikymo) ir žemo neurotiškumo (didelio emocinio stabilumo) ryšis. Būdingos elgesio apraiškos yra arogancija ir žodinis pasityčiojimas, valdžios nepaisymas, artimų asmeninių santykių vengimas, agresyvi konkurencija, fizinis žiaurus elgesys su žmonėmis ir gyvūnais, grobuoniška (prevencinė, tyčinė) agresija, strateginis kitų išnaudojimas siekiant naudos ir susijaudinimo siekimas per destruktivyvumą (Patrick et al., 2009).

Neslopinimas (angl. *disinhibition*), kuris atspindi impulsų kontrolės ir poveikio reguliavimo problemas, kurios atsiranda dėl planavimo ir numatymo stokos, emocijų ir potraukių reguliavimo sutrikimo, poreikio nedelsiant patenkinti pasitenkinimą ir nepakankamo elgesio slopinimo (Patrick et al., 2009). Tai bruožai, susiję su impulsyviai, neapgalvotais ir neatsakingais veiksmais, kurie dažnai lydimi problemų dėl alkoholio ar narkotikų vartojimo, o kartais ir savižudiško elgesio. Polinkis į impulsų kontrolės problemas. Giminingos su Neslopinimu sąvokos yra eksternalizaciją, slopinimo psichopatologija ir maža slopinimo kontrolė. Neslopinimas gali būti vertinamas kaip impulsyvumo ir neigiamo emocingumo ryšys. Panašu, kad tradicinė antrinio (simptominio) psichopato samprata atitinka Neslopinimo bruožų turintį individą (Patrick et al., 2009).

Ryškios Neslopinimo elgesio apraiškos yra neatsakingumas, nekantrumas, impulsyvūs veiksmai, sukeltys neigiamų pasekmių, susvetimėjimas ir nepasitikėjimas, agresyvus elgesys (ypač pykčio reaktyvioji agresija), nepatiklumas, polinkis į narkotikų ir alkoholio problemas ir įsitraukimas į neteisėtą ar kitą normas pažeidžiančią veiklą (Patrick et al., 2009).

Šie trys fenotipai, nors kai kuriais lygmenimis yra tarpusavyje susiję empiriškai ir abipusiais ryšiais su psichopatijos reiškiniu, turi skirtingą fenotipinį tapatumą ir gali būti konceptualizuojami, matuojami ir suprantami atskirai. (Patrick et al., 2009).

Kliniškai apibrėžtą psichopatijos sindromą apima Neslopinimas kartu su Ižūlumumu arba kartu su Piktybiškumu. Kadangi Cleckley psichopatinį atvejų pavyzdžius sudarė psichiatriniai pacientai, o ne įkalinti nusikaltėliai, jis, konceptualizuojant psichopatiškumą, pabrėždavo ižūlumą (polinkį į eksternalizacinę elgesį). Tuo tarpu McCord ir McCord nagrinėjo nusikaltėlius, kurie dažniausiai buvo kilę iš skurdžių, asocialių šeimų ir labiau pabrėždavo Piktybiškumą. Manoma, kad Ižūlumas atspindi fenotipinę orientaciją, kuri vystosi iš žemos baimės genotipo (bebaimiškumo išraiška), o Piktybiškumas greičiausiai atspindi neteisingos vystymosi patirtį (Patrick et al., 2009).

Triarchinės psichopatijos modelio vertinimo instrumento – Triarchinės psichopatijos klausimyno (TriPM) sąsajos su kitais psichopatijos vertinimo instrumentais.

Taisytas psichopatijos klausimynas (PCL-R). Ižūlumas labiausiai susijęs su F1 faktoriaus „Tarpasmeniniai bruožai“ aspektu, atspindinčiu žavesį, apgaulę ir manipuliavimą. Piktybiškumas labiausiai susijęs su F1 faktoriaus „Emociniai bruožai“, atspindinčiu šiurkštumą, gailesčio ir kaltės trūkumą, paviršutiniškas emocijas, neatsakingą elgesį. Neslopinimas labiausiai susijęs su F2 faktoriaus „Gyvenimo būdo bruožai“ aspektu, atspindinčiu neatsakingumą, polinkį į nuobodulį, parazitinių gyvenimo būdą ir ilgalaikių planų neturėjimą. Pažymėtina, kad visos trys triarchinės skalės atskirai prisideda prie F2 faktoriaus „Asocialaus elgesio bruožai“ aspekto numatymo (Patrick, 2010).

Psichopatinės asmenybės aprašas (PPI) Ižūlumas sutelkia dėmesį į prisitaikymo savybes, tokias kaip socialinis žavesys, bebaimiškumas ir atsparumas stresui bei ir yra stipriai susijęs su PPI-I „Bebaimiškas dominavimas“ skale. Neslopinimas ir Piktybiškumas įvertina netinkamo prisitaikymo psichopatijos pusę ir yra stipriai susiję su PPI-II „Egocentrinis impulsyvumas“ skale (Hall et al., 2014).

Levensono psichopatijos skale (LSRP). Ižūlumas neigiamai susijęs su LSRP antrinio psichopatijos tipo balais. Piktybiškumas ir Neslopinimas teigiamai susiję su pirminio ir antrinio psichopatijos tipo LSRP skalėmis (Weiss et al., 2020)

Taisytas NEO PI-R asmenybės klausimynas (NEO PI-R). Ižūlumas turi tvirtas sąsajas su NEO PI-R „Ekstraversija“ (+), „Neurotizmas“ (-) ir „Atvirumas patyrimui“ (+) faktoriais. Neslopinimas labiausiai susijęs su „Sąmoningumas“ (-), „Neurotizmas“ (+) ir „Sutariamumas“ (-) faktoriais. Piktybiškumas turi neigiamas sąsajas su „Sutariamumas“ (-) ir „Samoningumas“ (-) faktoriais (Patrick & Drislane, 2015).

Taigi, šiuolaikinis psichopatijos apibrėžimas remiasi Cleckley aprašytais psichopatijai būdingais bruožais, kuriuos bandoma papildyti, patikslinti ir įvairiai klasifikuoti. Išskiriamos šiam

asmenybės sutrikimui būdingos emocinės (paviršutiniškos emocijos, šiurkštumas, empatijos stoka, bebaimiškumas, gailėsčio stoka), tarpasmeninės (manipuliavimo, egocentrizmas) ir elgesio (impulsyvumas, neatsakingumas) charakteristikos. Bandoma psichopatiją atskirti į asmenį ir į elgesį orientuotas charakteristikas, klasifikuoti pagal etiologinius procesus (biologiniai ir aplinkos faktoriai). Sutrikimo etiologija, savo ruožtu, sąlygoja skirtingas emocines charakteristikas, pavyzdžiui, bebaimiškumą, atsparumas stresui, bejausmiškumą, nerimą, žiaurumą. Tačiau psichopatija gali būti nevienalytė ir nepagrįsta vieningu pagrindinių mechanizmų rinkiniu ir turėti savitą tapatumą pagal skirtingą tipologiją.

1.2. Emocijų atpažinimas ir psichopatiškumas

Emocijų atpažinimas psichologijoje reiškia emocinių būsenų priskyrimą, kuris pagrįstas vaizdinių ir garsinių neverbalinių ženklų stebėjimu, rodomu siuntėjo, t. y. emocinę reakciją demonstruojančio asmens (Bänziger, 2014). Gebėjimas atpažinti emocijas laikomas pagrindiniu emocinės kompetencijos komponentu (Bänziger et al., 2009), nes turi svarbių pasekmių gyvenimo kokybei ir subjektyviai (psichologinei) gerovei ir siejamas su geru socialiniu funkcionavimu (Bänziger, 2014). Blogi emocijų atpažinimo įgūdžiai turi ryšį su neurologinėmis ligomis, todėl, mokslininkų nuomone, standartinis neuropsichologinis vertinimas turėtų įtraukti emocijų atpažinimo įvertinimą (Khosdelazad et al., 2020).

Yra daugybė veiksnių, galinčių turėti įtakos emocijų atpažinimo rezultatams, pavyzdžiui, amžius, lytis, nuotaika. Verta paminėti, kad išryškėja akivaizdūs kultūrų skirtumai: kai kurias emocijas galima atpažinti be jokio mokymo, kai kurias galima atpažinti tik kultūriniame kontekste (Mordka, 2016). Ankstesniuose tyrimuose daugiausia buvo naudojamos veido išraiškos, pateiktos iš priekio, o tyrimuose, kuriuose veidai buvo pasukti į šonus, kaip stimulai buvo naudojami labai retai. Iš priekio pateiktos baimės, pykčio ir liūdesio veido išraiškos buvo atpažįstamos žymiai geriau nei tų pačių emocijų išraiškos, rodomos šonu. Naujausi tyrimai parodė burnos ir akių sričių svarbą teisingam emocijų atpažinimui (Surcinelli et al., 2021). Taip pat teigiama, kad emocijų atpažinimas yra jautrus tokiems aspektams kaip dėmesys, susidomėjimas ir motyvacija (Bänziger, 2014).

Kiekvienas žmogus visada demonstruoja savo emocijas kitiems žmonėms per socialinius ryšius (Kavakli, 2019). Dauguma emocijų atpažinimo tyrimų skirti veido išraiškos atpažinimui ir mažiau tyrimų nagrinėjo emocijų atpažinimą pagal balso išraišką, pozą, gestus (Bänziger, 2014). Veido emocinės išraiškos yra ypatingos dirgiklių rūšys, turinčios didelę socialinę reikšmę, nes perduoda patikimą signalą supančiai aplinkai, kad asmuo yra tokioje emocinėje būsenoje, kuri gali turėti tam tikrų pasekmių; pavyzdžiui, kad asmuo gali būti pavojingas ar draugiškas. Todėl emocija yra ne tik sąlyga, perduodanti informaciją, bet ir priemonė, kuria galima perduoti šią būseną (Mordka, 2016).

Tyrimuose dažniausiai emocijų atpažinimas apsiriboja keliomis emocijų kategorijomis, kurios laikomos pagrindinėmis emocijomis (Bänziger, 2014). Laikoma, kad nėra apibrėžto, visuotinai priimtino pagrindinių emocijų klasifikavimo. Pavyzdžiui, Izard nurodė šešias emocijas: nuostaba, malonumas, laimė, džiaugsmas, pasitenkinimas, liūdesys, pyktis, pasibjaurėjimas ir baimė; Ekman nurodė šešias emocijas: pyktis, pasibjaurėjimas, baimė, džiaugsmas, liūdesys, nuostaba; Scherer išskyrė septynis emocijų pavadinimus: baimė, pasibjaurėjimas, džiaugsmas, liūdesys, pyktis, kaltė ir gėda; Tomkins nurodė aštuonias pagrindines emocijas: pyktis, susidomėjimas, panieka pasibjaurėjimas, kančia, baimė, džiaugsmas, gėda, nuostaba (Mordka, 2016).

Dar išskiriamos dvi labai skirtingos emocijų rūšys, paprastai vadinamas *teigiamomis* (dažniausiai naudingomis) ir *neigiamomis* (dažniausiai žlugdančiomis). Emocijos ne tik reiškia, kad kažkas yra „teigiamas arba neigiamas“ (Mordka, 2016, p.24), bet ir reiškia, kad kažkas yra ar tampa kažkuo „daugiau arba mažiau svarbiu“, kai nustatoma kokių nors veiksmų hierarchiją (Mordka, 2016). Manoma, kad mūsų pažinimo sistema teikia pirmenybę greitam grėsmės aptikimui, todėl piktas veidas greitai patraukia dėmesį. Ši prielaida yra žinoma kaip *grėsmės hipotezė* (Calvo et al., 2006). Kita vertus, remiantis *negatyvumo hipoteze*, pikti veidai, kaip ir liūdni, patraukia dėmesį ne todėl, kad yra pavojingi, o todėl kad rodo neigiamą poveikį. Pagal *emocionalumo hipotezę* ypatingas dėmesys skiriamas visiems emociniams įvykiams. Tačiau *laimingo veido pranašumo hipotezė* numato, kad pirmenybė teikiama laimingiems veidams (Calvo et al., 2006). Konkrečios hipotezės patvirtinimas iš dalies priklauso nuo eksperimentinio metodo tipo. Pavyzdžiui, grėsmės hipotezė dažniausiai patvirtino taikant vizualinės paieškos užduotis, laimingo veido pranašumo efektas tyrimuose su greičiu susijusiomis atpažinimo užduotimis ir emocionalumo hipotezė naudojant akių judesių stebėjimo paradigmą. Tyrimo rezultatai parodė, kad žmogaus pažintinė sistema iš pradžių teikia pirmenybę pykčio išraiškoms, nes mums naudinga anksti aptikti galimą grėsmę aplinkoje, tačiau vėliau – laimingoms išraiškoms, nes šypsena yra vertinga bendradarbiavimo formavimo ir palaikymo priemonė (Švegar et al., 2013).

Emocijų atpažinimo pagal veido išraišką lygis taip pat skiriasi pagal stimulų tipą: nuo statinių nuotraukų iki dinaminių stimulų transformuotų nuotraukų ir vaizdo įrašų pavidalu (Khosdelazad et al., 2020). Paprastai statiški emocijų vaizdai turi aukštesnius atpažinimo balus nei dinaminiai stimulai (Döllinger et al., 2021).

Bet kokios emocinės išraiškos aptikimas yra sudėtinga užduotis, reikalaujanti vizualinio nuskaitymo, suvokimo apdorojimo, intensyvaus dėmesio, darbinės atminties ir semantinio apdorojimo. Toks apdorojimas priklauso nuo didelio paskirstyto neuroninių struktūrų tinklo (Marsh & Blair, 2008). Yra įrodymų, kad smegenų migdolinis kūnas yra susijęs su emocijų apdorojimu ir kad psichopatiniai broožai yra susiję su nenormalia migdolinio kūno funkcija (Blair, 2010). Kaip nurodo

Blair (2010), psichopatinių asmenų migdolinio kūno gebėjimas formuoti skatinimo ir bausmės asociacijas sutrinka, ir dėl to psichopatiški asmenys neišmoksta vengti veiklos, kuri galėtų pakenkti kitiems (Dawel et al., 2012). Atlikus 105 fMRI tyrimų, kuriuose buvo atlikta veido išraiškos atpažinimo, apžvalga, buvo nustatyta, kad migdolinis kūnas yra pagrindinis psichopatijos emocinio apdorojimo trūkumo priežastis (Dawel et al., 2012; Fusar-Poli et al., 2009). Dabartinės teorijos rodo, kad migdolinis kūnas turi ypatingas vaidmenį aptinkant ryškius ir socialiai reikšmingus signalus. Vienas iš tokių signalų yra akys, ir yra tam tikrų įrodymų, kad migdolinio kūno pažeidimas atsiranda dėl nenormalaus akių srities apdorojimo. Tyrimų rezultatai rodo, kad migdolinis kūnas, tikriausiai, vaidina bendresnį vaidmenį apdorojant veidą, nors ir gali būti labiau susijęs su baimės apdorojimu nei kitų emocijų. Kai tyrimų dalyviams liepiama užmegzti akių kontaktą, baimės atpažinimas pagerėja (Dawel et al., 2012). Taip pat migdolinio kūno funkcija gali prisidėti prie emocijų atpažinimo tuo, kad emocijų patyrimas arba imitavimas prisideda prie geresnio atpažinimo (Goldman & Sripada, 2005). Ankstesnių metų tyrimų analizės duomenys atskleidė, kad emocijų atpažinimo sunkumai būdingi psichopatijos tarpasmeniniams ir emocionalumo bruožams (PCL-R 1 faktorius), kurie yra labiausiai susiję su sumažėjusiu migdolinio kūno aktyvavimu apdorojant emocinius stimulus (Buckholtz et al., 2010).

Mokslininkai mano, kad psichopatija yra susijusi su sumažinta emocijų įtaka atminčiai dėl periferinių dirgiklių detalių, pabrėžiant dėmesio svarbą (Brook et al., 2013). Informacijos apdorojimas yra pagrįstas atradimu, kad psichopatų elgesio ir emociniai trūkumai priklauso nuo konteksto, priklauso nuo psichopatų dėmesio sutelkimo. Manoma, kad psichopatijos funkciniai trūkumai atsiranda dėl nesugebėjimo perskirstyti dėmesio iš pagrindinio jų šaltinio, kuris yra jų dėmesio centre, į antrinį tašką, kuris yra tas, kad yra ne jų dėmesio centre, tačiau gali būti svarbūs norint sėkmingai atlikti užduotį (Brzović, 2018).

Nors buvo atlikti tyrimai, kurie neatskyrė, ar psichopatų emocijų atpažinimo trūkumas apsiriboja konkrečiomis emocijomis, ar priklauso nuo stimulų pavyzdžiui, pagal veidą ar pagal balsą, mokslininkai daro prielaidą, kad psichopatams gali būti būdingi tik specifiniai sunkumai apdorojant liūdesio, baimės ir, galbūt, pasibjaurėjimo veido išraiškas, bet ne bendras emocinio apdorojimo deficitas (Kosson et al., 2002; Garofalo et al., 2020). Laikoma, kad specifinis baimės ir liūdesio emocijų atpažinimo pablogėjimas, prisideda prie bendro emocijų atpažinimo pablogėjimo ir gali prisidėti prie psichopatijos vystymosi (Blair, 1995).

Kiti tyrimai parodė, kad psichopatija labiausiai trukdo atpažinti baimės emociją (Montagne et al., 2005). Trys metaanalizės parodė, kad psichopatija blogina bauginančias veido išraiškos atpažinimą (Marsh, 2013). Sumažėjęs baimės reaktyvumas yra vienas tvirčiausių fiziologinių psichopatijos tyrimų atradimų (Veit et al., 2013). Tyrimo, dalyviai (N = 85) žymėjo tikslinius veidus

tuo metu kai kiti veidai buvo naudojami kaip dėmesį atitraukiantys veiksniai. Išsigandusių veidų (tiek blaškomų, tiek tikslinių) emocinio atpažinimo laipsnis mažėjo didėjant tarpasmeniniams ir emociniams bruožams (PCL-R 1 faktorius) (Ahmed et al., 2018).

Tyrimų rezultatai rodė neigiamą ryšį tarp šiurkštumo bruožo ir baimės bei liūdesio išraiškų atpažinimo tikslumo. Nustatyta, kad būtent šiurkštumui būdingas nejautrumas kitų žmonių emocinėms būsenoms. Pavyzdžiui, Ižūlumas neparodė jokio reikšmingo ryšio su veido išraiškos tikslumu, o Piktybiškumas vienintelis parodė reikšmingą neigiamą ryšį tarp išsigandusio veido atpažinimo tikslumo. Be to, šiurkštumas buvo reikšmingas tik išsigandusiems veidams, nepaisant to, kad vidutiniai išsigandusių veidų tikslumo balai reikšmingai nesiskyrė nuo pykčio ir pasibjaurėjimo (t. y. jie visi buvo vienodai „sunkūs“) (Brislin & Patrick, 2019). Mokslininkai mano, kad vis sunkesnis asocialus elgesys ir tokie bruožai, kaip šiurkštumas, yra susiję su blogu gebėjimu atpažinti baimę ir liūdesį pagal veido išraišką (Marsh & Blair, 2008). Kadangi migdolinis kūnas dalyvauja formuojant stimulo ir pastiprinimo asociacijas, gali būti, kad migdolinio kūno disfunkcija blogina mokymąsi, kuris paprastai vyksta po nemalonių įvykių. Tai slopina moralinę socializaciją ir padidina asocialaus elgesio tikimybę, kurios rezultatas yra empatijos disfunkcija. Pagal *smurto slopinimo mechanizmo modelį* psichopatai negali suvokti kitų žmonių baimės ir liūdesio išraiškų kaip bjaurių, todėl negali išmokyti vengti veiksmų ir elgesio, kurie sukelia liūdesį ir baimę pas kitus žmones. Manoma, kad neurologinis šio trūkumo pagrindas slypi limbinėje sistemoje ir ypač migdoliniame kūne (Blair, 2015).

Metaanalizės duomenys parodė specifinius baimės (daugiau) ir liūdesio (mažiau) veido išraiškų apdorojimo sutrikimus populiacijose, kurioms būdingas agresyvus elgesys (Marsh & Blair, 2008). Sumažėjęs atsakas į baimę būna susijęs su psichopatų sutrikusiu baimės išraiškos atpažinimu (Patrick, 1994). Blair (1995) teigia, kad žmonėms kitų žmonių baimė ir liūdesys paprastai atrodo atstumiantys. Asocialus veiksmas yra nemalonus ir slopinamas dėl klasikinio sąlygojimo. Iš to išplaukia išvada, kad jei žmogus turi specifinį baimės ir liūdesio išraiškos atpažinimo pablogėjimą, jis nejučia pasibjaurėjimo, o tai leidžia jam elgtis be neigiamų „blogos savijautos“ pasekmių. Šis paaiškinimas puikiai dera su šiurkščiu ir negailestingu elgesiu, susijusiu su psichopatija (Blair, 1995).

Kai kuriuose tyrimuose buvo rasta įrodymų, kad psichopatiniai bruožai yra susiję su kitų emocijų (pasibjaurėjimo, pykčio, laimės, nuostabos) atpažinimo trūkumais, nors sunkiausiai buvo atpažįstamos emocijos buvo baimė ir liūdesys. Dėl šios priežasties mokslininkai kelia abejonių, ar emocijų atpažinimo trūkumas būdingas tik baimei ir liūdesiui. Tokie emocijų apdorojimo trūkumai gali atitikti mintį, kad psichopatiškų asmenų nepakankamas dėmesys akims apdorojant vaizdinę informaciją pablogina kitų žmonių emocijų atpažinimą. psichopatija buvo susijusi su žymiai

blogesniu atpažinimu. Metaanalizė patvirtino mintį, kad psichopatija susijusi su žymiai silpnesniu kitų emocijų atpažinimu iš veido išraiškos (Dawel et al., 2012).

Remiantis Dawel ir kolegų (2012) atlikto metaanalizės duomenimis, labiausiai stebinantys iš emocijų atpažinimo pagal veido išraišką trūkumų yra laimės emocijos atpažinimo trūkumas. Ankstesniuose tyrimuose tik vienas individualus tyrimas (Hastings et al., 2008) ir dar viena metaanalizė (Wilson et al., 2011) parodė didelį laimės emocijos atpažinimo trūkumą. 105 fMRT tyrimų, apimančių veido išraiškų atpažinimą, apžvalga parodė, kad ne tik išsigandę, liūdni, bet ir linksmi veidai, bet ne pikti ar pasibjaurėję veidai, buvo susiję su migdolinio kūno aktyvacija (Dawel et al., 2012). 26 tyrimai, kuriuose buvo atlikti 29 eksperimentai (N = 1376), apimantys šešias emocijų (pyktį, pasibjaurėjimą, baimę, laimę, liūdesį, nuostabą) atpažinimą pagal veidą, balsą, pozą, parodė, kad suaugusiesiems ir vaikams / paaugliams, turintiems psichopatijos bruožų, būdingas didelis visų emocijų atpažinimo trūkumas, t. y. ne tik baimės ir liūdesio (Dawel et al., 2012).

Iš kitos pusės, yra tyrimų, kuriuose nebuvo rasta reikšmingos sąsajos tarp psichopatijos lygio ir jautrumo veido išraiškos atpažinimui (Seara-Cardoso et al., 2012). Psichopatijos balai nebuvo reikšmingai koreliuojami su veido išraiškų klasifikavimo klaidų skaičiumi, o tyrimo dalyviai, suklydę kategorizuodami išsigandusius veidus, psichopatijos balais nesiskyrė nuo tų, kurie padarė palyginti nedaug klaidų (Book et al., 2007) Rasta daugybė tyrimų, kuriuose nenustatyta jokio ryšio tarp psichopatinį bruožų ir baimės ir (arba) liūdesio veido išraiškų atpažinimo pablogėjimo (Dawel et al., 2012).

Anot Glass ir Newman (2006), asmenys, turintys psichopatinį bruožų, nesiskyrė nuo kitų asmenų, atpažindami veido išraiškas, kai jiems buvo nurodyta aktyviai stebėti stimulus (Glass & Newman, 2006). Kiti tyrimai nustatė, kad baimės atpažinimo pablogėjimas, susijęs su psichopatija, gali būti ištaisytas nukreipiant dėmesį į veido akių sritį (Wilson et al., 2011). Šis paaiškinimas atitinka tyrimus, kuriuose nustatyta, kad psichopatijos metu silpnas emocijų stimulų apdorojimas gali būti iš dalies dėl sumažėjusio dėmesio emocijiniam turiniui (Anderson & Stanford, 2012). Nustatyta, kad psichopatiški asmenys (remiantis bendrais PPI-R balais) pasižymi emocijiniu vangumu, kuris atsiranda dėl nesugebėjimo išlaikyti dėmesio emociinei informacijai. Pasyvios peržiūros metu emociniai vaizdai iš pradžių gali suteikti pakankamai vidinės motyvacijos, kad būtų galima tinkamai patraukti pradinį tyrimo dalyvių dėmesį, tačiau jie nesugebėjo paskatinti tolesnio įsitraukimo (Medina et al., 2016).

Apibendrintai galima teigti kad žmogus demonstruoja savo emocijas kitiems žmonėms per socialinius ryšius, todėl emocijų atpažinimo įgūdžiai siejami su galimybe suvokti žmonių emocijų būseną, poreikius, ketinimus ir su geru socialiniu funkcionavimu. Manoma, kad migdolinis kūnas yra pagrindinis psichopatijos pablogėjusio emocijinio apdorojimo priežastis, nes šis organas atlieka ypatingą vaidmenį aptinkant ryškius ir socialiai reikšmingus signalus, ypač akių srityje. Psichopatijai

būdingas emocinių išraiškų atpažinimo tikslumas gali būti susijęs su dėmesio, susidomėjimo ir motyvacijos stoka. Laikoma, kad psichopatiški asmenys turi specifinį baimės ir liūdesio išraiškos atpažinimo pablogėjimą, nes neįaučia pasibjaurėjimo nuo šių emocijų. Psichopatija susijusi su žymiai silpnesniu emocijų atpažinimu pagal veido išraišką, nors tyrimo rezultatai nėra vienareikšmiai.

1.3. Emocijų balansas ir psichopatiškumas

Žmonės asmeniniame ir socialiniame gyvenime patiria daugybę malonių ir nemalonių emocijų, jausmų ir nuotaikų. Tie žmonės, kurių emocijų balanso lygis yra aukštesnis, kasdieniniame gyvenime turėtų patirti ir įvertinti didesnę teigiamą ir mažesnę neigiamą emocijų poveikį arba daugiau teigiamų nei neigiamų emocijų (Veilleux et al., 2020).

Emocijų balansas (angl. *affect balance*) – tai individualių skirtumų konstruktas, atspindintis teigiamų ir neigiamų emocijų pusiausvyrą. Aukštesnius emocijų balanso balus turintys žmonės turi teigiamą emocijų patirtį, kuris stipriai viršija neigiamų emocijų patirtį (Veilleux et al., 2020). Emocijų balansas yra laikomas emociniu subjektyvios gerovės (angl. *subjective well-being*) arba laimės komponentu (Lyubomirsky & Lepper, 1999), kuris teigiamai siejamas su pasitenkinimu gyvenimu (Dogan et al., 2013, Myers & Diener, 1995). Subjektyvi gerovė reiškia, kaip žmonės patiria ir vertina savo gyvenimą, taip pat konkrečias savo gyvenimo sritis ir veiklą (Stone & Mackie, 2013). Subjektyvi gerovė susideda iš trijų komponentų: pasitenkinimo gyvenimu, teigiamo emocionalumo ir neigiamo emocionalumo (Proctor, 2014).

Kasdienę emocinę patirtį galima įvertinti pagal dažnį (kaip dažnai žmogus patiria teigiamas ar neigiamas emocijas), arba pagal emocinio patyrimo intensyvumą (vidutinį patiriamų teigiamų ar neigiamų emocijų lygį) Emocijų balanso, kaip subjektyvios gerovės emocinio komponento, samprata rodo, kad emocijų balansui greičiausiai yra labiau svarbus patiriamų emocijų dažnis (Diener et al., 2010). Reiškia, tie, kurie dažniau patiria teigiamas emocijas, palyginti su neigiamomis, yra laikomi asmenimis, kurie turi teigiamą emocijų balansą ir aukštą pasitenkinimo gyvenimu lygį (Myers & Diener, 1995).

Emocijų balanso teorijos pradininkas yra Bradburn (1969), kurio teigimu, subjektyvi gerovė arba laimė suprantama kaip dviejų matmenų, kurias vadinome teigiamais ir neigiamais jausmais, rezultata (Bradburn & Noll, 1969). Anot mokslininko, individo subjektyvi gerovė bus aukšta tiek, kiek teigiamos emocijos vyrauja prieš neigiamas emocijas, ir žema, kai neigiamų emocijų poveikis vyrauja prieš teigiamas emocijas. Remiantis šia teorija, neigiamų emocijų nebuvimas nėra tas pats, kas teigiamų emocijų buvimas. (Bradburn & Noll, 1969).

Vėliau Fredrickson (1998) pristatė savo teoriją apie mechanizmą, paaiškinantį kodėl teigiamų ir neigiamų emocijų pusiausvyrą gali pagerinti subjektyvią gerovę. Mokslininkės „Išplėsk ir vystyk“

(angl. *broaden-and-build*) teigiamų emocijų teorija pabrėžia, kad didelis teigiamų ir neigiamų emocijų santykis praplečia „minčių – veiksmų“ repertuarą. Tai reiškia, kad tam tikrų teigiamų emocijų išgyvenimai skatina asmenis atsisakyti automatinių kasdienių elgesio scenarijų ir ieškoti naujų, kūrybingų mąstymo ir veiksmų būdų, numato atsparumą nepageidaujamiems įvykiams. Teigiamas poveikis taip pat atspindi tendenciją įsitraukti, o ne atsiriboti nuo aplinkos (Fredrickson, 1998). (Cacioppo et al., 1999). Tuo tarpu, neigiami įvykiai individui daro stipresnį poveikį nei teigiami įvykiai ir nukreipia jo pastangas labiau į pabėgimą nuo blogos nuotaikos nei į norą pasiekti geros nuotaikos (Baumeister et al., 2001). Mokslininkai (Fredrickson & Losada, 2005) laikosi nuomonės, kad norint pasiekti subjektyvią gerovę, reikia maždaug trijų teigiamų emocijų ir vienos neigiamos emocijos santykio, tam, kad būtų kompensuotos neigiama emocinė patirtis (Fredrickson & Losada, 2005). Tai paaiškinama tuo, kad kognityviniam apdorojimui bloga nuotaika ir neigiamos emocijos turi stipresnį poveikį nei teigiamos emocijos, o didžioji dalis poveikio reguliavimo pastangų yra nukreipta į pabėgimą nuo blogos nuotaikos. Todėl individo lygmenyje sistemoje blogis yra neginčijamai stipresnis už gėrį (Baumeister et al., 2001).

Kalbant apie psichopatiškus asmenis, panašu, kad jie pasižymi žemu teigiamu emocingumu ir žemu neigiamu emocingumu. Cleckley (1988) teigimu, psichopatai labiau būdingas teigiamų ir neigiamų emocijų trumpalaikiškumas ir paviršutiniškumas. Hare (1993) pažymi, kad neteisinga manyti, kad psichopatiški asmenys visiškai negali patirti emocijų, tame tarpe teigiamų. Jie sugeba pajusti emocines reakcijas, kurios, atrodo jiems svarbios. Tačiau šios emocinės reakcijos, mokslininko teigimu, visada yra labai ribotos ir tapatinamos su kitomis panašiomis emocijomis. Pavyzdžiui, seksualinis potraukis gali būti pavadintas meile, nusivylimas sutapatinamas su liūdesiu (Hare, 1993). Psichopatų sąmoningai jaučiamos emocijos yra tokios, kurios jaučiamos greitai, išreiškiamos grubiai ir greitai išsisklaido, pavyzdžiui, kurios apima susijaudinimą, nusivylimą, įniršį, nuobodulį, pavydą (Meloy & Shiva, 2007). Psichopatoms būdinga labiau rodyti neigiamas negu teigiamas emocijas. Pavyzdžiui, jie linkę labiau pradėti rodyti niūrumą nei tikrą linksnumą (Cleckley, 1988). Problema ta, kad jiems greitai pasidaro nuobodu (Hare, 1993), todėl jie dažnai ieško situacijų savo išdaigoms, kurios nepatiktų paprastam žmogui, nesvarbu, ar jis būtų girtas, ar blaivus (Cleckley, 1988). Dėl nuolatinio adrenalino poreikio jie visiškai netoleruoja rutinos ar monotonijos. Be to, jie nuolat pageidauja jausti tam tikrą galią ir pasitenkinimą savimi jausmą (Hare, 1993). Psichopato pasaulyje nuobodulys reikalauja, kad būtų ieškoma būdų kaip save pralinksminti piktomis išdaigomis (Hare, 1993), o ne būdų kaip būti laimingu ir patenkintu, kaip tai supranta dauguma žmonių.

Verta paminėti, kad dauguma tikrų psichopatų nuolat patenka į situacijas, kurios gali paskatinti normalų žmogų nusižudyti, tuo tarpu, psichopatai rodo daug daugiau imuniteto nuo tokio elgesio. (Cleckley, 1988). Kita vertus, psichopatija neigiamai koreliuoja su Penkių asmenybės modelio

faktoriais, tokiais kaip „Sutariamumas“ ir „Sąmoningumas“, kurie teigiamai koreliuoja su subjektyvią gerove. Tai gali rodyti, kad psichopatija yra susijusi su žemu subjektyvios gerovės lygiu (DeNeve & Cooper, 1998). Manytina, kad dėl prastų tarpasmeninių santykių ir žemo emocinio intelekto, t. y. gebėjimo atpažinti ir reguliuoti emocijas, susijusias su psichopatija, psichopato subjektyvios gerovės lygis negali būti aukštas (DeNeve & Cooper, 1998). Tai patvirtino tyrimo, kuriame dalyvavo studentai (N = 427), rezultatai, nes psichopatija buvo susijusi su žemu pasitenkinimo gyvenimu, laimės ir patyrimų teigiamų emocijų lygiu (Love & Holder, 2014). Ali & Chamorro-Premuzic (2010) atlikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad pirminė psichopatija nebuvo reikšmingai susijusi su pasitenkinimu gyvenimu, o antrinė psichopatija reikšmingai siejama su neigiamu emocionalumu, kuris buvo nepasitenkinimo gyvenimu prognozuotojas. Autoriai tai paaiškino tuo, kad neurotizmas yra stipriai susijęs su neigiamu emocionalumu, o pirminė psichopatija – su didesniu psichotiškumu (priešiškumu, žema empatija, egocentrizmu) ir mažesniu neurotizmu palyginus su antrinė psichopatija (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010). Bourbonnais ir Durand (2018), tęsiant pastarųjų mokslininkų tiriamąjį darbą, nustatė, kad pasitenkinimo gyvenimu kintamasis neigiamai koreliavo su Triarchinio modelio Piktybiškumo ($r = -0,12$) ir Neslopinimo ($r = -0,34$) bruožais, bet teigiamai koreliavo su Ižūlumo bruožais ($r = 0,46$) (Bourbonnais & Durand, 2018). Kito tyrimo dalyvių (N = 572) nuomone, bendras psichopatiškumas (PPI) nekoreliavo nei su patvaria, nei su svyruojančia laime. Patvari laimė apima tokias savybes kaip pasitenkinimas ir vidinė ramybė. Svyruojanti laimė reiškia staigų laimės padidėjimą, po kurio staigiai sumažėja. Tačiau nustatyta reikšminga koreliacija tarp atskirų psichopatijos įvertinimo instrumento faktorių. PPI-I „Bebaimiškas dominavimas“ faktorius buvo teigiamai koreliuojamas su patvaria laime ir neigiamai koreliavo su svyruojančia laime. Priešingai, PPI-II „Egocentrinio impulsyvumo“ faktorius neigiamai koreliavo su patvaria laime ir teigiamai koreliavo su svyruojančia laime. Tyrimo rezultatai pabrėžė psichopatijos potipių analizės svarbą (Durand, 2018). Atsižvelgiant į šio tyrimo rezultatus (Durand, 2018) ir į tai, kad TriPM vertinimo instrumento Ižūlumas stipriai susijęs su PPI-I „Bebaimiško dominavimo“ faktoriumi, o Neslopinimas ir Piktybiškumas stipriai susiję su PPI-II „Egocentrinio impulsyvumo“ faktoriumi (Hall et al., 2014), manytina, kad Ižūlumo aukštą lygį turintys asmenys labiau pasižymės tokiomis savybėmis kaip pasitenkinimas ir vidinė ramybė, o Neslopinimo ir Piktybiškumo aukštą lygį turintys asmenys labiau pasižymės polinkiu į trumpalaikį laimės pojūtį ir greitą pasitenkinimą. Sica ir kolegos (2021) pastebėjo, kad Piktybiškumo (statistiškai nereikšmingas ryšys) bruožų ir Ižūlumo bruožų turintys asmenys pasižymėjo didesne subjektyvia gerove (mažesnis stresas, didesnis teigiamas emocionalumas), o Neslopinimo bruožų turintys asmenys – žemesne subjektyvia gerove (didesnis stresas, mažesnis teigiamas emocionalumas) (Sica et al., 2021).

Psichopatai gali patirti aukštą subjektyvią gerovę, o tai reiškia ir turėti teigiamą emocijų balansą, būti gana laimingi, nes paprastai siekia maksimaliai padidinti asmeninę naudą, mažai atsižvelgdami į savo veiksmų pasekmes kitiems (Love & Holder, 2014). Kai kurie neurotizmo aspektai (nerimas, depresija ir drovumas) psichopatų yra žemo lygio (Miller & Lynam, 2003), o neurotizmas laikomas stipriausiu nepasitenkinimo gyvenimu ir neigiamo emocingumo pranašu (DeNeve & Cooper, 1998). Cleckley (1988) pastebėjo, kad psichopatai net per alkoholį nieieško išsivadavimo nuo nerimo, nevilties, atsakomybės ar įtampos, kaip tai daro kiti individai. Yra empirinių tyrimų, kurie rodo, kad psichopatai gali būti gana laimingi (Love & Holder, 2014), nors emocinė būseną, kuri jiems labiausiai būdinga greičiausia yra teigiamas susijaudinimas. Laimė, kaip būseną, labiau siejama su tikslo pasiekimu, kurį lydi laukiamo rezultato lūkesčius (Berridge et al., 2009). Teigiamas susijaudinimas – tai būseną, kuri gali būti vadinama troškimu, siekimu ar susidomėjimu (Marsh, 2013). Marsh (1993) laikosi nuomonės, kad teigiamas susijaudinimas retai įtraukiamas į pagrindinių emocijų sąrašus ir yra mažiau tiriamas nei pagrindinės emocijos, tačiau ši būklė būdinga psichopatams (Marsh, 2013).

Būtina pabrėžti, kad vertinant psichopatijai būdingą emocionalumą, pastebima, kad literatūroje aprašyti psichopatai nerodo nervingumo požymių, nejaučia kaltės, gailės ir gėdos (Cleckley, 1988), yra visiškai be sąžinės ir užuojautos (Hare, 1993). Cleckley (1988) pažymi, kad psichopatai nepakankamai reaguoja į baimę. Nors Hare (1993) teigimu, psichopatai išgyvena baimę, bet paviršutiniškai, sąmonės lygmenyje ir jaučiant nemalonumą (Hare, 1993), nes niekas iš jų nesimėgaujama įkalinimu kaip bausme (Cleckley, 1988). Durand ir Plata (2017) nustatė, kad aukštesnis PPI Egocentrinio impulsyvumo faktoriaus lygis atspindėjo didesniu baimės ir streso lygiu, o aukštesnis PPI Bebaimiško vyravimo faktorius buvo susijęs su didesne tolerancija baimei ir stresui (Durand & Plata, 2017). Marsh (2013) pastebėjo, kad vis dar nėra sutarimo dėl liūdesio atsako, nes apie jį literatūroje rašoma mažai, o tyrimų rezultatai yra įvairūs. Tyrėjas padarė išvadą, kad pas psichopatus baimės reakcija yra išjungta, o kitos emocijos: teigiamas susijaudinimas, pyktis ir pasibjaurėjimas išlieka nesutrikusios (Marsh, 2013).

Mokslininkų teigimu (Baskin-Sommers et al., 2011), tyrimai parodė, kad psichopatijai būdingas baimės trūkumas yra susijęs su dėmesio sutrikimais, kurie kenkia periferinės informacijos jautrumui. Tyrimu nustatyta, kad baimės sukkelto išgąščio trūkumas buvo akivaizdus tik kai grėsmės ženklai buvo pateikti periferinė pagrindinės užduoties atžvilgiu. Baimės sukkelto išgąščio trūkumas nebuvo išreikštas tik kai grėsmės stimulai buvo svarbūs, t. y. pagrindinio dėmesio centre. Šiame tyrime paaiškėjo, kad su psichopatija susiję baimės sukkelto išgąščio trūkumai yra susiję su dėmesio funkcijos nepakankamu poveikiu (Baskin-Sommers et al., 2011).

Pastebėta, kad daugeliui psichopatų būdingos sustiprėjusios ar nekontroliuojamos pykčio apraiškos ir išgyvenimai (Cleckley, 1988). Anot Abe (2020), psichopatinį bruožų turintys žmonės turi negilias emocijas, ypač empatiją ir kaltės jausmą, ir turi nuolatinį vidinį pyktį, nors jie yra paviršutiniškai komunikabilūs ir atrodo visiškai normalūs (Abe, 2020). Nors psichopatiškumą turinčių asmenų emocinės reakcijos yra paviršutiniškos, jų elgesys yra agresyvesnis ir impulsyvesnis nei kitų žmonių. Kadangi psichopatai linkę gyventi dabartimi, jie dažnai keičia savo planus, yra labai impulsyvūs, skausmingai reaguoja į negarbingą elgesį su jais. Todėl menkiausias nepasitenkinimas gali juos supykdyti ir paskatinti panaudoti jėgą ir grasinimus, galvojant, kad jų agresyvus elgesys yra natūrali reakcija į provokaciją (Hare, 1993). Manoma, kad psichopatiški asmenys dažniau nei vidutiniškai patiria pyktį, reaguodami į nusivylimą (Blair, 2012). Tačiau Cleckley (1988) nuomone, psichopatai nepatiria tikrų ir rimtų emocijų, tarp jų ir pykčio. Trijų tyrimų rezultatai patvirtino, kad psichopatiškumą turinčių ir kontrolinių grupių skirtumų (Marsh, 2013). Ypač antrinis psichopatas paprastai yra labiau reaguojantis, priešiškas ir impulsyvesnis ir jam būdingas didelis nerimo ir depresijos lygis kartu su pykčiu, agresija ir impulsyvumu (Driscoll et al., 2015). Todėl, tikėtina, kad tokių psichopatų piktybiškumas ir neigiamas emocingumas bus aukštesnio lygio nei pagal Cleckley požymius atitinkančius klasikinius arba pirminius psichopatus, kuriuos stebėjo klinikinėje aplinkoje (Patrick et al., 2009). Todėl Cleckley psichopato samprata labiau tinka Ižūlumui bruožams, o Karpman antrinio psichopato samprata labiau tinka Piktybiškumui, kuris buvo stebimas nusikaltėlių aplinkoje (Patrick et al., 2009). Kadangi Neslopinimas vertinamas kaip impulsyvumo ir neigiamo emocingumo ryšys (Patrick et al., 2009), tikėtina, kad jam bus būdingas aukštesnis neigiamo emocingumo lygis. Patrick (1994) pranešė apie tyrime atskleistą neigiamą ryšį tarp PCL-R F1 faktoriaus ir emocinio streso, baimės, pykčio, neigiamo emocingumo ir teigiamą ryšį su teigiamu emocingumu. Tyrimo duomenys atskleidė teigiamą ryšį tarp PCL-R F2 faktoriaus ir baimės, pykčio, savižudybės, neigiamo emocingumo ir neigiamą ryšį su teigiamu emocingumu (Patrick, 1994; Hicks & Patrick, 2006). Bendras PCL-R balas teigiamai koreliavo su pykčio–priešiško kintamuoju, kas leido nuspėti specifinę agresijos formą, kuri gali tarpininkauti neigiamam emocionalumui. Dauguma psichopatijos sampratų numato, kad bent bendras PCL-R balas turėtų būti susijęs su žemu neigiamu emocingumu (Hicks & Patrick, 2006).

Pasak Meloy ir Shiva (2007) psichopatas siekia vyrauti virš kitų žmonių ir sutapatina save su plėšrūnu. Skirtingai nuo narcisistinio asmenybės sutrikimą turinčio asmens, kuris metų metus gali reikštis savo fantazijose, psichopatas negali to daryti vien tik fantazijos dėka, o turi agresyviai žeminti ir atstumti kitus, kad sustiprintų savo didingumą (Meloy & Shiva, 2007). Meloy (1988) išskyrė

emocijų sukeltą agresiją, kuri mums visiems būdinga ir grobuonišką agresiją, kuri tikriausiai yra psichopato požymis. Emocinė agresija dažna tarp psichopatų, ypač susidūrus su tiesioginiu nusivylimu ar pažeminimu. Grobuoniška agresija paprastai būna apgalvota, suplanuota ir tikslinga veikla, o ne nulemta realios grėsmės. Ji gali būti naudojama tam tikroms kerštingoms ar baudžiamosioms fantazijoms patenkinti (Meloy, 1988). Be to, paaiškėjo, kad sadizmas siejamas ir su abipuse agresija provokatorių ir nekaltų aukų atžvilgiu (Chester et al., 2019). Sužalotas subjektas mažina psichopato neigiamas emocijas, pavyzdžiui, pavydą, nes nebėra savybių, kurias turėjo subjektas ir mažina gėdą, nes nebegali kelti grėsmės kaip pažeminimo šaltinis (Meloy & Shiva, 2007). Agresija dažnai vertinama kaip neigiamų jausmų, tokių kaip pyktis, nusivylimas ir skausmas, produktas, tačiau teigiami jausmai taip pat yra svarbi smurtinio elgesio priežastis. Tyrėjai (Chester et al., 2019) išsiaiškino, kad asmenys, kurie anksčiau pasižymėjo agresija ir sadistišku elgesiu, rodė didesnę malonumą skriausti kitus. Šis agresyvus malonumas priklausė nuo sadistų suvokimo, kad jų auka nukentėjo dėl agresyvių veiksmų. Tuo tarpu malonumo išgyvenimai gali veikti kaip tiesioginis sustiprinimo mechanizmas, kuriuo laikui bėgant formuojasi ir įtvirtinami agresyvūs ir sadistiniai bruožai bei polinkiai. Įdomu tai, kad paaiškėjo sudėtingas ryšys tarp teigiamų jausmų prieš agresiją arba jos metu kartu su neigiama nuotaika po jos (Chester et al., 2019).

Taigi galima daryti išvada, kad emocijų balansas yra laikomas emociniu subjektyvios gerovės arba laimės komponentu, kuris siejamas su pasitenkinimu gyvenimu. Aukštesnius emocijų balanso balus turintys žmonės turi teigiamų emocijų patirtį, kuris viršija neigiamų emocijų patirtį. Manoma, kad psichopatija yra labiau susijusi su žemu subjektyvios gerovės lygiu, atitinkamai ir su žemu emocijų balanso lygiu. Emocinė būseną, kuri labiausiai būdinga psichopatiškiems asmenims galima pavadinti troškimu, siekimu ar susidomėjimu, bet šią būseną reikėtų atskirti nuo laimės. Psichopatomis būdinga jausti emocinę agresiją ir grobuonišką agresiją, reikalinga patenkinti savo dominavimą. Malonius jausmus, jaučiamus prieš agresiją arba jos metu, po agresyvaus ir žiauraus elgesio greitai pakeičia emocinis diskomfortas. Psichopatiškumu pasižymintiems asmenims labiau būdingas teigiamų ir neigiamų emocijų trumpalaikiškumas ir paviršutiniškumas ir jie pasižymi žemu ir teigiamu emocingumu, ir neigiamu emocingumu. Tačiau teigiamo ir neigiamo emocingumo, kaip ir emocijų balanso lygiai gali svyruoti priklausomai nuo vyraujančių psichopatijos bruožų.

1.4. Emocinis išraiškumas ir psichopatiškumas

Dauguma žmonių sutiktų, kad jų draugai, šeima ir pažįstami skiriasi vienas nuo kito emociniu išraiškumu. Vieni retai demonstruoja kokias nors emocijas, o kiti – beveik visą laiką (Gross & John, 1998). Nežodinis bendravimas labai svarbus tarpasmeniniams santykiams, nes išplečia žodinius

pranešimus, leisdamas juos greitai ir subtiliai perduoti naudojant emocinius elementus (Friedman et al., 1980).

Emocinis išraiškingumas tai elgesio pokyčiai, kurie paprastai lydi emocijas, Pavyzdžiui, toks elgesys gali būti šypsena, raukimasis, verkimas ar išėjimas iš kambario. Šis apibrėžimas pabrėžia stebimas elgesio reakcijas, o emocinės išraiškos lygį lemia individų elgesio impulsų laipsnis (Gross & John, 1997). Išraiškingus žmones lengva atpažinti, bet sunku apibūdinti. Kadangi paprastai manoma, kad neverbaliniai ženklai dažniausiai veikia už sąmoningumo ribų, atrodo, kad žmonės gali nežinoti savo išraiškingumo. Tačiau dauguma žmonių socialinio bendravimo metu gauna grįžtamąjį ryšį ir tikriausiai gali pranešti, ar jie gali priversti kitus žmones jaustis patogiai, ar jie atkreipia į save daug dėmesio vakarėliuose ir pan. (Friedman et al., 1980).

Geriau suprasti individualius emocijų išraiškingo skirtumus padeda *Emocijų generatyvinis modelis* (angl. *emotion-generative model*) (Gross & John, 1997). Pagal šį modelį išorinė ar vidinė įvestis suaktyvina individo emocijų programą, pavyzdžiui, liūdesį ar malonumą. Ši emocijų programa generuoja tam tikrą atsaką, apimančią fiziologinius pokyčius, subjektyvius pojūčius ir elgesio impulsus. Po to atsakas paruošia organizmą adaptyviai reaguoti į aplinkos iššūkius ar galimybes. Tačiau emocijos neverčia mūsų elgtis kažkaip konkrečiai (Gross & John, 1997). Skirtingai nuo refleksų, emocijos mus skatina elgtis tam tikrais būdais. Dėl šios priežasties emocinės reakcijos gali būti išreikštos arba neišreikštos matomu elgesiu (Gross & John, 1998). Tai reiškia, kad galime sau neleisti išreikšti kai kurių emocijų impulsų, tuo tarpu leisti laisvai išreikšti kitus. Žmonės skiriasi savo emocinio reagavimo būdais ir tuo, kaip jie išreiškia šiuos impulsus jiems kylant (Gross & John, 1997). Emocinės reakcijos, skirtingai nei refleksai, gali būti labai moduluojamos, t. y. slopinamos arba aktyvinamos, todėl atsiranda neatitikimas tarp vidinio atsako polinkio ir jau stebimo atsako (Adelmann & Zajonc, 1989).

Individualūs emocinio išraiškingumo skirtumai gali atsirasti keliuose emocijų generavimo proceso etapuose:

- 1) Žmonių kasdienė patirtis labai skiriasi, todėl jų emocinės programos labai skiriasi.
- 2) Skirtingos įvestys gali būti sumažintos arba padidintos priklausomai nuo to, kaip juos vertina individas.
- 3) Yra svarbių individualių skirtumų, susijusių su tiek emocijų programų aktyvavimo slenksčiais, tiek su atsirandančiomis emocinio atsako polinkiais.
- 4) Gali būti individualių skirtumų tarp to, kaip bet koks polinkis emociškai reaguoti paverčiamas elgesiu (Gross & John, 1997).

Gross & John (1998) teigimu, emocijų generavimo procese yra du pagrindiniai dalykai, kurie yra labai svarbūs norint suprasti individualius emocijas išreiškiančio elgesio skirtumus. Pirmasis apima

bendrą generuojamų impulsų stiprumą (impulso intensyvumą). Antrasis apima laipsnį, kuris bet koki polinkį į emocinę reakciją paverčia elgesiu. *Impulso stiprumas* (angl. *impulse strength*) parodo bendrą emocijų atsako polinkio stiprumo laipsnį. *Teigiamas išraiškumas* (angl. *positive expressivity*) parodo teigiamų emocijų reakcijų polinkių elgsenoje išreiškimo laipsnį. *Neigiamas išraiškumas* (angl. *negative expressivity*) parodo neigiamų emocijų reakcijų polinkių elgsenoje išreiškimo laipsnį (Gross & John, 1998).

Paprastai manoma, kad psichopatams būdingas teigiamų ir neigiamų emocijų trumpalaikiškumas ir paviršutiniškumas (Cleckley, 1988). Paaiškėjo, kad yra teigiama koreliacija tarp teigiamo emocinio išraiškumo ir teigiamo emocionalumo bei neigiamo emocinio išraiškumo ir neigiamo emocionalumo (Gross & John, 1998; Bourbonnais & Durand, 2018). Psichopatai yra linkę parodyti savo emocijas ryškiai, bet trumpai (Hare, 1993). Iš tiesų, jie būna pasirengę išreikšti jausmus, pavyzdžiui, jie sugeba kartais puikiai vaizduoti meilę moterims, imituoti savo atsidavimą vaikams, net parodyti, kad turi humoro jausmą, bet jų emocinės reakcijos visada yra labai ribotos (Cleckley, 1988). Tačiau būtent emocinis išraiškumas apima spontanišką emocijų raišką socialinėje sąveikoje (Gross & John, 1998). Todėl, žiūrint į psichopatiškus asmenis per jų emocionalumo prizmę, tikėtina, kad jie pasižymi žemu emociniu išraiškumu.

Neigiamos emocijos paprastai išreiškiamos stipriau negu teigiamos. Kadangi emocijų impulsų stiprumas numato tiek teigiamų, tiek neigiamų emocijų išgyvenimą ir išraišką santykiuose, jis numato ir tai kiek žmonės atkreipia dėmesį į savo emocijas (Gross & John, 1998). Svarbu paminėti, kad Cleckley (1988) teigimu, psichopatai visiškai nesugeba matyti savęs taip, kaip juos mato ir jaučiasi juos pamatę kiti žmonės. Atrodo, kad jie mažai arba visai nejaučia situacijos ir tikrų emocijų (Cleckley, 1988). Tai patvirtino ir tyrimo dalyviai, kurie vertino savo veido išraiškas kaip atsaką į liūdesį, laimę ir baimę sukeliančius vaizdo klipus. Emocinis išraiškumas turėjo teigiamą ryšį su tinkamu susitapatinimu su veido išraiškomis, o tyrimo rezultatai parodė, kad psichopatija yra susijusi su mažesniu emociniu išraiškumu (Lyons & Brockman, 2017).

Daugybė empirinių tyrimų rodo, kad psichopatai nerodo normalios reakcijos į emocinius stimulus, bet paaiškėjo, kad tai nereiškia, kad jie negali to padaryti. Aukštas tarpasmeninių ir emocijų psichopatinių bruožų lygis ne kartą buvo siejamas su sumažėjusiu reaktyvumu į kitų žmonių emocijas, ypač į baimę (Blair, 2015). Priešingai nei tarpasmeniniai ir emociniai bruožai (PCL-R 1 faktorius), gyvenimo būdo ir asocialūs bruožai (PCL-R 2 faktorius), yra susiję su padidėjusiu emocijų reaktyvumu į neigiamus dirgiklius (Hicks & Patrick, 2006). Tyrimo dalyviai, žiūrėdami neigiamus ir neutralius vaizdus (pasyvus apdorojimas) galėjo padidinti ir sumažinti savo emocijų atsaką į vaizdus (sąmoningas apdorojimas) pagal pateiktas instrukcijas. Rezultatai, užfiksuoti funkcinio magnetinio rezonanso tomografijos (fMRI) pagalba, atskleidė, kad pasyvaus apdorojimo

metu aukštą psichopatijos lygį turinčių asmenų smegenų sričių aktyvumas buvo mažesnis, palyginti su žemos ir vidutinės psichopatijos lygį turinčiais dalyviais. Vis dėlto net sąmoningai padidintų emocinių reakcijų mastas buvo panašus į žemą psichopatijos lygį turinčių dalyvių pasyvaus apdoravimo metu (Shane & Groat, 2018). Tyrimų šaltinių metaanalizė atskleidė, kad antrinė psichopatija (daugiau) ir pirminė psichopatija (mažiau) neigiamai koreliavo su emocinės išraiškos kognityviniu pervertinimu. Tai reiškia, kad psichopatiški asmenys mažiau naudoja emocijų reguliavimo procesus, kurie pakeičia emociją, kol ji nėra visiškai susiformavusi. Be to, rezultatai atskleidė, kad psichopatiški asmenys naudojo ir slopinamuosius emocijų reguliavimo procesus, nes antrinė psichopatija silpnai teigiamai koreliavo su išraiškingumo slopinimu (Walker et al., 2022).

Verta paminėti kelias emocinio deficito teorijų. Viena iš tokių teorijų yra Newmano ir jo kolegų aprašytas *Atsako moduliavimo modelis* (Newman et al., 1997), kuris rodo pagrindinę dėmesio trūkumą, būdingą psichopatai ir trikdanti jam skirti pakankamai dėmesio emocinei informacijai kai jis neturi tokio tikslo. Antrasis *Motyvacinis modelis* teigia, kad psichopato sumažėjusi emocinė patirtis gali atsirasti dėl motyvacijos stokos, o ne dėl gebėjimų skirtumų (Arbuckle & Shane, 2017). Remiantis šiais modeliais nereiškia, kad psichopatai savo kasdieniame gyvenime patiria arba išreiškia atitinkamo lygio emocijas kaip ne psichopatai. Tačiau psichopatai gali būti gana pajėgūs patirti ir išreikšti emocijas, bet retai būna pakankamai motyvuoti tai daryti (Shane & Groat, 2018).

Kalbant apie individualius emocinio išraiškingumo skirtumus, akivaizdu, kad išraiškingi žmonės suvokiami kaip atviri, bendraujantys, aktyvūs, o ne susimąstę, santūrūs, nerimastingi. Todėl, emocinis išraiškingumas teigiamai koreliuoja su „Ekstraversija“, ir nekoreliuoja arba neigiamai koreliuoja su „Neurotizmu“ (Friedman et al., 1980). Išryškėjo teigiama koreliacija tarp Penkių faktorių modelio „Ekspresyvumas“, „Sutariamumas“, „Atvirumas patirčiai“ faktorių ir teigiamo emocinio išraiškingumo bei neigiama koreliaciją tarp „Neurotizmas“ faktoriaus ir neigiamo emocinio išraiškingumo (Gross & John, 1998; Barchard, 2001). Visi šie faktoriai turi sąsajas su Ižūlumo bruožais (Drislane et al., 2015). Be to, teigiamas emocinis išraiškingumas reikšmingai teigiamai koreliavo su „Sutariamumas“ faktoriumi, kuris turi neigiamas sąsajas su Piktybiškumo bruožais (Drislane et al., 2015). Neigiamas emocinis išraiškingumas teigiamai koreliavo su „Neurotizmas“ faktoriumi (Barchard, 2001), o jis turi sąsajas su Neslopinimo bruožais ir neigiamai susijęs su Ižūlumo bruožais (Drislane et al., 2015). Tai reiškia, kad labiau linkę teigiamai išreikšti emocijas Ižūlumo aukštą lygį turintys asmenys. Neigiamas emocijas, greičiausiai, bus labiau linkę išreikšti Piktybiškumo ir Neslopinimo aukštą lygį turintys asmenys (Gross & John, 1998).

Taigi galima daryti išvadą, kad emocinės reakcijos, skirtingai nei refleksai, gali būti išreiškiamos arba neišreiškiamos matomu elgesiu, slopinamos arba aktyvinamos. Žmonės skiriasi vienas nuo kito emociniu išraiškingumu ir impulso stiprumu. Skirtumai priklauso nuo individo

emocinės patirties, kaip juos įvertina pats individas, nuo individualių skirtumų, linkę labiau išreikšti emocijas jas imituojant. Sumažėjusi emocinė patirtis gali atsirasti dėl dėmesio ir motyvacijos stokos. Bendras emocijų atsako stiprumas didesnis išreikšiant neigiamas negu teigiamas emocijas. Aukštas psichopatijos lygis yra susijęs su žemesniu emociniu išraiškingumo lygiu, o polinkis labiau išreikšti teigiamas arba neigiamas emocijas labiau priklauso nuo asmens vyraujančių bruožų.

1.5. Emocinis užkratas ir psichopatiškumas

Žmonės tarpasmeniniuose santykiuose linkę instinktyviai prisitaikyti prie emocinių būsenų, kurias suvokia sąveikos metu (Herrando & Constantinides, 2021). Todėl mums būdingas gebėjimas suvokti kitų emocijas būsenas (Harrison et al., 2006). Socialinė sąveika gali sukelti tarp žmonių emocinį užkratą (Herrando & Constantinides, 2021).

Emocinis užkratas (angl. *emotional contagion*) yra polinkis automatiškai imituoti ir sinchronizuoti kito žmogaus veido išraiškas, balsus, pozas ir judesius ir dėl to emociškai susilieti (Hatfield et al., 1993). Jo metu vieno žmogaus elgsenos pokytis automatiškai suaktyvina tą patį procesą kitame asmenyje (Panksepp & Lahvis, 2011). Emocinio užkrato metu gali pasireikšti panašios reakcijos, pavyzdžiui, šypsena gali sukelti šypseną arba papildomos reakcijos, pavyzdžiui, kai atsitraukiama nuo smūgio pamačius į savo kūno dalį nukreiptą kumštį (Hatfield et al., 1992). Emocinis užkratas dar paprastai apibūdinamas kaip „polinkis „pagauti“ (patirti, išreikšti) kito žmogaus emocijas“ (Hatfield et al., 1992, p. 153). Emocinio užkrato procesas susideda iš trijų etapų:

1. *Mėgdžiojimas* (mimikrija). Pokalbyje žmonės automatiškai ir nuolat yra linkę imituoti ir sinchronizuoti kitų žmonių veido išraišką, balsą, laikyseną, judesius ir bendrą elgesį.
2. *Grįžtamasis ryšys*. Subjektyvų emocinį išgyvenimą veikia labai greitas suaktyvėjimas ir / arba grįžtamasis ryšys po veido, balso, laikysenos ir judesio mėgdžiojimo.
3. *Užkratas*. Po grįžtamojo ryšio žmonės linkę akimirksniu patirti kitų žmonių emocijas (Hatfield et al., 1993).

Mėgdžiojimas yra žemo lygio mechanizmas, apibrėžiamas kaip stebėtojo gebėjimas automatiškai sinchronizuoti pastebėtas individo emociją veido išraišką, balsą, pozą ir judesius su savo emocijomis, pavyzdžiui, susiraukusi kakta sukelia stebėtojui atitinkamą emociją veido išraišką (Hatfield et al., 2004). *Grįžtamasis ryšys* leidžia individui įvertinti savo emocijas suvokiant savo kūną ir automatiškai atskirti bei suvokti kito individo emocijas (Sonnby-Borgström, 2002). Grįžtamojo ryšio metu žmogaus subjektyvius emocijus išgyvenimus nuolat veikia emocijų aktyvinimas arba atsakas imituojant emocijas. *Užkratas* – tai polinkis patirti kito individo vykstančią emociją būseną (Hatfield et al., 1993). Tačiau būna atvejų, kai emocinis užkratas gali atsirasti, kai emocijos

automatiškai sukeliama stebint kitų emocines būsenas, net nedalyvaujant motoriniam mėgdžiojimui (Singer & Lamm, 2009).

Emocinis užkratas laikomas vienu iš empatijos komponentu (Singer & Lamm, 2009; Panksepp & Lahvis, 2011). Su plačiąja empatijos samprata susijusios pagrindinės sąvokos yra mėgdžiojimas, emocinis užkratas, užuojauta ir gailestis (Singer & Lamm, 2009). Mėgdžiojimas dar buvo įvardijamas kaip „primityvioji empatija“ (Eisenberg & Strayer, Janet, 1987), nes daugeliu atvejų mėgdžiojimas ir emocinis užkratas atsiranda pirmiau empatijos, skatinančios užuojautą ir gailestį. Todėl emocinis užkratas nors ir susijęs su empatija, bet nuo jos skiriasi (Singer & Lamm, 2009). Be to, empatija reikalauja trijų įgūdžių: gebėjimo atskirti kito asmens jausmus, gebėjimo suvokti, ką jaučia kitas asmuo ir ketinimo gailestingai reaguoti į to asmens kančias (Hatfield et al., 2009). Tuo tarpu emocinis užkratas nereikalauja gebėjimo atskirti, ar emocijų išgyvenimų šaltinis yra mumyse, ar jį sukelia kažkas kitas (Singer & Lamm, 2009; Panksepp & Lahvis, 2011). Tikėtina, kad kai žmonės automatiškai mėgdžioja trumpalaikes pašnekovų veido išraiškas, balsus ir laikysenas ir jie gali pajusti pašnekovų emocijų išgyvenimą. Taip pat jie gali kiekvieną akimirklą sekti kitų žmonių jausmus, net jeigu visai nesidomi jais (Hatfield et al., 2009).

Daugybė tyrimų rodo, kad žmonėms, turintiems aukštą psichopatijos laipsnį, sutrikęs gebėjimas patirti empatiją laikomas vienu iš pagrindinių psichopatiją apibūdinančių bruožų (Luckhurst et al., 2017). Hare (1993) pabrėžia, kad psichopatai nemato kitų žmonių jausmų ir tie jausmai jiems nerūpi. Sužadinti psichopato susidomėjimą literatūros ir meno kūrinų tragedija, džiaugsmu ar humanizmu beveik neįmanoma, nes visa tai jam neturi jokios reikšmės. Kitų žmonių jausmai: pyktis, meilė, baimė, humoras – psichopatui nieko nereiškia. Mokslininkas tokį nemokėjimą pamatyti jausmus palygino su daltonizmu (Hare, 1993). Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad žmonės, turintys psichopatinį bruožų, kartais sugeba atpažinti kitų žmonių emocijas ir jas panaudoti savo tikslais. Psichopatiškų asmenų gebėjimą mėgdžioti patvirtino tyrimas, atliktas siekiant nustatyti, kuri emocijų užkrato stadija (mėgdžiojimas, grįžtamasis ryšys ar užkratas) probleminė aukštą psichopatijos lygį turintiems asmenims. Paaiškėjo, kad aukštą psichopatiją turintys asmenys atpažino emocijas ir mėgdžiojo pagal instrukcijas emocines veido išraiškas lygiai taip pat, kaip ir žemos psichopatijos asmenys, nesiskyrė grįžtamojo ryšio gebėjimais. Skirtumas buvo tas, kad aukštą psichopatijos lygį turintys dalyviai tiesiog nejautė emocijų, rodomų vaizdo klipuose, tokiu pat lygiu kaip žemos psichopatijos grupės dalyviai. Šis tyrimas patvirtino, kad empatija ir emocinis užkratas yra teigiamai koreliuojami ir kad kiekvienas iš jų neigiamai susijęs su psichopatija. (Luckhurst et al., 2017). Pasak Doherty (1997), jautrumas emociniam užkratui yra labiau susijęs su emocine nei kognityvine empatija, tačiau abi formos teigiamai koreliuoja su emocijų užkratu.

Kito tyrimo rezultatai atskleidė, kad gebėjimo mėgdžioti kitų žmonių emocijas trūkumas yra nesusijęs su psichopatiškumu, kai įkalintų ir neįkalintų vyrų (N = 339) buvo prašoma išreikšti veide emocijas: pyktį, pasibjaurėjimą, baimę, laimę, liūdesį ir nuostabą pagal parašytas instrukcijas, arba mėgdžiojant atitinkamas veido išraiškas (Olderbak et al., 2021). Dar kito tyrimo dalyviai (N = 121) buvo paprašyti pademonstruoti veido išraiškas kiekvienai iš šešių pagrindinių emocijų: laimė, baimė, pyktis, nuostaba, pasibjaurėjimas ir liūdesys. Viena grupė turėjo rodyti emocijas natūraliai, o kita – apsimestinai. Paaiškėjo, kad apsimestinės grupės dalyviai demonstravo autentiškesnes (tikresnes) veido išraiškas nei kita grupė. Asmenys, turintys aukštą psichopatinių bruožų lygį, palyginti su mažiau išryškinta psichopatija dalyvių grupė, rodė net autentiškesnes ir ryškesnes specifinių veido raumenų judesius imituoju baimę ir pasibjaurėjimą. Jie apskritai veiksmingiau imitavo neigiamas emocijas, o ne teigiamas emocijas. Be to, į veido išraiškų imitavimą jie įtraukdavo akis (Stewart, 2019). Mokslininkai (Ekman & Friesen, 1975) teigė, kad norint parodyti apgaulingą emociją, reikia remtis ankstesne asmenine patirtimi su viena ar kita emocija. Priežastį, kodėl aukštesnių psichopatinių savybių turintys asmenys geriau imituoja neigiamas emocijas, paaiškina tai, kad jie patiria daugiau neigiamų emocijų arba šie asmenys galėjo dažniau susidurti su kitų asmenų neigiamomis emocijinėmis išraiškomis ir išmoko geriau jas mėgdžioti (Stewart, 2019). Nustatyta, kad psichopatija susijusi su sumažėjusiu somatomotoriniu atsaku į visus dinamiškus laimingus, piktus ir pasibjaurėjusius veidus, į juoko garsą, bet ne į verkimo garsą (Sun et al., 2022).

Bird ir Viding (2014) pristatė „Nuo savęs į kitą“ empatijos supratimo modelį, paaiškinantį empatijos trūkumą. Anot autorių, dauguma empatijos teorijų bando paaiškinti, kaip kito individo emocijinė būseną yra priskiriama sau, bet svarbiausia yra tai, kaip savo emocijinė būseną priskiriama kitam. Pagal šią teoriją emocijinis užkratas vystosi daug kartų derinant savo emocijinę būseną su šios būsenos signalais kitame. Kuo mažiau žmogus jaučia kurią nors emociją, tuo sunkiau jam ją bus atpažinti kitame ir tuo mažiau galimybių patirti emocijinį užkratą (Bird & Viding, 2014). Šią prielaidą patvirtina duomenys apie sumažėjusį asmenų, turinčių psichopatinių požymių, fiziologinį atsaką į stimulus, rodančius kitų žmonių baimę ir liūdesį. Tai patvirtino emocijų atpažinimo tyrimai, kurie rodo, kad psichopatomams sunku atpažinti bauginančias ir liūdnas veido ir balso išraiškas. Be to, akių kontakto vengimas dar labiau sumažina emocijų mokymosi galimybes (Owens et al., 2018).

Nepaisant to, kad aukštą psichopatiškumo lygį turintys asmenys gali išmokti suvokti ir imituoti kitų žmonių emocijas, jų pajusti jie negali. Pavyzdžiui, daugeliui žmonių juokas yra labai užkrečiamas. Tačiau mokslininkai (O’Nions et al., 2017) rado įrodymų, kad psichopatiški asmenys nėra linkę į juoko užkratą. Pastebėta, kad berniukų (N = 31), linkusių į psichopatijos vystymąsi, yra sumažėjęs smegenų sričių, atsakingų už rezonavimą su kitų žmonių emocijomis ir juoku aktyvavimas. Nors tyrimas parodė, kad dalyvių grupėse nebuvo rasta skirtumų atpažįstant skirtingus juoko tipus

(O’Nions et al., 2017). Aukštą psichopatijos lygį turintys asmenys pasižymėjo žymiai mažesniu emocinio užkrato lygiu, žiūrint ne tik į besijuokiančius, bet ir į žiovaujančius, ir į neutralius veidus (Hagemuller et al., 2012). Tyrimai, atlikti bandant nustatyti psichopatijos ir žiovavimo užkrato ryšį parodė, kad tyrimo dalyviai, kurie gavo aukštesnius psichopatijos balus, ypač pagal pirminę psichopatijos skalę (Gallup et al., 2021), pasižymėjo žemesniu žiovavimo užkrato lygiu (Rundle et al., 2015). Turintys aukštesnius PPI-R „Šaltaširdiškimas“ subskalės balus (Rundle et al., 2015), aukštus šiurkštumo ir neemocingumo bruožų balus asmenys taip pat turėjo mažesnę žiovavimo užkrato tikimybę (Gallup et al., 2021).

Nežiūrint į emocinio užkrato trūkumą, psichopatiškiems asmenims būdingas gebėjimas manipuliuoti kitais (Hare, 1993). Taip yra todėl, kad jie gali konceptualiai įsivaizduoti kitų žmonių emocijas ir išmoksta teisingai įvardinti jas, tačiau jiems trūksta tinkamo susijaudinimo atsako į kito žmogaus emocines reakcijas (Bird & Viding, 2014). Tyrimai rodo, kad psichopatomams trūksta ne kognityvinės empatijos, leidžiančios žmogui numatyti kitų psichines būsenas, o emocinės empatijos (Owens et al., 2018). Mokslininkai (Owens et al., 2018) taip pat nustatė, kad emocinis užkratas ir emocinė empatija reikšmingai neigiamai koreliavo su psichopatija. Nedidelis teigiamas ryšys tarp psichopatijos ir kognityvinės empatijos parodė, kad nėra tik kognityvinės empatijos deficito (Owens et al., 2018).

Įdomūs ir prieštaraujantys nusistovėjusiai empatijos trūkumo teorijai buvo gauti Lishner ir kolegų (2012) atlikto tyrimo rezultatai, kurie neparodė psichopatijos neigiamų sąsajų su emocinės empatijos (emocinio užkrato ir į kitą orientuoto rūpesčio jausmo derinys) patyrimu. Nors tarp tyrimo dalyvių – teismo stacionaro pacientų (N = 60) psichopatija mažai siejosi su emocine empatija ir bendromis emocinėmis reakcijomis, tarp kolegijos studentų (N = 151) aukštesnis psichopatijos lygis buvo teigiamai susijęs su padidėjusia emocine empatija, su liūdesio, pykčio ir baimės emociju užkratu, o neigiamai – su laimės užkratu, bet ne su į kitą orientuoto rūpesčio jausmu. Tyrėjai (Lishner et al., 2012) padarė prielaidą, kad tokie rezultatai galėjo būti dėl to, kad kituose tyrimuose tyrėjai labiau lygindavo aukšto ir žemo psichopatijos lygio asmenų emocijų reakcijų intensyvumą reaguojant į tuos pačius empatijos stimulus ir padarė išvadas apie asmenų, turinčių aukštesnę psichopatiją negalėjimą patirti emocijų. Be to, emocinės reakcijos į empatinius stimulus nebūna lyginamos su neutraliais pradiniais stimuli, pavyzdžiui, liūdesio reakcijos pasikeitimas pažiūrėjus liūdną veido išraišką, lyginant su neutralios veido išraiškos žiūrėjimu. Turint omenyje, kad emocinio užkrato vertinimo metodai, pagrįsti neurologijos priemonėmis, yra daug tikslesni ir efektyvesni nei kitos tradicinės priemonės (Herrando & Constantinides, 2021), manytina, kad šios priemonės gali atspindėti empatines emocines reakcijas psichopatijos bruožų turinčių asmenų kitų žmonių atžvilgiu, tačiau labai silpnas (Lishner et al., 2012). Arbuckle & Shane (2017) aiškina, kad psichopatiškų

asmenų emocinėse reakcijose dažnai nepastebimas galimas emocijų reakcijų kontrolės ir motyvacijos vaidmuo. Pavyzdžiui, pasyviai žiūrėdami į smurtą vaizduojančiai ir nevaizduojančias nuotraukas, tyrimo dalyviai – nusikaltėliai ($N = 25$) parodė minimalų nervinį aktyvumą smegenų centruose, susijusiuose su empatinėmis reakcijomis į skausmą. Bet kai buvo nurodyta pabandyti padidinti savo susirūpinimą dėl skausmą kenčiančio asmens, nervinis aktyvumas šiuose centruose padidėjo (Arbuckle & Shane, 2017). Tyrimo dalyviai – įkalinti vyrai ($N = 25$), turintys psichopatijos bruožų, žiūrėdami nuotraukas, vaizduojančias kūno sužalojimą, pademonstravo stiprią reakciją su skausmu susijusiuose smegenų centruose, kai buvo paprašyti įsivaizduoti save, o ne kitus vaizduojamose situacijose (Decety et al., 2013). Psichopatiniams nusikaltėliams žiūrint smurtinius filmus reakcija smegenų srityse, susijusių su kognityvine kontrole ir emocijų reguliavimu buvo stipresnė. Kuo daugiau psichopatinų savybių žmogus turėjo, tuo stipresnės buvo funkcinės reakcijos stebint smurtą, ypač antrinės psichopatijos tipui. Vienas iš galimų padidėjusių smegenų reakcijų į smurto scenas paaiškinimų yra tas, kad psichopatija yra susijusi su sutrikusia slopinimo kontrole emocinės provokacijos metu, o tai gali sukelti agresiją realių susitikimų metu (Nummenmaa et al., 2021).

Paaikėjo, kad ne tik emocijų reakcijų vertinimo metodai, motyvacijos ir dėmesio aspektai paaiškina psichopatiškų asmenų emocijų reakcijų skirtumus, bet ir skirtingi psichopatijos potipiai. Tyrimo rezultatai parodė, kad aukštas PCL-R F2 faktoriaus balus surinkę asmenys yra labai jautrūs emocinei aplinkai (Sadeh et al., 2013). Šie asmenys pasižymi nuolatiniu, stimuliacijos poreikiu, neatsakingumu, impulsyvumu, žema elgesio kontrole, kriminalinio elgesio įvairove ir pan. PCL F2 faktorius matuoja chroniškai nestabilų asocialų gyvenimo būdą (Neumann et al., 2013). Todėl, tikėtina, kad šie asmenys demonstruos priešingą empatijai procesą, kai vietoje empatiško rūpesčio, bus siekiama kito žmogaus skausmą panaudoti savo malonumui sukelti (Chester et al., 2019). Metaanalizė atskleidė, kad psichopatija yra susijusi su įvairių empatinių procesų trūkumu, bet neigiamos koreliacijos skiriasi dydžiais tarp empatijos ir psichopatiškumo potipių, pavyzdžiui, TriPM Piktybiškumas ($r = -0,45$), Įžūlumas ($r = -0,29$), Neslopinimas ($r = -0,19$), tarp pirminės psichopatijos ($r = -0,44$), ir antrinės psichopatijos ($r = -0,20$) (Burghart & Mier, 2022). Šiurkštumas, atrodo, labiausiai atsakingas už numanomą ryšį tarp psichopatijos ir sutrikusio emocinio užkrato ir emocinės empatijos stokos (Lishner et al., 2015; Burghart & Mier, 2022). Gummelt (2014) tyrimo duomenys atskleidė, kad TriPM Įžūlumas turėjo teigiamas sąsajas su emocinio užkrato ir gebėjimu priimti kito asmens požiūrį, tik kai buvo prašoma pastatyti save į kito žmogaus vietą (kognityvinės empatijos elementas). TriPM Piktybiškumas nors ir turėjo neigiamą ryšį su emociniu užkrato, bet jis nebuvo reikšmingas ir turėjo sąsajas su negebėjimu numatyti, kaip kitas gali reaguoti į situaciją ir jaustis toje situacijoje (kognityvinės empatijos elementas) bei bendrai su kognityvine empatija. Įžūlumas“ (mažiau) ir Piktybiškumas (daugiau) pasižymėjo neigiamomis sąsajomis su polinkiu į emocinę

empatiją (Gummelt, 2014). Taigi, eilė tyrimų parodo, kad emocinio užkrato ir empatijos reakcijos ryšys labiau priklauso nuo asmenybės bruožų (Lishner et al., 2012; Sadeh et al., 2013; Platek et al., 2003; Gallup et al., 2021; Gummelt, 2014; Neumann et al., 2013).

Apibendrintai galima teigti, kad dauguma žmonių linkę instinktyviai suvokti kitų emocijas būsenas ir su jomis emociškai susiję. Emocinis užkratas laikomas vienu iš empatijos komponentu, reikalingu jai atsirasti. Emocinė empatija ir emocinis užkratas yra teigiamai koreliuojami ir kiekvienas yra neigiamai susijęs su psichopatija. Tačiau psichopatinė savybių turintis asmenys neturi kognityvinės psichopatijos trūkumo, todėl gali suvokti ir numatyti kitų žmonių emocijas būsenas. Jautrumas emociniam užkratui yra labiau susijęs su emocine nei kognityvine empatija. Aukštą psichopatijos lygį turintiems asmenims sunku patirti emocinio užkrato, nes negali pasiekti paskutinio iš trijų emocinio užkrato etapo, t. y. patirti kitų žmonių emocijų. Geriausiai jiems pavyksta suvokti ir imituoti neigiamas, o ne teigiamas emocijas, nes tai, tikriausiai, siejama ankstesne asmenine patirtimi su viena ar kita emocija. Kontrolės ir motyvacijos stokos vaidmuo prisideda prie psichopatomams būdingo emocinio atsitraukimo ir sumažėjusio fiziologinio atsako į įvairius emocinius dirgiklius. Dauguma tyrimų apie emocijų užkrato yra vienareikšmiai: psichopatiškumas susijęs su negebėjimu emociškai susiję su kitais žmonėmis, pajaučiant emocinį užkrato.

1.6. Tyrimo tikslas ir hipotezės

Darbo tikslas – atskleisti sąsajas tarp Lietuvos gyventojų suaugusiųjų asmenų psichopatiškumo, emocijų atpažinimo, emocijų balanso, emocinio išraiškingumo ir emocinio užkrato.

Hipotezės:

1. Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų atpažinimu iš veido išraiškos.
  - 1.1. TriPM suminis balas neigiamai susijęs su teisingai atpažintų emocijų bendru skaičiumi.
  - 1.2. Piktybiškumas neigiamai susijęs su teisingai atpažintų baimės ir liūdesio emocijų skaičiumi.
  - 1.3. TriPM suminis balas, Piktybiškumas, Ižūlumas, ir Neslopinimas neigiamai susiję su teisingai atpažintų emocijų skaičiumi, kai veidai rodomi šonu.
2. Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų balansu.
  - 2.1. TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emocijų balansu.
  - 2.2. Ižūlumas teigiamai susijęs su emocijų balansu.
  - 2.3. Piktybiškumas ir Neslopinimas neigiamai susiję su emocijų balansu.
3. Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emociniu išraiškingumu.
  - 3.1. TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu.
  - 3.2. Ižūlumas ir Piktybiškumas neigiamai susiję su emociniu išraiškingumu.

- 3.3. Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu.
4. Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų užkratu.
  - 4.1. TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emociniu užkratu.
  - 4.2. Įžūlumas ir Piktybiškumas neigiamai susiję su emociniu užkratu.
  - 4.3. Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu užkratu.
5. Psichopatiškumą ir jo atskiras dimensijas prognozuoja emocijų atpažinimas, emocijų balansas, emocinio išraiškingumas ir emocinis užkratas.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 436 tiriamieji, 33 (7,6%) vyrai ir 403 (92,4%) moterys. Tiriamųjų amžius svyruoja nuo 18 iki 79 metų (amžiaus vidurkis – 38,22; standartinis nuokrypis – 15,19) (žr. 1 lentelę).

Šiame tyrime buvo nereprezentatyvi imtis ir naudojama patogioji ir sniego grūžties atranka.

1 lentelė. *Tiriamųjų sociodemografiniai duomenys (N = 436)*

Kintamieji	N	%	M	SD	Min.	Max.
Lytis						
Vyrai (1)	33	7,6				
Moterys (2)	403	92,4				
Amžius			38,22	15,19	18	79
Išsilavinimas						
Nebaigtas vidurinis (1)	20	4,6				
Vidurinis (2)	109	25,0				
Aukštesnysis (3)	70	16,1				
Aukštasis (4)	237	54,4				

Pastaba: N – tiriamųjų skaičius, M - vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai, Min. – minimumas, Max. – maksimumas.

20 (4,6%) tiriamųjų išsilavinimas yra nebaigtas pagrindinis, 109 (25,0%) – vidurinis, 70 (16,1%) – aukštesnysis, 237 (54,4%) – aukštasis (žr. 1 lentelę).

2.2. Tyrimo instrumentai

Atliekant tyrimo dalyvių anoniminę apklausą, buvo naudojami keturi instrumentai:

1. **Triarchinės psichopatijos klausimynas** (angl. *Triarchic Psychopathy Measure (TriPM)*) (Patrick, 2010). Klausimyną iš anglų kalbos vertė A. Laurinavičius ir I. Makaraitė 2016 metais. Buvo gautas leidimas naudoti išverstą instrumentą.
PASKIRTIS. Skirtas vertinti psichopatiją asmenims nuo 16 metų kriminalinėje ir ne kriminalinėje populiacijose.
STRUKTŪRA. Instrumentas sudarytas iš 58 teiginių. Metodika skirta įvertinti tris skirtingus, bet tarpusavyje susijusius fenotipinius psichopatijos komponentus: įžūlumą, piktybiškumą ir neslopinimą (Stanton et al., 2021):

- Įžūlumumas (angl. *boldness*) išreiškia bebaimiškumo tendencijas tarpasmeninių santykių lygmenyje, atsparumą emociniame lygmenyje ir polinkį rizikuoti. Teiginio pavyzdys: „Aš labai gerai sugebu paveikti kitus žmones“. Skalę sudaro 19 teiginių
- Piktybiškumas (angl. *meanness*) matuoja eksternalius sunkumus, kurie pasireiškia agresijos, šiurkštumo, susijaudinimo paieškos tendencijomis. Teiginio pavyzdys: „Manęs netrikdo, jeigu matau kito žmogaus skausmą“. Skalę sudaro 19 teiginių
- Neslopinimas (angl. *disinhibition*) matuoja bendrą polinkį į eksternalius sunkumus, dėl kurių atsiranda impulsyvumas, neatsakingumas ir polinkis į nuobodulį. Teiginio pavyzdys: „Mano impulsyvūs sprendimai sukeldavo problemų santykiuose su mano artimaisiais“. Skalę sudaro 20 teiginių.

REZULTATŲ ĮVERTINIMAS. 58 teiginiai vertinami keturių balų Likerto skalėje, nuo 0 (teisingas) iki 3 (neteisingas) 17 teiginiai yra reversiniai, t. y. vertinami pagal 4 balų Likerto skalėje, nuo 0 (neteisingas) iki 3 (teisingas) (Patrick, 2010). Todėl apdorojant rezultatus buvo apversti ir perkoduoti atvirkštine tvarka. Įžūlumo ir Piktybiškumo skalėse galima buvo surinkti nuo 0 iki 57 balų. Neslopinimo skalėje galima buvo surinkti nuo 0 iki 60 balų. Aukštesnis skalės įvertis reiškia aukštesnį psychopatiškumo lygį. Kiekvienos skalės balai buvo paverčiami koeficientais.

PATIKIMUMAS. TriPM patikimumas ir validumas buvo tikrinamas Lietuvoje, įstatymų pažeidėjų imtyje. Cronbach alpha koeficientas svyravo nuo 0.65 iki 0.83 (Sellbom et al., 2018). Validumas buvo tikrinamas lyginant TriPM su kitais, jau patvirtintais instrumentais. Lietuvoje gauti rezultatai buvo panašūs su prieš tai atliktais validumo tyrimais kitose šalyse.

2. **Suvidurkinti Karolinska režisuoti emociniai veidai** (angl. *The Averaged Karolinska Directed Emotional Faces (AKDEF)*) (Lijbrink & Litton, 1998). Buvo gautas instrumentas užpildžius užklauso formą www.kdef.se interneto svetainėje.

PASKIRTIS. Skirtas naudoti emocijų atpažinimui pagal veido išraišką psichologiniams ir medicininiais tyrimams, ypač suvokimo, dėmesio ir emocijų eksperimentams (Peres et al., 2017).

STRUKTŪRA. Instrumentas sudarytas iš 70 nuotraukų, kuriose suvidurkinta moteris ir suvidurkintas vyras iš 5 skirtingų veido pozicijų (tiesiai, pusiau kairysis šonas, visas kairysis šonas, pusiau dešinysis šonas ir visas dešinysis šonas) demonstruoja 7 skirtingas emocijas išraiškas (pykčio, baimės, pasibjaurėjimo, nuostabos, laimės, liūdesio, neutralios). Remiantis metodiką (Goeleven et al., 2008) prieš rodant nuotrauką, 5 sekundes rodoma įspėjamoji skaidrė su instrukcija „Pasiruoškite įvertinti kitą nuotrauką“. Iš karto po šios skaidrės 5 sekundes rodoma nuotrauka. Po to 5 sekundes rodoma kita skaidrė su nurodymu įvertinti nuotrauką. Po

šios skaidrės prašoma tyrimo dalyvių pažymėti žodį, kuris geriausiai apibūdintų kiekvieno veido emocijos išraišką: Piktas, Išsigandęs, Pasibjaurėjęs, Laimingas, Liūdnas, Nustebęs, Neutralus, ? (Neaiškus). Šie veiksmai kartojami kiekvienai nuotraukai. Nuotraukos rodomos atsitiktine tvarka. AKDEF rinkinys sukurtas remiantis Karolinska režisuoti emociniai veidai (angl. *Karolinska Directed Emotional Faces (KDEF)*) duomenų bazės nuotraukomis. Originalią KDEF duomenų bazę sudaro 4900 nuotraukų, kuriuose 70 žmonių (35 moterys ir 35 vyrai) demonstruoja 7 skirtingas emocijas veido išraiškas iš 5 skirtingų kampų. Tokių nuotraukų buvo padarytos 2 (A ir B) serijos. Visi fotosesijos dalyviai buvo apmokyti 20–30 metų aktoriai – mėgėjai. Atmetimo kriterijai dalyvavimui fotosesijoje buvo barzda, ūsai, auskarai, akiniai ir matomas makiažas. Visiems dalyviams reikėjo pabandyti sukelti sau ir išreikšti atitinkamas emocijas stipriai ir aiškiai. Sudarant AKDEF rinkinį, 4900 nuotraukų buvo konvertuoti į 8 bitų pilką atspalvį. Po to jos buvo surūšiuotos į 70 skirtingas krūvas, pavyzdžiui, visos 70 laimingų moterų nuotraukos (35 žmonės * 2 serijos), kuriose iš vieno kampo (visas veidas) demonstruojama laimės emocija, buvo vienoje krūvoje. Iš šių krūvų vaizdų buvo apskaičiuoti vaizdų vidurkiai, išlaikant atitinkamos emocijos būdingas visų (tos pačios lyties) aktorių veido atvaizdų savybes. Visų septynių veido išraiškų periferinė sritis buvo redaguota siekiant sukurti vienodą foną ir apriboti visas išraiškingos veido srities variacijas tarp stimulų (Peres et al., 2017). Nuotraukos yra pilkos spalvos, statiški ir sudaryti iš 70 skirtingų veidų nuotraukų. Jie yra suvidurkinti ir dėmesys gali būti sutelktas į emociją, o ne į kitas ryškias veido savybes (Gerhardsson et al., 2015). AKDEF yra kūrybiškas sprendimas, sumažinantis kiekvieno aktoriaus individualią įtaką jam demonstruojant emocijas (Peres et al., 2017). Detalus nuotraukų aprašymas interneto adresu: <https://kdef.se/home/about%20akdef.html>.

REZULTATŲ ĮVERTINIMAS. Už kiekvieną teisingai įvertintą emociją veido išraišką skiriamas 1 balas. Už kiekvieną kiš emocijos išraišką įvertinimą galima buvo surinkti nuo 0 iki 10 balų. Iš viso galima surinkti nuo 0 iki 70 balų.

PATIKIMUMAS. KDEF vertinimo procedūra atlikta Belgijos studentų imtyje (N = 272, SD=2,1; 18–37 m.). Nuotraukų rinkinį sudarė 490 žmonių veido išraiškų, nufotografuotų iš priekio nuotraukos be plaukų linijos iš A serijos KDEF duomenų bazės. Nuotraukos buvo vertinamos pagal emocinį turinį, pasirinktos emocijos intensyvumą ir susijaudinimą. Vidutinis subjektyvus atitikimo rodiklis, palyginti su kitų žmonių veido išraiškų duomenų tyrimais, buvo 71,87%, svyruojantis įvairioms emocijoms nuo 43,03% iki 92,65% (pyktis 78,81%; baimė – 43,03%; pasibjaurėjimas – 72,17%, laimė – 92,65%; liūdesys – 76,70%; nuostaba – 77,09%; neutrali – 62,67%), laikomas pakankamu. Pakartotinio testo patikimumo analizė, apskaičiuojant emocijų tipų įvertinimų procentinį panašumą parodė, kad 87,96% (SD 15,67)

nuotraukų emocijų įvertinimai buvo vienodi vertinant nuotraukas pirmo ir antro etapo metu. Nešališko pataikymo dažnis – 0,56 (vienai emocijai svyravo nuo 0,29 iki 0,89) yra panašus ir net geresnis nei kitų tyrimų (Goeleven et al., 2008).

3. **Teigiamos ir neigiamos patirties skalė** (angl. *The Scale of Positive and Negative Experience (SPANE)*) (Diener et al., 2009). Atliktas klausimyno vertimas iš anglų į lietuvių kalbą (2 profesionalūs vertėjai), dviejų klausimyno versijų lyginimas ir vienos versijos derinimas. Buvo gautas sutikimas išversti instrumentą ir naudoti jį atliekant tyrimą. Prašymo forma pateikta priede Nr. 3.

PASKIRTIS. Skalė skirta vertinti subjektyvius gerovės emocinį komponentą, t. y. kaip dažnai individas patyrė teigiamus ir neigiamus jausmus ir emocijas per pastarąsias keturias savaites. Kadangi skalė apima bendruosius teigiamus ir neigiamus jausmus, ji įvertina visą spektrą teigiamų ir neigiamų patirčių, įskaitant specifinius jausmus, kurie tam tikrose kultūrose gali turėti unikalius pavadinimus. Be to, skalė gali atspindėti tokius jausmus kaip fizinis malonumas, įsitraukimas, susidomėjimas, skausmas ir nuobodulys, kurie neįtraukiami į daugelį jausmų matavimo instrumentų.

STRUKTŪRA. Skalę sudaro 12 teiginių, kurie sudaro 2 skales: teigiami jausmai, neigiami jausmai.

- Teigiami jausmai (SPANE-P) – subskalę sudaro 6 teiginiai: „Teigiamai“, „Gerai“, „Maloniai“, „Laimingai“, „Džiaugsmingai“, „Patenkintai“, kurių balai sumuojami ir gali svyruoti nuo 6 iki 30. Šie balai rodo individo polinkį jausti ir atpažinti savyje teigiamus jausmus ir emocijas.
- Neigiami jausmai (SPANE-N) – subskalę sudaro 6 teiginiai: „Neigiamai“, „Blogai“, „Nemaloniai“, „Liūdnai“, „Baimingai“, „Piktai“, kurių balai sumuojami ir gali svyruoti nuo 6 iki 30. Šie balai rodo individo polinkį jausti ir atpažinti savyje neigiamus jausmus ir emocijas.
- Emocijų balansas (SPANE-B) – teigiamų ir neigiamų jausmų pusiausvyros matas, o gauti balai gali svyruoti nuo – 24 (nelaimingiausias) iki 24 (laimingiausias). Subskalė susidaro atėmus skalių SPANE-N balus iš SPANE-P balų. Tyrimo dalyvis, pavyzdžiui, surinkęs 24 balų, teigia, kad retai arba niekada nepatiria neigiamų jausmų ir labai dažnai arba visada jaučia visus teigiamus jausmus.

Naudojant SPANE galima įvertinti visus susijaudinimo lygius tiek neigiamų (pavyzdžiui, liūdesys, piktys, baimė) ir teigiamų (pavyzdžiui, džiaugsmas, laimė, pasitenkinimas) jausmų atžvilgiu.

REZULTATŲ ĮVERTINIMAS. Skalę sudaro 12 teiginių, kurie vertinami 5 balo Likerto skalėje, nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia „labai retai arba niekada“, o 5 – „labai dažnai arba visada“. Teigiamų

jausmų (SPANE-P) ir neigiamų jausmų (SPANE-N) skalių balai sumuojami ir gali svyruoti kiekvienoje skalėje nuo 6 iki 30. Emocijų balanso (SPANE-B) skalės balai skaičiuojami iš neigiamų jausmų (SPANE-N) skalės balų atėmus teigiamų jausmų (SPANE-P) skalės balus. o gauti balai gali svyruoti nuo –24 iki 0 (neigiamas emocijų balansas) ir nuo 0 iki 24 (teigiamas emocijų balansas).

PATIKIMUMAS. Instrumentas turi geras psichometrines savybes (Cronbach alpha tarp 0,81 ir 0,89) ir parodė gerus rezultatus pagal patikimumą ir suderinamumą su kitais emocijų, gerovės, laimės ir pasitenkinimo gyvenimu rodikliais. Neigiamų ir teigiamų jausmų subskalės reikšmingai koreliuoja tarpusavyje ($r = -0,60$) ($N = 682$, $p < 0,001$) (Diener et al., 2009).

4. **Berkeley išraiškumo klausimynas** (angl. *Berkeley expressivity questionnaire (BEQ)*) (Gross & John, 1997). Atliktas klausimyno vertimas iš anglų į lietuvių kalbą (2 profesionalūs vertėjai), dviejų klausimyno versijų lyginimas ir vienos versijos derinimas. Buvo gautas sutikimas išversti instrumentą ir naudoti jį atliekant tyrimą. Prašymo forma pateikta priede Nr. 4.

PASKIRTIS. Klausimynas įvertina individualius skirtumus pagal tai, kaip stipriai žmonės išreiškia savo emocijas. Klausimynas įvertina tris emocinio išraiškumo aspektus: kaip stipriai išreiškia savo teigiamas emocijas, neigiamas emocijas ir kiek stipriai patiriamos emocijos.

STRUKTŪRA. Klausimynas sudaryta iš 16 teiginių. Galima vertinti 3 dimensijas atskirai pagal surinktus balus arba sujungti juos kartu, kad sudarytų bendrą emocinio išraiškumo skalę:

- Teigiamas išraiškumas parodo teigiamų emocinių reakcijų tendencijų elgesyje išreiškimo laipsnį. Teiginio pavyzdys: „Garsiai juokiuosi, kai kažkas vykusiai pajuokauja“. Skalę sudaro 4 teiginiai.
- Neigiamas išraiškumas parodo neigiamų emocinių reakcijų tendencijų elgesyje išreiškimo laipsnį, Teiginio pavyzdys: „Man sunku nuslėpti baimę“. Skalę sudaro 6 teiginiai, iš kurių 3 teiginiai reversiniai.
- Impulso stiprumas parodo bendrą emocinio atsako tendencijų stiprumą. Teiginio pavyzdys: „Savo emocijas aš išgyvenu labai stipriai“. Subskalę sudaro 6 teiginiai.

REZULTATŲ ĮVERTINIMAS. Kiekvienas iš teiginių buvo vertinamas pagal 7 balų Likerto skalę nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 7 (visiškai sutinku). Neigiamo išraiškumo skalės 3 teiginiai yra reversiniai, t. y. vertinami pagal 7 balų Likerto skalėje, nuo 0 (visiškai sutinku) iki 7 visiškai nesutinku). Todėl, apdorojant rezultatus, balai buvo apversti ir perkoduoti atvirkštine tvarka. Kiekvienoje skalėje skaičiuojamas balų vidurkis, bendrą balų skaičių dalijant iš teiginių skaičiaus. Kiekvienoje skalėje galima surinkti nuo 0 iki 7 balų. Bendras emocinis

išraiškingumas skaičiuojamas kartu sudėjus visų trijų skalių vidurkis. Galima surinkti nuo 0 iki 21 balų.

PATIKIMUMAS. Instrumento Cronbach alpha buvo 0,86 visai BEQ skalei, ir 0,70, 0,70 ir 0,80 atitinkamai trims subskalėms. Faktorių analizė atskleidė, kad visi skalės 16 elementai buvo teigiamai tarpusavyje susiję, o vidutinė tarpinių elementų koreliacija buvo 0,27. Antras tyrimo etapas parodė, kad yra stiprus ryšys tarp savęs vertinimo ir bendraamžių įvertinto išraiškingumo. Trečiame tyrimo etape emocinis elgesys buvo nufilmuotas vaizdo įrašė ir buvo susijęs su savo ekspresyvumo vertinimo rezultatais, gautais prieš kelis mėnesius.

5. **Emocinio užkrato skalė** (angl. *The Emotional Contagion Scale (ECS)*) (Doherty, 1997). Atliktas klausimyno vertimas iš anglų į lietuvių kalbą (2 profesionalūs vertėjai), dviejų klausimyno versijų lyginimas ir vienos versijos derinimas. Buvo gautas sutikimas išversti instrumentą ir naudoti jį atliekant tyrimą. Prašymo forma pateikta priede Nr. 5.

PASKIRTIS. Skalė naudojama individualiems skirtumams, susijusiam su jautrumu sinchronizuotis (susiliesti) su kitų žmonių išreikštomis emocijomis, įvertinti.

STRUKTŪRA. Tai yra 15 teiginių skalė, pagal kurią įvertinamas atskirai penkių pagrindinių emocijų: meilės, laimės, baimės, pykčio ir liūdesio momentinis polinkis. Meilės užkrato teiginio pavyzdys: „Jaučiu, kaip mano kūnas reaguoja į mano mylimo žmogaus prisilietimus“, laimės užkrato teiginio pavyzdys: „Kai aš blogai jaučiuosi, bendravimas su linksmu žmogumi pakelia man nuotaiką“, baimės užkrato teiginio pavyzdys: „Pastebiu, kad įsitempiu, kai esu šalia stresą patiriančių žmonių“, pykčio užkrato teiginio pavyzdys: „Mane dirgina buvimas šalia piktų žmonių“, liūdesio užkrato teiginio pavyzdys: „Jei asmuo, su kuriuo kalbuosi, pradeda verkti, man kaupiasi ašaros“.

REZULTATŲ ĮVERTINIMAS. Dalyvių prašoma įvertinti savo sutikimą su kiekvienu teiginiu 5 balų Likerto skalėje: 5 – Visada; 4 – Dažnai; 3 – Kartais; 2 – Retai; 1 – Niekada. Kiekvienoje skalėje pagal kiekvieną emociją galima surinkti nuo 3 iki 15 balų, o bendroje skalėje – nuo 15 iki 75 balų. Kuo aukštesnis balas, tuo žmogus yra jautresnis emociniam užkratui.

PATIKIMUMAS. Aprašančio instrumento kūrimą ir validumą trys tyrimo etapai (N = 1988) parodė, kad skalė turi aukštą patikimumą (Cronbacho $\alpha = 0,90$). Palyginimai su įvairiais psichologinių konstrukcijų matais parodė skalės konstrukcijų validumą.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas bus atliktas 2022 m. kovo mėn. 05–22 d. d. internetinės apklausos būdu, apklausos nuorodą patalpinus interneto puslapyje: <https://www.flexiquiz.com>. Į anketą buvo patalpinami

ankščiau minėti instrumentai. Taip pat buvo prašoma nurodyti demografinius duomenis: lytį, amžių ir išsilavinimą.

Skelbimu apie atliekamą tyrimą ir tiriamųjų paiešką buvo pasidalinama socialiniuose tinkluose „Facebook“, „Instagram“, patalpinant skelbimus įvairiose socialinėse grupėse. Taip pat su tyrimo dalyviais buvo susisiekiama, išsiuntus asmenines žinutes su prašymais dalyvauti tyrime ir pasidalinti anketa su kitais asmenimis. Tyrimo dalyviai internetu gavo nuorodą į anketą, kurią pildyti galėjo jiems patogiu metu. Prieš atsakydami į anketos klausimus dalyviai matė tyrėjos pristatymą raštu, kuriame buvo informacija kokių tikslu atliekamas tyrimas, paaiškinama kad apklausa yra anoniminė. Jiems buvo pateikta sutikimo forma ir, jei jie nusprendė dalyvauti tyrime spusteldavo mygtuką „Pradėti apklausą“. Prieš išsiunčiant atsakymus, tyrimo dalyviai turėjo patvirtinti tai paspausdami mygtuką „Siųsti atsakymus“. Jei potencialūs dalyviai pasirinko nepateikti savo atsakymų, jie nebuvo įtraukti į apklausą. Tyrimo aplinka pateikta Priede Nr. 1. Pildant anketą, tyrimo dalyviams reikėjo pažymėti atitinkamą atsakymų variantą. Kilus klausimams dėl pildymo ar kitam neaiškumui pildant anketą, jie galėjo susisiekti su tyrėja elektroniniu paštu. Užtikrinamas duomenų konfidencialumas, tyrimo dalyvių laisvas dalyvavimas ir pasitraukimo iš tyrimo galimybė. Vieno tiriamo dalyvio įvertinimas užtruko apie 40 min. Po to, kai tyrimo dalyviai pilnai užpildė anketas ir išsiuntė savo atsakymus, jie galėjo pamatyti teisingai pažymėtų emocinių veido išraiškų pagal kiekvieną emociją procentų skaičių.

2.4. Duomenų analizė

Į anketos klausimus pilnai atsakė 436 tyrimo dalyviai. Buvo 570 anketų, kurias tyrimo dalyviai, sutikusieji dalyvauti apklausoje (paspaudė mygtuką „Pradėti apklausą“), nebuvo pradėję pildyti, nepilnai užpildė ir pilnai užpildė, bet neišsiuntė atsakymų (nepaspaudė mygtuko „Siųsti atsakymus“). Tokios anketos į duomenų atranką nepateko.

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant IBM SPSS Statistics 20.0 programinį paketą (angl. *Statistical Package for Social Science*). Aprašomoji statistika buvo naudojama siekiant įvertinti tyrimo imtį (dažniai, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai). Vertinant skalių patikimumą, buvo naudojamas Cronbach alfa koeficientas. Siekiant išsiaiškinti ar duomenys pasiskirstė pagal normalųjį skirstinį, buvo atliktas Shapiro – Wilk testas. Sąsajoms įvertinti taikomas Spearman koreliacijos koeficientas, atlikta tiesinė regresinė analizė.

REZULTATAI

Rezultatų dalyje pradžioje pateikta duomenų aprašomoji statistika. Vėliau pateikiami rezultatai pagal šiame darbe keltas hipoteze.

Devintoje lentelėje (žr. 9 lentelę), pridėtoje priede Nr. 2 pateikiama tyrimo rodiklių aprašomoji statistika (žr. Priedą Nr. 2). Buvo pristatyti instrumentų skalių ir subskalių vidurkiai bei standartiniai nuokrypiai.

Instrumentų vidiniam patikimumui tikrinti buvo panaudotas Cronbach alpha koeficientas. Tikrintas *TriPM skalės* ir jos subskalių (neslopinimas, įžūlumas ir piktybiškumas); *Emocijų atpažinimo iš veido išraiškos skalės* ir jos subskalių pagal emocinę išraišką (piktas, išsigandęs, pasibjaurėjęs, laimingas, liūdnas, nustebęs ir neutralus) ir pagal veido pasukimą (tiesiai, pusiau šonu ir šonu); *Emocijų balanso skalės* ir jos subskalių (teigiami jausmai ir neigiami jausmai) (emocijų balanso subskalės Cronbach α nebuvo įvertintas nes susidaro atėmus iš teigiamų jausmų skalės balų neigiamų jausmų skalės balus); *Emocinio išraiškingumo skalės* ir jos subskalių (teigiamas išraiškingumas, neigiamas išraiškingumas ir impulso stiprumas); *Emocinio užkrato skalės* ir jos subskalių (laimės užkratas, meilės užkratas, baimės užkratas, pykčio užkratas ir liūdesio užkratas) patikimumas. Kadangi skalių ir subskalių Cronbach α didesnė už 0,5, visi tyrimo instrumentai yra tinkami naudoti tyrime.

Taikant Shapiro–Wilk, asimetrijos ir eksceso koeficientų kriterijus, tikrintas duomenų normalumas. Shapiro–Wilk koeficientų reikšmės normalaus paskirstymo atveju turi būti artimos vienetui ir nereikšmingos, o asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės turi būti artimos nuliui (Bilevičienė ir Jonušauskas, 2011). Pagal gautus rezultatus galime teigti, kad beveik visos skalės nenormaliai pasiskirstę, todėl šiame darbe bus naudojami neparametriniai skaičiavimo kriterijai.

Tikrinant tyrimo hipotezes buvo taikomas Spearman koreliacijos, atlikta tiesinė regresinė analizė. Suskaičiuoti Spearman koreliacijos koeficientai (r_s) ir reikšmingumo lygmenys (p). Statistiškai reikšmingi ryšiai pažymėti žvaigždutėmis. Koreliacijos buvo vertinamos pagal stiprumą: nuo $-0,1$ iki $0,1$ – silpna; nuo $0,3$ iki $0,5$ (nuo $-0,3$ iki $-0,5$) – vidutinė; nuo $0,5$ iki 1 (nuo $-0,5$ iki -1) – stipri (Cohen, 1992).

1 hipotezė

Iš pradžių patikrinime pirmąją hipotezę apie tai, ar psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų atpažinimu iš veido išraiškos. 1 lentelėje pateikiamos psichopatiškumo ir emocijų atpažinimo iš veido išraiškos ir pagal veido pasukimą skalių rodiklių tarpusavio sąsajos. Iš pateiktų duomenų matome, kad 1 hipotezė pasitvirtino tik iš dalies – buvo nustatyti statistiškai

reikšmingi ryšiai ($p < 0,05$) TriPM, Įžūlumo ir laimės emocijos skalėse. Tai reiškia, kad bendras emocijų atpažinimas iš veido išraiškos nesusijęs su psichopatiškumu ir jo dimensijomis.

1 lentelė. *Sąsajos tarp emocijų atpažinimo iš veido išraiškos, pagal emocinę išraišką, veido pasukimą bei psichopatiškumo (Spearman koreliacijos koeficientas)*

Skalės	TriPM	Įžūlumas	Piktybiškumas	Neslopinimas
Piktas	0,029	-0,020	0,017	0,050
Išsigandęs	-0,073	-0,031	-0,012	-0,064
Pasibjaurėjęs	-0,031	0,048	-0,045	-0,059
Laimingas	-0,102*	-0,114*	-0,014	-0,030
Liūdnas	-0,014	-0,051	-0,005	0,030
Nustebęs	0,092	0,023	0,033	0,062
Neutralus	0,009	-0,039	0,027	0,047
Emocijų atpažinimas	0,009	-0,023	0,025	0,013
Tiesiai	0,045	0,029	0,039	-0,005
Pusiau šonu	-0,270	-0,041	-0,010	0,120
Šonu	0,011	-0,019	0,023	0,010

Pastaba: Reikšmingumo lygmuo, * kai $p < 0,05$, ** kai $p < 0,01$, *** kai $p < 0,001$.

1.1. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su teisingai atpažintų emocijų skaičiumi, pasitvirtino tik iš dalies - tarp TriPM ir laimės emocijos skalių yra statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r_s = -0,102$, $p < 0,05$). Tai reiškia, kad daugiau psichopatiškumo bruožų turintiems asmenims buvo būdinga sunkiau atpažinti laimingus veidus. Koreliacija yra silpna.

1.2. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar Piktybiškumas neigiamai susijęs su teisingai atpažintų baimės ir liūdesio emocijų skaičiumi, nepasitvirtino – statistiškai reikšmingo ryšio nenustatyta ($p > 0,05$). Tačiau nustatytas statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r_s = -0,114$, $p < 0,05$) tarp Įžūlumo skalės ir laimės emocijos. Tai reiškia, kad daugiau Įžūlumo bruožų turintiems asmenims buvo būdinga sunkiau atpažinti laimingus veidus. Koreliacija yra silpna.

1.3. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar TriPM suminis balas, Piktybiškumas, Įžūlumas ir Neslopinimas neigiamai susiję su teisingai atpažintų emocijų skaičiumi, kai veidai rodomi šonu, nepasitvirtino – statistiškai reikšmingo ryšio nenustatyta ($p > 0,05$). Jokių statistiškai reikšmingų ryšių su veido pasukimu į šonus neaptikta ($p > 0,05$). Tai reiškia, kad psichopatiškumas ir jo dimensijos nesusiję su emocijų pagal veido išraiškas atpažinimu, priklausomai nuo veido pasukimo laipsnio.

2 hipotezė

Tikrinama antroji hipotezė apie tai, ar asmens psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų balansu. 2-oje lentelėje pateikiamos psichopatiškumo ir emocijų balanso skalių rodiklių tarpusavio sąsajos. Iš pateiktų duomenų matome, kad 2 hipotezė pasitvirtino tik iš dalies – buvo nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai ($p < 0,05$) Ižūlumo, Piktybiškumo ir Neslopinimo skalėse. Tai reiškia, kad emocinio balanso skalių įverčiai susiję su psichopatiškumo dimensijomis.

2 lentelė. *Sąsajos tarp emocijų balanso ir psichopatiškumo (Spearman koreliacijos koeficientas)*

Skalės	TriPM	Ižūlumas	Piktybiškumas	Neslopinimas
Teigiami jausmai	0,075	0,367***	-0,133**	-0,134**
Neigiami jausmai	-0,028	-0,338***	0,058	0,229***
Emocijų balansas	0,054	0,386***	-0,106*	-0,203***

Pastaba: Reikšmingumo lygmuo, * kai $p < 0,05$, ** kai $p < 0,01$, *** kai $p < 0,001$.

2.1. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emocijų balansu, nepasitvirtino – statistiškai reikšmingo ryšio nenustatyta ($p > 0,05$).

2.2. tikslinamoji hipotezė, kad Ižūlumas teigiamai susijęs su emocijų balansu, pasitvirtino – nustatytas statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys tarp Ižūlumo ir emocijų balanso ($r_s = 0,386$, $p < 0,001$) skalių. Nustatytas statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys tarp Ižūlumo ir teigiamų jausmų ($r_s = 0,367$, $p < 0,001$) ir statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys tarp Ižūlumo ir neigiamų jausmų ($r_s = -0,338$, $p < 0,001$) skalių. Tai reiškia, kad Ižūlumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga dažniau jausti teigiamus jausmus, rečiau – neigiamus jausmus ir dažniau turėti teigiamą emocijų balansą (teigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų). Koreliacijos yra vidutinės.

2.3. tikslinamoji hipotezė, apie tai, kad Piktybiškumas ir Neslopinimas neigiamai susijęs su emocijų balansu, pasitvirtino. Nustatytas statistiškai reikšmingi atvirkštiniai ryšiai tarp Piktybiškumo ir teigiamų jausmų ($r_s = -0,133$, $p < 0,01$) bei emocijų balanso ($r_s = -0,106$, $p < 0,05$) skalių. Tai reiškia, kad piktybiškumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga rečiau jausti teigiamus jausmus ir dažniau turėti neigiamą emocijų balansą (neigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų). Nustatytas statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys tarp Neslopinimo ir teigiamų jausmų ($r_s = -0,134$, $p < 0,01$) bei emocijų balanso ($r_s = -0,203$, $p < 0,001$) skalių, statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys tarp Neslopinimo ir neigiamų jausmų ($r_s = 0,229$, $p < 0,001$) skalių. Tai reiškia, kad neslopinimo bruožus turintiems tiriamiesiems buvo būdinga rečiau jausti teigiamus jausmus, dažniau – neigiamus jausmus ir dažniau turėti neigiamą emocijų balansą (neigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų). Koreliacijos yra silpnos.

3 hipotezė

Tikrinama trečioji hipotezė apie tai, ar psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emociniu išraiškingumu. 3-oje lentelėje pateikiamos psichopatiškumo ir emocijų išraiškingumo skalių rodiklių tarpusavio sąsajos. Iš pateiktų duomenų matome, kad 3 hipotezė pasitvirtino tik iš dalies – buvo nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai ($p < 0,05$) Įžūlumo, Piktybiškumo ir Neslopinimo skalėse. Tai reiškia, kad emocinio išraiškingumo skalių įverčiai susiję su psichopatiškumo dimensijomis.

3 lentelė. *Sąsajos tarp emociniu išraiškingumo ir psichopatiškumo (Spearman koreliacijos koeficientas)*

Skalės	TriPM	Įžūlumas	Piktybiškumas	Neslopinimas
Teigiamas išraiškingumas	0,074	0,189***	-0,164*	0,071
Neigiamas išraiškingumas	-0,077	-0,167***	-0,063	0,133**
Impulso stiprumas	-0,042	-0,179***	-0,156**	0,249***
Emocinis išraiškingumas	-0,012	-0,068	-0,162**	0,183***

Pastaba: Reikšmingumo lygmuo, * kai $p < 0,05$, ** kai $p < 0,01$, *** kai $p < 0,001$.

3.1. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu, nepasitvirtino – statistiškai reikšmingo ryšio nenustatyta ($p > 0,05$).

3.2. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar Įžūlumas ir Piktybiškumas neigiamai susiję su emociniu išraiškingumu pasitvirtino iš dalies. Nustatytas statistiškai reikšmingi atvirkštiniai ryšiai tarp Piktybiškumo ir teigiamo išraiškingumo ($r_s = -0,164$, $p < 0,05$), impulso stiprumo ($r_s = -0,156$, $p < 0,01$) ir emocinio išraiškingumo ($r_s = -0,162$, $p < 0,01$) skalių. Tai reiškia, kad daugiau Piktybiškumo bruožų turintiems asmenims buvo labiau būdinga silpniau reikšti teigiamas emocijas, silpniau jausti savo emocinio impulso intensyvumą ir jiems buvo labiau būdingas mažesnis bendrasis emocinis išraiškingumas. Koreliacijos yra silpnos. Nustatytas statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys tarp Įžūlumo ir teigiamo emocinio išraiškingumo ($r_s = 0,189$, $p < 0,001$) bei statistiškai reikšmingi atvirkštiniai ryšiai tarp Įžūlumo ir neigiamo emocinio išraiškingumo ($r_s = -0,167$, $p < 0,001$) ir impulso stiprumo ($r_s = -0,179$, $p < 0,001$) skalių. Tai reiškia, kad daugiau Įžūlumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga stipriau reikšti teigiamas emocijas ir silpniau reikšti neigiamas emocijas bei silpniau jausti savo emocinio impulso intensyvumą. Koreliacijos yra silpnos.

3.3. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu, pasitvirtino. Nustatyti statistiškai reikšmingi tiesioginiai ryšiai tarp Neslopinimo ir neigiamo emocinio išraiškingumo ($r_s = 0,133$, $p < 0,01$), impulso stiprumo ($v = 0,249$, $p < 0,001$) ir

emocinio išraiškingumo ($r_s = 0,183$, $p < 0,01$) skalių. Tai reiškia, kad daugiau neslopinimo bruožų turintiems asmenis buvo būdinga stipriau reikšti neigiamas emocijas, stipriau jausti savo emocinio impulso intensyvumą ir jiems buvo labiau būdingas didesnis bendrasis emocinis išraiškingumas.

4 hipotezė

Tikrinama ketvirtoji hipotezė apie tai, ar ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų užkratu. 4-oje lentelėje matome, kad 4 hipotezė pasitvirtino – buvo nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai ($p < 0,05$) TriPM, Įžūlumo, Piktybiškumo ir Neslopinimo skalėse. Tai reiškia, kad emocinio užkrato skalių įverčiai susiję su psichopatiškumu ir jo dimensijomis.

4 lentelė. *Sąsajos tarp emocinio užkrato ir psichopatiškumo (Spearman koreliacijos koeficientas)*

Skalės	TriPM	Įžūlumas	Piktybiškumas	Neslopinimas
Laimės užkratas	-0,108*	0,165**	-0,321***	-0,115*
Meilės užkratas	-0,018	0,043	-0,135**	0,025
Baimės užkratas	-0,220***	-0,103*	-0,425***	0,037
Pykčio užkratas	-0,229***	-0,161**	-0,329***	0,031
Liūdesio užkratas	-0,290***	-0,154**	-0,419***	-0,006
Emocinis užkratas	-0,247***	-0,069	-0,471***	0,004

Pastaba: Reikšmingumo lygmuo, * kai $p < 0,05$, ** kai $p < 0,01$, *** kai $p < 0,001$.

4.1. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emociniu užkratu, pasitvirtino. Nustatyti statistiškai reikšmingi atvirkštiniai ryšiai tarp TriPM ir laimės ($r = -0,108$, $p < 0,05$), baimės ($r_s = -0,220$, $p < 0,001$), pykčio ($r_s = -0,229$, $p < 0,001$), liūdesio ($r_s = -0,419$, $p < 0,001$) bei emocinio užkrato ($r_s = -0,247$, $p < 0,001$) skalių. Tai reiškia, kad daugiau psichopatiškumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas. Koreliacijos yra silpnos.

4.2. tikslinamoji hipotezė apie tai, kad Įžūlumas ir Piktybiškumas neigiamai susiję su emociniu užkratu pasitvirtino tik iš dalies. Tarp Įžūlumo ir emocinio užkrato statistiškai reikšmingo ryšio nerasta, tačiau buvo nustatytas statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys tarp įžūlumo ir laimės ($r = -0,165$, $p < 0,01$) bei statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys tarp baimės ($r_s = -0,103$, $p < 0,05$), pykčio ($r_s = -0,161$, $p < 0,00$) ir liūdesio ($r_s = -0,154$, $p < 0,001$) užkrato skalių. Tai reiškia, kad daugiau įžūlumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas stipriau išreikštas laimės užkratas ir silpniau išreikštas baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas. Koreliacijos yra silpnos.

Nustatytas statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys tarp Piktybiškumo ir laimės ($r_s = -0,321$, $p < 0,001$), meilės ($r_s = -0,135$, $p < 0,01$), baimės ($r_s = -0,425$, $p < 0,001$), pykčio ($r_s = -0,329$, $p < 0,001$), liūdesio ($r_s = -0,419$, $p < 0,001$) bei emocinio ($r_s = -0,471$, $p < 0,001$) užkrato skalių. Tai reiškia, kad daugiau Piktybiškumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės, meilės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas. Koreliacijos yra vidutinės, išskyrus koreliacijos tarp Piktybiškumo ir meilės užkrato skalių, kuri yra silpna.

4.3 tikslinamoji hipotezė, apie tai, kad Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu užkratu nepasitvirtino. Tarp Neslopinimo ir emocinio užkrato skalių statistiškai reikšmingo ryšio nerasta, tačiau buvo nustatytas statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys tarp Neslopinimo ir laimės ($r_s = -0,165$, $p < 0,01$) užkrato skalių. Tai reiškia, kad daugiau Neslopinimo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės užkratas. Koreliacija yra silpna.

5 hipotezė

Pagal nustatytas psichopatiškumo, emocijų atpažinimo, emocijų balanso, emocinio išraiškumo ir emocinis užkrato sąsajas, buvo nuspręsta patikrinti, ar šie veiksniai galėtų būti psichopatiškumo prognozavimo veiksniai.

5 lentelė. *Psichopatiškumo prognostiniai veiksliai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasi		<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
	Psichopatiškumas				
	Beta (β)	<i>p</i>			
Laimingas veidas	-0,036	0,424	12,562	<0,001	0,128
Laimės užkratas	0,024	0,635			
Baimės užkratas	-0,064	0,282			
Pykčio užkratas	-0,087	0,126			
Liūdesio užkratas	-0,277	<0,001			

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu. *F* – Fisher testo koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo, Beta (β) – standartizuotas beta koeficientas.

Šiame tyrime norėta nustatyti, ar emocijų atpažinimo pagal veido išraišką, emocijų balanso, emocinio išraiškumo, emocinio užkrato žemesni rodikliai prognozuoja TriPM aukštesnį suminį balą. Ankščiau pateikta koreliacinė analizė parodė, kad TriPM rodiklis susijęs su laimingo veido išraiškos atpažinimo, laimės, baimės, pykčio, liūdesio, bendro emocinio užkrato rodikliais. Atlikus tiesinę regresinę analizę nustatyta, kad bendrasis emocinio užkrato rodiklis ($VIF = 14,274$) turi aukštus multikolinearumo įverčius, todėl iš regresinės analizės jį pašalinome ir psichopatiškumą

bandėme prognozuoti pagal laimingo veido išraiškos atpažinimo, laimės, baimės, pykčio ir liūdesio užkrato rodiklius.

Penktoje lentelėje (žr. 5 lentelę) pateikto modelio duomenys rodo, kad pasirinktas nepriklausomų kintamųjų rinkinys paaiškina 13% nepriklausomųjų kintamųjų sklaidos apie vidurkį ($R^2 = 0,128$). Prognozuojant psichopatiškumą, yra vienas reikšmingas kintamasis – liūdesio užkratas ($\beta = -0,277$). Tai reiškia, kad žemesnis liūdesio užkrato lygis prognozuoja aukštesnį psichopatiškumo (TriPM) lygį.

Kadangi kintamieji nėra multikolinearūs, nes visų kintamųjų dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF) yra mažesnis už 4, reikšmingumo lygmuo yra mažesnis už 0,001, bet determinacijos koeficiento kvadratas lygus 0,128, t. y. mažiau už 0,20, galima teigti, kad tiesinis modelis (žr. 5 lentelę) yra nelabai tinkamas (Čekanavičius ir Murauskas, 2014).

Toliau norėta nustatyti, ar žemesnis emocijų atpažinimo, aukštesnis emocijų balanso, žemesnis emocinio išraiškumo ir žemesnis emocinio užkrato rodikliai gali prognozuoti Ižūlumo aukštesnį lygį. Ankščiau pateikta koreliacinė analizė parodė, kad Ižūlumo rodiklis susijęs su laimingo veido išraiškos atpažinimo, teigiamų jausmų, neigiamų jausmų, emocijų balanso, teigiamo išraiškumo, neigiamo išraiškumo, impulso stiprumo, laimės, baimės, pykčio, liūdesio užkrato rodikliais.

6 lentelė. *Ižūlumo prognostiniai veiksliai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis		<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
	Ižūlumas				
	Beta (β)	<i>p</i>			
Liūdesio užkratas	-0,143	<0,01	18,001	<0,001	0,298
Laimės užkratas	0,123	<0,05			
Baimės užkratas	0,044	0,419			
Pykčio užkratas	-0,124	<0,05			
Laimingas veidas	-0,061	0,134			
Teigiami jausmai	0,171	<0,01			
Neigiami jausmai	-0,127	<0,05			
Teigiamas išraiškumas	0,316	<0,001			
Neigiamas išraiškumas	-0,192	<0,001			
Impulso stiprumas	-0,125	<0,05			

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu. *F* – Fisher testo koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo, Beta (β) – standartizuotas beta koeficientas.

Emocijų balansas iš regresinės analizės pašalinome, nes jis susidaro iš teigiamų ir neigiamų jausmų rodiklių skirtumo. Įžūlumą bandėme prognozuoti pagal laimingo veido išraiškos atpažinimo, teigiamų jausmų, neigiamų jausmų, teigiamo išraiškingumo, neigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo, laimės, baimės, pykčio, liūdesio užkrato rodiklius (žr. 6 lentelę).

Šeštoje lentelėje (žr. 6 lentelę). pateikto modelio duomenys rodo, kad pasirinktas nepriklausomų kintamųjų rinkinys paaiškina 30% nepriklausomųjų kintamųjų sklaidos apie vidurkį ($R^2 = 0,298$). Prognozuojant įžūlumą, yra aštuoni reikšmingi kintamieji – liūdesio užkratas ($\beta = -0,143$), laimės užkratas ($\beta = 0,123$), pykčio užkratas ($\beta = -0,124$), teigiami jausmai ($\beta = 0,171$), neigiami jausmai ($\beta = -0,127$), teigiamas išraiškingumas ($\beta = 0,316$), neigiamas išraiškingumas ($\beta = -0,192$), impulso stiprumas ($\beta = -0,125$) (žr. 6 lentelę). Tai reiškia, kad mažesni liūdesio užkrato, pykčio užkrato, neigiamų jausmų, neigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo rodikliai ir didesni laimės užkrato, teigiamų jausmų, teigiamo išraiškingumo rodikliai prognozuoja aukštesnį įžūlumo lygį.

Kadangi kintamieji nėra multikolinearūs, nes visų kintamųjų dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF) yra mažesnis už 4, reikšmingumo lygmuo yra mažesnis už 0,001, determinacijos koeficiento kvadratas lygus 0,298, t. y. daugiau už 0,20, galima teigti, kad tiesinis modelis (žr. 6 lentelę) yra tinkamas (Čekanavičius ir Murauskas, 2014).

Toliau norėta nustatyti, ar žemesni emocijų atpažinimo, emocijų balanso, emocinio išraiškingumo ir emocinio užkrato emocijų rodikliai gali prognozuoti Piktybiškumo aukštesnį lygį.

7 lentelė. *Piktybiškumo prognostiniai veiksliai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasi		F	p	R ²
	Piktybiškumas				
	Beta (β)	p			
Teigiami jausmai	-0,089	0,057	22,552	<0,001	0,298
Teigiamas išraiškingumas	0,014	0,780			
Impulso stiprumas	0,107	<0,05			
Laimės užkratas	-0,136	<0,01			
Meilės užkratas	0,021	0,653			
Baimės užkratas	-0,194	<0,001			
Pykčio užkratas	-0,077	0,142			
Liūdesio užkratas	-0,335	<0,001			

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu. F – Fisher testo koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo, Beta (β) – standartizuotas beta koeficientas.

Ankščiau pateikta koreliacinė analizė parodė, kad Piktybiškumo rodiklis susijęs su teigiamų jausmų, emocijų balanso, teigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo, emocinio išraiškingumo, laimės, meilės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendrojo emocinio užkrato rodikliais (žr. 7 lentelę).

Atlikus tiesinę regresinę analizę nustatyta, kad bendrasis emocinio užkrato rodiklis (VIF = 20,517), bendrasis emocinio išraiškingumo rodiklis (VIF = 9,101) ir teigiamų jausmų rodiklis (VIF = 5,655) turi aukštus multikolinearumo įverčius, todėl iš regresinės analizės juos pašalinome ir Piktybiškumą bandėme prognozuoti pagal teigiamų jausmų, teigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo, emocinio išraiškingumo, laimės, meilės, baimės, pykčio, liūdesio rodiklius (žr. 7 lentelę). Modelio duomenys rodo, kad pasirinktas nepriklausomųjų kintamųjų rinkinys paaiškina 30% nepriklausomųjų kintamųjų sklaidos apie vidurkį ($R^2 = 0,298$). Prognozuojant Piktybiškumą, yra keturi reikšmingi kintamieji – impulso stiprumas ($\beta = 0,107$), laimės užkratas ($\beta = -0,136$), baimės užkratas ($\beta = -0,194$), ir liūdesio užkratas ($\beta = -0,335$) (žr. 8 lentelę). Tai reiškia, kad aukštesnis impulso stiprumo ir žemesni laimės, baimės ir liūdesio užkrato rodikliai prognozuoja Piktybiškumo aukštesnį lygį.

Kadangi kintamieji nėra multikolinearūs, nes visų kintamųjų dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF) yra mažesnis už 4, reikšmingumo lygmuo yra mažesnis už 0,001, determinacijos koeficiento kvadratas lygus 0,298, t. y. daugiau už 0,20, galima teigti, kad tiesinis modelis (žr. 7 lentelę) yra tinkamas (Čekanavičius ir Murauskas, 2014)

Toliau norėta nustatyti, ar žemesni žemesnis emocijų atpažinimo, emocijų balanso, aukštesnis emocinio išraiškingumo ir emocinio užkrato rodikliai gali prognozuoti Neslopinimo aukštesnį lygį.

8 lentelė. *Neslopinimo prognostiniai veiksliai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis		<i>F</i>	<i>p</i>	R^2
	Neslopinimas				
	Beta (β)	<i>p</i>			
Teigiami jausmai	0,016	0,794	12,317	<0,001	0,126
Neigiami jausmai	0,170	<0,01			
Neigiamas išraiškingumas	0,020	0,704			
Impulso stiprumas	0,221	<0,001			
Laimės užkratas	-0,164	<0,01			

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu. *F* – Fisher testo koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo, Beta (β) – standartizuotas beta koeficientas.

Ankščiau pateikta koreliacinė analizė parodė, kad Neslopinimo rodiklis susijęs su teigiamų jausmų, neigiamų jausmų, emocijų balanso, neigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo, emocinio išraiškingumo, laimės užkrato rodikliais.

Bendrasis emocinio balanso rodiklis turi būti pašalintas, nes jis susidaro iš teigiamų ir neigiamų jausmų rodiklių skirtumo. Atlikus tiesinę regresinę analizę nustatyta, kad emocinio išraiškingumo rodiklis ($VIF = 9,189$) turi aukštus multikolinearumo įverčius, todėl iš regresinės analizės jį pašalinome ir Piktybiškumą bandėme prognozuoti pagal teigiamų jausmų, neigiamų jausmų, neigiamo išraiškingumo, impulso stiprumo ir laimės užkrato rodiklius (žr. 8 lentelę).

Modelio duomenys rodo, kad pasirinktas nepriklausomųjų kintamųjų rinkinys paaiškina 13% nepriklausomųjų kintamųjų sklaidos apie vidurkį ($R^2 = 0,126$). Prognozuojant Neslopinimą, yra trys reikšmingi kintamieji – neigiami jausmai ($\beta = 0,170$), impulso stiprumas ($\beta = 0,221$) ir laimės užkratas ($\beta = -0,164$) (žr. 8 lentelę). Tai reiškia, kad aukštesni neigiamų jausmų ir impulso stiprumo bei žemesnis laimės užkrato rodikliai prognozuoja Piktybiškumo aukštesnį lygį.

Kadangi kintamieji nėra multikolinearūs, nes visų kintamųjų dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF) yra mažesnis už 4, reikšmingumo lygmuo yra mažesnis už 0,001, bet determinacijos koeficiento kvadratas lygus 0,126, t. y. mažiau už 0,20 (žr. 8 lentelę), galima teigti, kad tiesinis modelis yra nelabai tinkamas (Čėkanavičius ir Murauskas, 2014).

REZULTATŲ APTARIMAS

Psichopatiškumo ir emocijų atpažinimo sąsajos. Rezultatai parodė, kad Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos buvo neigiamai susiję su laimės emocijos atpažinimu iš veido išraiška: kuo labiau psichopatiškas žmogus, tuo sunkiau atpažįsta laimingą emocinę išraišką iš veido. Todėl, pirmoji pagrindinė hipotezė pasitvirtino. 1.1. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su teisingai atpažintų emocijų bendru skaičiumi pasitvirtino iš dalies: buvo rasta neigiama sąsaja tarp TriPM bendrojo balo ir laimingos emocinės išraiškos atpažinimo. Taip pat buvo rasta neigiama sąsaja tarp Įžūlumo ir laimingos emocinės išraiškos atpažinimo. Tai reiškia, kad stipriau išreikštų psichopatiškumo ir įžūlumo bruožų asmenims būdingas silpniau išreikštas laimės emocijos iš veido išraiškos atpažinimas. Remiantis Dawel ir kolegų (2012) atlikto metaanalizės duomenimis, labiausiai stebinantys yra laimės atpažinimo pablogėjimas. Su psichopatija susijęs blogesnis laimingos veido išraiškos atpažinimas taip pat buvo nustatytas Hasting ir kolegų (2008) tyrime ir Wilson ir kolegų (2011) atliktoje metaanalizėje. Kadangi šiame tyrime laimingų veidų atpažinimas buvo geriausias, palyginus su kitomis emocijomis, o sąsajos tarp Psichopatiškumo, o taip pat tarp Įžūlumo ir laimės emocijos iš veido išraiškos atpažinimo silpnos ir nebuvo reikšmingos psichopatiškumo ir Įžūlumo bruožų prognozavimo modelyje, manytina, kad negalima tvirtai teigti, kad stipriau išreikštų psichopatiškumo ir Įžūlumo bruožų turintys asmenys sunkiai atpažįsta laimės emociją.

Piktybiškumo ir atpažintų baimės ir liūdesio emocijų skaičiumi atpažinimu sąsajų nerasta, todėl 1.2. tikslinamoji hipotezė nepasitvirtino. Tai prieštarauja kelių tyrimų rezultatams, kurie parodė, kad psichopatijai būdingi specifiniai sunkumai apdorojant liūdesio ir baimės emocijas iš veido išraiškos, ypač tai būdinga stipriau išreikštiems TriPM piktybiškumo bruožams (Kosson et al., 2002; Garofalo et al., 2020; Blair, 1995; Montagne et al., 2005; Marsh, 2013; Buckholtz et al., 2010; Veit et al., 2013; Ahmed et al., 2018; Brislin & Patrick, 2019; Patrick, 1994). Iš kitos pusės, kai kuriuose tyrimuose buvo rasta įrodymų, kad psichopatiniai bruožai yra susiję su kitų emocijų (pasibjaurėjimo, pykčio, laimės, nuostabos) atpažinimo deficitu (Dawel et al., 2012) ir taip pat buvo tyrimų, kuriuose nebuvo rasta reikšmingos sąsajos tarp psichopatijos ir jautrumo veido išraiškos atpažinimu arba (Seara-Cardoso et al., 2012); Book et al., 2007; Dawel et al., 2012; Wilson et al., 2011; Glass & Newman, 2006). Atsižvelgiant, kad tiriamieji buvo žemo piktybiškumo lygio (19%), manytina, jiems nebuvo būdingi sunkumai atpažįstant liūdesio ir baimės emocijas iš veido išraiškos.

Kadangi naujausi tyrimai parodė burnos ir akių sričių svarbą teisingam emocijų atpažinimui (S, buvo tikimasi gauti blogesnius emocijų atpažinimo rezultatus kai veidai rodomi ne tiesiai, o šonu. Šiame tyrime buvo daugiau atpažintų emocijų, kai nuotraukose veidas buvo rodomas tiesiai (86,52%),

mažiau – pusiau šonu (80,53%), ir dar mažiau – šonu (75,39%), bet nebuvo rasta sąsajų tarp psichopatiškumo ir jos dimensijų bei atpažintų emocijų skaičiumi, priklausomai kokiu pasukimo laipsniu buvo rodomi veidai. Todėl 1.3. tikslinamoji hipotezė nepasitvirtino.

Psichopatiškumo ir emocijų balanso sąsajos. Rezultatai parodė, kad antroji hipotezė apie tai, kad Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų balansu, pasitvirtino tik iš dalies. Nors 2.1. tikslinamoji hipotezė nepasitvirtino, nes TriPM suminis balas nebuvo susijęs su emocijų balansu, tačiau pasitvirtino 2.2 ir 2.3 tikslinamosios hipotezės. Rezultatai atskleidė, kad Ižūlumas susijęs su emocijų balansu teigiamai, o Piktybiškumas ir Neslopinimas – neigiamai.

Buvo atrasta, kad Ižūlumas teigiamasi susijęs su teigiamais jausmais ir neigiamai susijęs su neigiamais jausmais. Neslopinimas atvirkščiai – neigiamasi susijęs su teigiamais jausmais ir teigiamai susijęs su neigiamais jausmais. Piktybiškumas buvo neigiamasi susijęs su teigiamais jausmais. Tai reiškia, kad stipriau išreikštus įžūlumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga dažniau jausti teigiamus jausmus, rečiau – neigiamus jausmus ir dažniau turėti teigiamą emocijų balansą (teigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų). Stipriau išreikštus Neslopinimo bruožus turintiems tiriamiesiems buvo būdinga rečiau jausti teigiamus jausmus, dažniau – neigiamus jausmus ir dažniau turėti neigiamą emocijų balansą (neigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų). Stipriau išreikštus Piktybiškumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga rečiau jausti teigiamus jausmus ir dažniau turėti neigiamą emocijų balansą (neigiamas skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų jausmų).

Tokiu būdu pasitvirtino tendencija, kad labiau išreikštus Ižūlumo bruožus turintys tyrimo dalyviai pasižymėjo mažesniu stresu, didesniu teigiamu emocionalumu, o Neslopinimo – žemesne subjektyvia gerove didesniu stresu, mažesniu teigiamu emocionalumu (Sica et al., 2021). Bourbonnais ir Durand (2018) irgi nustatė, kad pasitenkinimo gyvenimu kintamasis neigiamai koreliavo su Piktybiškumo ir Neslopinimo bruožais, bet teigiamai koreliavo su įžūlumo bruožais. Ižūlumo bruožus turintiems asmenims būdingas žemas nerimas, atsparumas stresui ir didelis pasitikėjimas savimi (Patrick et al., 2009) leidžia išlikti ramiems bet kuriose situacijose. Neslopinimo bruožams būdingas impulsyvumas, elgesio ir emocijų valdymo problemos (Patrick et al., 2009), kuri daro įtaką neigiamų emocijų vyravimui įvairiose gyvenimo situacijose. DeNeve ir Cooper (1998) teigė, kad būtent neurotizmas laikomas stipriausiu nepasitenkinimo gyvenimu ir neigiamo emocingumo priežastimi. Neslopinimo bruožus turintys asmenys pasižymi impulsyviais veiksmais, nekantrumu, emocine agresija, polinkiu įsitraukti į neteisėtą veiklą ir greičiau bus linkę jausti neigiamas emocijas negu teigiamas (Love & Holder, 2014). Piktybiškumas siejamas su žemu neurotizmu, tačiau artimų emocinių ryšių neturėjimas, didelė agresija, nepasitikėjimas, varžytuvės neigiamai siejasi su teigiamais jausmais ir teigiamu emociniu balansu.

Psichopatiškumo ir emocijų išraiškingumo sąsajos. Rezultatai parodė, kad trečioji hipotezė apie tai, kad psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emociniu išraiškingumu pasitvirtino tik iš dalies. 3.1 tikslinamoji hipotezė apie tai, ar TriPM suminis balas neigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu, nepasitvirtino. Nors laikoma, kad psichopatiškų asmenų emocinės reakcijos yra labai ribotos (Cleckley, 1988), jų išraiškingumas nesiejamas su bendru psichopatiškumo lygiu. 3.2. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar Įžūlumas ir Piktybiškumas neigiamai susiję su emociniu išraiškingumu, pasitvirtino iš dalies, nes atrastos sąsajos tarp įžūlumo ir bendro emocinio išraiškingumo. 3.3. tikslinamoji hipotezė apie tai, ar Neslopinimas teigiamai susiję su emociniu išraiškingumu, pasitvirtino.

Įžūlumas teigiamai susijęs su teigiamu emociniu išraiškingumu, neigiamai susijęs su neigiamu emocinio išraiškingumu ir impulso stiprumu. Tai reiškia, kad stipriau išreikštų Įžūlumo bruožų turintiems tiriamiesiems buvo būdinga stipriau reikšti teigiamas emocijas ir silpniau reikšti neigiamas emocijas bei silpniau jausti savo emocijas (emocinio impulso intensyvumą). Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad Įžūlumas siejamas su gražiažodžiaivimu, paviršutinišku žavesiu, manipuliavimu, kognityvine empatija, o teigiamų emocijų išraiškingumas labiau vertinamas visuomenėje. Šiems bruožams būdinga valdyti kitus apgaule ir manipuliavimu, imituojant patrauklią asmenybę ir jie pasižymi žemu nerimastingumu, ramumu, susikaupimu pavojingose situacijose, žema emocine reakcija į stresą keliančius veiksniai. Dėl šios priežasties Įžūlumui būdingas stipriau išreikštas teigiamas emocijų gūmas negu neigiamas.

Nustatyta, kad Piktybiškumas buvo neigiamai susijęs su teigiamu išraiškingumu, impulso stiprumu ir bendru emociniu išraiškingumu. Tai reiškia, kad stipriau išreikštų Piktybiškumo bruožų turintiems asmenims buvo labiau būdinga silpniau reikšti teigiamas emocijas, silpniau jausti savo emocinio impulso intensyvumą ir jiems buvo labiau būdingas mažesnis bendrasis emocinis išraiškingumas. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad būtent emocinis išraiškingumas apima spontanišką emocijų raišką socialinėje sąveikoje (Gross & John, 1998). Todėl piktybiškumo bruožus turintys asmenys, kurie turi polinkį nepaisyti visuomenėje nustatytų normų, laužyti taisykles, elgtis agresyviai ir šaltakraujiškai, tyčiotis iš kitų, sunku net įsivaizduoti reikšiančius teigiamas emocijas. Piktybiškumo bruožus turintiems asmenims būdinga silpniau išreikštas teigiamas išraiškingumas. Nepaisant šiurkštumo, pykčio, priešiško, žiaurumo bruožų, Piktybiškumui būdingas žemas neurotizmas ir neigiamos emocijos galėtų būti mažiau jaučiamos ir išreiškiamos.

Neslopinimas buvo teigiamai susijęs su neigiamu emocinio išraiškingumu, impulso stiprumu ir emocinio išraiškingumu. Tai reiškia, kad stipriau išreikštų Neslopinimo bruožų turintiems asmenims buvo būdinga stipriau reikšti neigiamas emocijas, stipriau jausti savo emocinio impulso intensyvumą ir jiems buvo labiau būdingas didesnis bendrasis emocinis išraiškingumas. Neslopinimo bruožai

suteikia asmeniui daugiau impulsyvumo, priešiško, nepasitikėjimo, nerimastingumo, nekantrumo. Gross ir John teigimu (1998), impulsas būna stipresnis išreiškiant neigiamas emocijas, palyginus su teigiamomis emocijomis. Todėl neslopino bruožus turintiems asmenims būdingas stipriau išreikštas neigiamas emocingumas ir impulso stiprumas. Šiuos bruožus turintys asmenys stipriau reiškia neigiamas emocijas.

Psichopatiškumo ir emocinio užkrato sąsajos. Kaip ir tikėtasi, šio tyrimo rezultatai rodo, kad ketvirtoji hipotezė, kad psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emocijų balansu, pasitvirtino. Buvo rastos neigiamos sąsajos tarp psichopatiškumo ir emocinio užkrato. Kad psichopatiškumas neigiamai susijęs su emociniu užkratu, parodė ir kiti tyrimai (Luckhurst et al., 2017; Owens et al., 2018; Sun et al., 2022).

TriPM suminis balas buvo neigiamai susijęs su emociniu užkratu, Todėl 4.1. tikslinamoji hipotezė pasitvirtino. Psichopatiškumas taip pat buvo neigiamai susijęs su laimės, baimės, pykčio, liūdesio užkratu. Tai reiškia, kad daugiau psichopatiškumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas.

Piktybiškumas taip pat buvo neigiamai susijęs su emociniu užkratu, bet tarp Ižūlumo ir emocinio užkrato nerasta sąsajų. Todėl 4.2. tikslinamoji hipotezė pasitvirtino iš dalies. Be to, nustatyta, kad Piktybiškumas neigiamai susijęs su laimės, meilės, baimės pykčio liūdesio užkratu. Tai reiškia, kad daugiau Piktybiškumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės, meilės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas. Pasak mokslininkų, šiurkštumas labiausiai atsakingas už numanomą ryšį tarp psichopatijos ir sutrikusio emocinio užkrato (Lishner et al., 2015; Burghart & Mier, 2022). Kai destruktivus elgesys derinamas su šiurkštumo bruožais, yra sumažėjęs smegenų sričių, atsakingų už rezonavimą su kitų žmonių emocijomis aktyvavimas (O’Nions et al., 2017).

Ižūlumas teigiamai susijęs su laimės užkratu bei neigiamai susijęs su baimės, pykčio ir liūdesio užkratu. Tai reiškia, kad daugiau Ižūlumo bruožų turintiems asmenims buvo būdingas stipriau išreikštas laimės užkratas ir silpniau išreikštas baimės, pykčio, liūdesio ir bendras emocinis užkratas. Ižūlumo bruožų turintiems asmenims būdingas gebėjimas atsispirti stresui, išlikti ramiam nepažįstamose ir pavojingose situacijose, rūpintis savo gerove kitų sąskaita. Gali būti, kad didesnis socialinis efektyvumas leidžia tokio tipo asmenims dažniau jausti ir, tuo pačiu, atpažinti laimės jausmą pas kitus žmones ir emociškai susiliesti (pajusti kito žmogaus emocijas).

Neslopinimas nebuvo susijęs su emociniu užkratu. Todėl 4.3. tikslinamoji hipotezė, apie tai, ar Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu užkratu, nepasitvirtino. Bet Neslopinimas buvo neigiamai susijęs su laimės užkratu. Tai reiškia, kad daugiau Neslopino bruožų turintiems asmenims buvo būdingas silpniau išreikštas laimės užkratas. Kadangi Neslopinimas pasižymi blogu

impulsų valdymu, tendencija patirti neigiamas emocijas ir jam būdingas aukštesnis neurotizmas, asmenys, turintys šių bruožų pasižymi didesniu polinkiu į blogą nuotaiką, kas mažai siejama su laimės pojūčiu. Čia verta prisiminti teoriją „Nuo savęs į kitą“, kuria remiantis emocinis užkratas vystosi tada, kai daug kartų derinama savo emocinė būseną su šia būseną kitame (Bird & Viding, 2014).

Tai, kad Ižūlumas mažiau nei Piktybiškumas, o Neslopinimas mažiau negu Ižūlumas neigiamai susijęs su emociniu užkratu, patvirtino ir kiti tyrimai (Burghart & Mier, 2022; Gummelt, 2014). Tai galima paaiškinti požiūriu, kad kuo rečiau žmogus jaučia kurią nors emociją, tuo sunkiau jam ją bus atpažinti kitame ir tuo mažiau galimybių patirti emocinį užkratą (Bird & Viding, 2014; Owens et al., 2018).

Psichopatiškumo, emocijų atpažinimo, emocijų balanso, emocinio išraiškumo ir emocinis užkrato sąsajos. Spėjome, kad psichopatiškumą ir jo dimensijas prognozuoja emocijų atpažinimas, emocijų balansas, emocinio išraiškumas ir emocinis užkratas.

Prognozuojant psichopatiškumą, atrastas vienas reikšmingas kintamasis – liūdesio užkratas. Rasta, kad jis neigiamai siejasi su psichopatiškumu. Kuo mažiau asmuo susilieja su kitų žmonių liūdesiu, tuo jis labiau psichopatiškas. Tai neprieštarauja Rare (1993) teigimui, kad dėl nuolatinio adrenalino poreikio psichopatiški asmenys visiškai netoleruoja nuobodulio, rutinos ar monotonijos. Tačiau šis modelis prognozuoja tik 13% duomenų sklaidos ir laikomas nepakankamu.

Prognozuojant Ižūlumą, atrasti aštuoni reikšmingi kintamieji ir tai reiškia, kad mažesni liūdesio užkrato, pykčio užkrato, neigiamų jausmų, neigiamo išraiškumo, impulso stiprumo rodikliai ir didesni laimės užkrato teigiamų jausmų, teigiamo išraiškumo rodikliai prognozuoja aukštesnį Ižūlumo lygį. Asmenys, jaučiantys daugiau teigiamų jausmų ir mažiau neigiamų jausmų, daugiau reiškiantis teigiamas emocijas ir mažiau reiškiantys neigiamas emocijas, silpniau jaučiantys savo emocijas ir lengviau susiliejančiantys su kitų žmonių laimės emocijomis, o sunkiau – su liūdesio ir pykčio emocijomis, turės stipriau išreikštus Ižūlumo bruožus. Šis kintamųjų rinkinys paaiškina 30% duomenų sklaidos. Kitų tyrimų rezultatai parodė, kad yra sąsajos tarp teigiamo emocionalumo ir teigiamo emocinio išraiškumo, o taip pat tarp neigiamo emocionalumo neigiamo emocinio išraiškumo. Manoma, kad Ižūlumo bruožus turintys asmenys labiau linkę teigiamai išreikšti emocijas (Gross & John, 1998), būti patenkinti gyvenimu (Bourbonnais & Durand, 2018), jausti patvarią laimę (pasitenkinimas ir vidinė ramybė) (Durand, 2018). Savo ruožtu, kuo daugiau žmogus jaučia kurią nors emociją, tuo lengviau jam ją atpažinti kitame (Bird & Viding, 2014), todėl gali būti lengviau pajusti laimės užkratą. Teigiama, kad pas psichopatiškus asmenis yra sutrikęs gebėjimas patirti emocinį užkratą, nes jiems nerūpi kitų žmonių jausmai (Hare, 1993) ir jie mažiau jaučia emocijų, todėl sunkiau patirti emocinį užkratą (Bird & Viding, 2014). Be to, jautrumas emociniam

užkratui yra labiau susijęs su emocine negu su kognityvine empatija. Dėl šios priežasties, matomai, Ižūlumas neigiamai susijęs su liūdesio ir pykčio užkratu.

Prognozuojant Piktybiškumą, atrasti keturi reikšmingi kintamieji ir tai reiškia, kad aukštesnis impulso stiprumo bei žemesni emocijų balanso, laimės, baimės ir liūdesio užkrato rodikliai prognozuoja Piktybiškumo aukštesnį lygį. Asmenys, stipriau jaučiantys savo emocijas ir sunkiau susiliejančys su kitų žmonių laimės, baimės ir liūdesio emocijomis, turės stipriau išreikštus Piktybiškumo bruožus. Šis kintamųjų rinkinys paaiškina 30% duomenų sklaidos. Mokslininkai pastebėjo, kad daugeliui psichopatų būdingos sustiprėjusios pykčio apraiškos ir išgyvenimai (Cleckley, 1988; Abe, 2020; Blair, 2012) ir jų elgesys yra agresyvesnis nei kitų žmonių (Hare, 1993). Tai gali būti sietina su Piktybiškumo bruožų turintiems asmenis būdingu jaučiamų emocijų (impulso) stiprumu. Pažymėtina, kad dauguma tyrimų sieja psichopatiškumą su negebėjimu pajusti emocinį užkratą dėl sumažėjusio fiziologinio atsako į stimulus, ypač rodančius kitų žmonių baimę ir liūdesį (Owens et al., 2018). Psichopatiškumas, palyginti su kitomis psichopatiškumo dimensijomis, buvo labiausiai siejamas su empatijos trūkumu (Burghart & Mier, 2022), o šiurkštumas, būdingas Piktybiškumui, buvo labiausiai atsakingas už neigiamą sąsają tarp psichopatijos ir emocinio užkrato (Lishner et al., 2015; Burghart & Mier, 2022).

Prognozuojant Neslopinimą, atrasti trys reikšmingi kintamieji ir tai reiškia, kad aukštesni neigiamų jausmų ir impulso stiprumo bei žemesnis laimės užkrato rodikliai prognozuoja Neslopinimo aukštesnį lygį. Asmenys, jaučiantys daugiau neigiamų emocijų, jaučiantys stipriau savo emocijas (impulsą) ir sunkiau susiliejančys su kitų žmonių laimės emocijomis, turės stipriau išreikštus Neslopinimo bruožus. Tai atitinka požiūriui, kad šis kintamųjų rinkinys prognozuoja tik 13% duomenų sklaidos ir laikomas nepakankamu.

Taigi nustatėme, kad emocijų balanso, emocinio išraiškingumo ir emocinio užkrato veiksniai gali būti Ižūlumo prognozavimo veiksniai, o emocijų balanso ir emocinis užkrato veiksniai gali būti Piktybiškumo prognozavimo veiksniai.

Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos tolimesniems tyrimams

Svarbu paminėti apie šiame tyrime pastebėtus ribotumus:

Pirma, šio tyrimo imtį sudarė žmonės, kurie pasižymėjo žemu psichopatijos lygiu, nes surinko tik 30 proc. visų galimų balų. Todėl kilo klausimų dėl apibendrinimo galimybės žmonėms, turintiems aukštesnį psichopatijos lygį.

Antra, iš tiesų, selektyvus požiūris galėjo nuslopinti kai kuriuos psichopatijos bruožų aspektus, nes žmonės, turintys aukštą psichopatijos bruožų, yra mažiau linkę savanoriškai dalyvauti apklausose. Imtis buvo renkama internete per socialinius tinklus, o tai rodo, kad ši imtis gali būti

sudaryta iš labiau išsilavinusių nei dauguma kitų Lietuvos gyventojų. Taip pat šio tyrimo imtyje buvo daugiau moterų nei vyrų, o paprastai vyrai pasižymi aukštesniu psichopatijos lygiu nei moterys.

Trečia, šiame tyrime anketos buvo pildomos pačių tiriamųjų, todėl galėjo atsirasti pageidaujamo šališkumo, tyčinio netikslių atsakymų teikimo – problemos, kurios gali atsirasti dalyvaujant tyrime asmenims, turintiems daugiau psichopatinių bruožų. Be to, tiriamieji turėjo skirti apklausai labai daug laiko - apie 40 min. Tai galėjo lemti tiriamųjų, turinčių aukštesnį psichopatijos lygį, nesutikimą dalyvauti apklausoje arba atsisakymą nuo dalyvavimo apklausos eigoje.

Ketvirta, veido išraiškos emocijos atpažinimo tikslumui įvertinti procedūra neleidžia kontroliuoti procedūros atlikimo pagal metodiką. Emocijų atpažinimo tikslumas galėjo priklausyti nuo greitesnio ir impulsyvesnio atsako į stimulus, pavyzdžiui, pagreitinant išpėjamųjų skaidrių ir stimulų demonstravimo laiką. Kai kurie tiriamieji galėjo daryti įvairios trukmės pertraukas, reguliuojant savo nuovargio laipsnį stimulų vertinimo metu. Be to, pati vertinimo procedūra galėjo būti atliekama, naudojant vaizdo priemones, kurios galėjo skirtis ne tik pagal rūšį (personalinis kompiuteris, planšetinis kompiuteris, mobilus telefonas), bet ir pagal skirtingus ekrano parametrus. Galėjo atsirasti kitų nežinomų techninių kliūčių. Visa tai galėjo padaryti įtaką stimulų vertinimo rezultatams.

Penkta, emocijų balanso, išraiškos ir emocinio užkrato įsivertinimas galėjo atspindėti žmonių vertinimą apie savo atsakymų tikslumą, o ne patį tikslumą.

Šešta, duomenys buvo renkami ypatingu pasaulio istorijos laikotarpiu, kai įvyko Rusijos karinė invazija į Ukrainą. Šis kontekstas suteikė vertingų įžvalgų apie psichopatinius bruožus turinčių tiriamųjų suvokiamą emocinę patirtį šiuo laikotarpiu. Tačiau verta paminėti apie tai, kad tiriamųjų galimas emocinis jautrumas susidariusiai situacijai galėjo padaryti įtaką tyrimo rezultatams.

Taigi ateityje yra reikalingi tolimesni tyrimai, kurie mėgintų tyrinėti psichopatškumui būdingus emocinio funkcionavimo ypatumus. Taip pat svarbu būtų atlikti panašius tyrimus su intimi žmonių, galinčių turėti aukštesnį psichopatijos lygį bei siekti tolygesnio pasiskirstymo tarp lyčių. Siekiant pritraukti daugiau tyrimo dalyvių, turinčių daugiau psichopatiškumo bruožų, tikslinga būtų atlikti apklausas, į kurias atsakyti reikia mažesnės laiko trukmės.

IŠVADOS

1. Psichopatiškumas ir jo dimensijos nėra susiję su emocijų atpažinimu iš veido išraiškos, išskyrus laimės emociją, kurios sąsajos su Psichopatiškumu ir Įžūlumu buvo silpnos, ir nėra susiję su emocinės išraiškos atpažinimu, kai veidas rodomas skirtingu pasukimo laipsniu.
2. Psichopatiškumas yra nesusijęs su emocijų išgyvenimu, bet atskiros dimensijos yra susijusios. Įžūlumas teigiamai susijęs su emocijų balansu, teigiamomis emocijomis ir neigiamai susijęs su neigiamomis emocijomis. Priešingai, Neslopinimas buvo neigiamai susijęs su emocijų balansu, teigiamais jausmais ir teigiamai susijęs su neigiamomis emocijomis. Piktybiškumas buvo neigiamai susijęs su emocijų balansu ir teigiamomis emocijomis.
3. Psichopatiškumas yra nesusijęs su emociniu išraiškingumu, bet atskiros dimensijos yra susijusios. Įžūlumas buvo teigiamai susijęs su teigiamomis emocijomis ir neigiamai susijęs su neigiamomis emocijomis ir impulso stiprumu. Sąsajų tarp Įžūlumo ir bendrojo emocinio išraiškingumo nerasta. Piktybiškumas neigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu, teigiamomis emocijomis ir impulso stiprumu. Neslopinimas teigiamai susijęs su emociniu išraiškingumu, neigiamomis emocijomis ir impulso stiprumu.
4. Psichopatiškumas ir jo atskiros dimensijos yra susiję su emociniu užkratu. Bendras psichopatiškumas neigiamai susijęs su laimės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendru emociniu užkratu. Įžūlumas teigiamai susijęs su laimės užkratu ir neigiamai susijęs su baimės, pykčio, liūdesio ir bendru emociniu užkratu. Piktybiškumas neigiamai susijęs su laimės, meilės, baimės, pykčio, liūdesio ir bendruoju emociniu užkratu. Neslopinimas neigiamai susijęs su laimės užkratu.
5. Emocijų išgyvenimas, emocinis išraiškingumas ir emocinis užkratas prognozuoja psichopatiškumą ir atskiras jos dimensijas. Šie kintamieji gali paaiškinti nuo 13 iki 30 proc. psichopatiškumo įverčio sklaidos.

LITERATŪRA

- Abdalla-filho, E., & Vo, B. (2020). *Does every psychopath have an antisocial personality disorder ?* 00(00), 2019–2020. <https://doi.org/10.1590/1516-4446-2019-0762>
- Abe, K. (2020). *Are Dictators Psychopaths ? April*.
- Adelmann, P. K., & Zajonc, R. B. (1989). Facial efference and the experience of emotion. *Annual Review of Psychology*, 40, 249–280. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.40.020189.001341>
- Ahmed, S. P., Hodsoll, S., Dalton, P., & Sebastian, C. L. (2018). Emotional capture by fearful expressions varies with psychopathic traits. *Cognition and Emotion*, 32(1), 207–214. <https://doi.org/10.1080/02699931.2016.1278358>
- Ali, F., & Chamorro-Premuzic, T. (2010). The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 48(2), 228–233. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.10.016>
- Arbuckle, N. L., & Shane, M. S. (2017). Up-regulation of neural indicators of empathic concern in an offender population. *Social Neuroscience*, 12(4), 386–390. <https://doi.org/10.1080/17470919.2016.1179669>
- Bänziger, T. (2014). *Measuring Emotion Recognition Ability BT - Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (A. C. Michalos (ed.); pp. 3934–3941). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_4188
- Bänziger, T., Grandjean, D., & Scherer, K. R. (2009). Emotion Recognition From Expressions in Face, Voice, and Body: The Multimodal Emotion Recognition Test (MERT). *Emotion*, 9(5), 691–704. <https://doi.org/10.1037/a0017088>
- Barchard, K. a. (2001). *Positive Expressivity Scale and Negative Expressivity Sclae: Initial Psychometric Characteristics*.
- Baskin-Sommers, A. R., Curtin, J. J., & Newman, J. P. (2011). Specifying the attentional selection that moderates the fearlessness of psychopathic offenders. *Psychological Science*, 22(2), 226–234. <https://doi.org/10.1177/0956797610396227>
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad Is Stronger Than Good. *Review of General Psychology*, 5(4), 323–370. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323>
- Benning, S. D. (2017). *Psychopathic Personality Inventory (PPI) BT - Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (eds.); pp. 1–4). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1098-1
- Berridge, K. C., Robinson, T. E., & Aldridge, J. W. (2009). Dissecting components of reward: “liking”, “wanting”, and learning. *Current Opinion in Pharmacology*, 9(1), 65–73.

<https://doi.org/10.1016/j.coph.2008.12.014>

- Bilevičienė, T., & Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose: vadovėlis*. Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- Bird, G., & Viding, E. (2014). The self to other model of empathy: Providing a new framework for understanding empathy impairments in psychopathy, autism, and alexithymia. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *47*, 520–532. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.09.021>
- Blair, R. J. (1995). A cognitive developmental approach to mortality: investigating the psychopath. *Cognition*, *57*(1), 1–29. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(95\)00676-p](https://doi.org/10.1016/0010-0277(95)00676-p)
- Blair, R. J. R. (2010). Neuroimaging of psychopathy and antisocial behavior: a targeted review. *Current Psychiatry Reports*, *12*(1), 76–82. <https://doi.org/10.1007/s11920-009-0086-x>
- Blair, R. J. R. (2012). Considering anger from a cognitive neuroscience perspective. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, *3*(1), 65–74. <https://doi.org/10.1002/wcs.154>
- Blair, R. J. R. (2015). Psychopathic traits from an RDoC perspective. In *Current Opinion in Neurobiology* (Vol. 30, pp. 79–84). Elsevier Science. <https://doi.org/10.1016/j.conb.2014.09.011>
- Blais, J., & Ritchie, M. B. (2020). Encyclopedia of Personality and Individual Differences. *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, January. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8>
- Book, A. S., Quinsey, V. L., & Langford, D. (2007). Psychopathy and the perception of affect and vulnerability. *Criminal Justice and Behavior*, *34*(4), 531–544. <https://doi.org/10.1177/0093854806293554>
- Bourbonnais, K., & Durand, G. (2018). The incremental validity of the Triarchic model of psychopathy in replicating “The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism.” *The Quantitative Methods for Psychology*, *14*(3), r12–r17. <https://doi.org/10.20982/tqmp.14.3.r001>
- Bradburn, N. M., & Noll, C. E. (1969). *The structure of psychological well-being*. Aldine Pub. Co.
- Brislin, S. J., & Patrick, C. J. (2019). Callousness And Affective Face Processing: Clarifying The Neural Basis Of Behavioral-Recognition Deficits Through Use Of Brain Erps. *Clinical Psychological Science: A Journal of the Association for Psychological Science*, *7*(6), 1389–1402. <https://doi.org/10.1177/2167702619856342>
- Brook, M., Brieman, C. L., & Kosson, D. S. (2013). Emotion processing in Psychopathy Checklist - assessed psychopathy: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, *33*(8), 979–995. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.008>
- Brzović, Z. (2018). *The Kindness of Psychopaths*. April 2017. <https://doi.org/10.1080/02698595.2018.1424761>

- Buckholtz, J. W., Treadway, M. T., Cowan, R. L., Woodward, N. D., Benning, S. D., Li, R., Ansari, M. S., Baldwin, R. M., Schwartzman, A. N., Shelby, E. S., Smith, C. E., Cole, D., Kessler, R. M., & Zald, D. H. (2010). Mesolimbic dopamine reward system hypersensitivity in individuals with psychopathic traits. *Nature Neuroscience*, *13*(4), 419–421. <https://doi.org/10.1038/nn.2510>
- Burghart, M., & Mier, D. (2022). No feelings for me, no feelings for you: A meta-analysis on alexithymia and empathy in psychopathy. *Personality and Individual Differences*, *194*, 111658.
- Buzina, N. (2012). *PSYCHOPATHY – HISTORICAL CONTROVERSIES*. *24*(2), 134–142.
- Cacioppo, J. T., Gardner, W. L., & Berntson, G. G. (1999). The affect system has parallel and integrative processing components: Form follows function. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(5), 839–855. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.5.839>
- Calvo, M. G. ., Avero, P., & Lundqvist, D. (2006). Facilitated detection of angry faces: Initial orienting and processing efficiency. *Cognition and Emotion*, *20*(6), 785–811. <https://doi.org/10.1080/02699930500465224>
- Carrillo, A. (2020). *Creation and Use of the NEO Personality Inventory-3^{TM} (NEO-PI-3^{TM}) and NEO Five-Factor Inventory-3^{TM} (NEO-FFI-3^{TM}): Spanish translations (white paper)*. (Vol. 3). PAR. https://www.parinc.com/Portals/0/Webuploads/samplerpts/PAR_WHITE_PAPER-NEO-PI-3_NEO-FFI-3_Spanish_Translation.pdf
- Čekanavičius, V., & Murauskas, G. (2014). *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose taikomoji regresinė analizė*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Chester, D. S., DeWall, C. N., & Enjaian, B. (2019). Sadism and Aggressive Behavior: Inflicting Pain to Feel Pleasure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *45*(8), 1252–1268. <https://doi.org/10.1177/0146167218816327>
- Cleckley, H. M. (1988). *The mask of sanity : an attempt to clarify some issues about the so-called psychopathic personality*. Mosby.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, *112*(1), 155–159. http://www.bwgriffin.com/workshop/Sampling_A_Cohen_tables.pdf
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, *64*(1), 21–50. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6401_2
- Dawel, A., Kearney, R. O., Mckone, E., & Palermo, R. (2012). Neuroscience and Biobehavioral Reviews Not just fear and sadness : Meta-analytic evidence of pervasive emotion recognition deficits for facial and vocal expressions in psychopathy. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *36*(10), 2288–2304. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.08.006>
- Decety, J., Chen, C., Harenski, C., & Kiehl, K. A. (2013). An fMRI study of affective perspective

- taking in individuals with psychopathy: Imagining another in pain does not evoke empathy. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7(SEP), 1–12. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00489>
- DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The Happy Personality: A Meta-Analysis of 137 Personality Traits and Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197–229. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.124.2.197>
- Diener, E., Wirtz, D., Biswas-diener, R., Tov, W., Kim-prieto, C., Choi, D., & Oishi, S. (2009). *New Measures of Well-Being New Measures of Well-Being*. April. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4>
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. won, Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97(2), 143–156. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9493-y>
- Dogan, T., Totan, T., & Sapmaz, F. (2013). The Role Of Self-esteem, Psychological Well-being, Emotional Self-efficacy, And Affect Balance On Happiness: A Path Model. *European Scientific Journal*, 9(20), 31–42.
- Doherty, R. W. (1997). *THE EMOTIONAL CONTAGION SCALE : A MEASURE OF INDIVIDUAL DIFFERENCES*. 21(2), 131–154.
- Döllinger, L., Laukka, P., Högman, L. B., Bänziger, T., Makower, I., Fischer, H., & Hau, S. (2021). Training Emotion Recognition Accuracy: Results for Multimodal Expressions and Facial Micro Expressions. *Frontiers in Psychology*, 12(August). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.708867>
- Drislane, L. E., Patrick, C. J., Sourander, A., Sillanmäki, L., Elonheimo, H., & Parkkola, K. (2015). at Large : Evidence from a Population-Based Sample. *Personality Disorders*, 5(2), 154–163. <https://doi.org/10.1037/per0000060>.Distinct
- Durand, G. (2018). Demystification of the Relationship Between Psychopathy and Happiness. *Journal of Happiness Studies*, 19(2), 381–395. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9823-0>
- Durand, G., & Plata, E. M. (2017). The effects of psychopathic traits on fear of pain, anxiety, and stress. *Personality and Individual Differences*, 119, 198–203. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.07.024>
- Eisenberg Strayer, Janet., N. (1987). *Empathy and its development*. Cambridge University Press.
- Ekrnan, P., & Friesen, W. (1975). Unmasking the face. *A Guide to Recog*. <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:unmasking+the+face#5>
- Englebert, J. (2019). *The Psych opat h ol o g y of Psyc h opat h s*. November.
- Fredrickson, B. L. (1998). What Good Are Positive Emotions? *Review of General Psychology : Journal of Division 1, of the American Psychological Association*, 2(3), 300–319. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.3.300>

- Fredrickson, B. L., & Losada, M. F. (2005). Positive affect and the complex dynamics of human flourishing. *The American Psychologist*, *60*(7), 678–686. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.7.678>
- Friedman, H. S., Prince, L. M., Riggio, R. E., & DiMatteo, M. R. (1980). Understanding and assessing nonverbal expressiveness: The Affective Communication Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, *39*(2), 333–351. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.2.333>
- Fusar-Poli, P., Placentino, A., Carletti, F., Landi, P., Allen, P., Surguladze, S., Benedetti, F., Abbamonte, M., Gasparotti, R., Barale, F., Perez, J., McGuire, P., & Politi, P. (2009). Functional atlas of emotional faces processing: A voxel-based meta-analysis of 105 functional magnetic resonance imaging studies. *Journal of Psychiatry and Neuroscience*, *34*(6), 418–432.
- Gallup, A. C., Kret, M. E., Eldakar, O. T., Folz, J., & Massen, J. J. M. (2021). People that score high on psychopathic traits are less likely to yawn contagiously. *Scientific Reports*, *11*(1), 1–11. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-03159-1>
- Garofalo, C., Neumann, C. S., Kosson, D. S., & Velotti, P. (2020). Psychopathy and emotion dysregulation: More than meets the eye. *Psychiatry Research*, *290*(May), 113160. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113160>
- Gerhardsson, A., Högman, L., & Fischer, H. (2015). Viewing distance matter to perceived intensity of facial expressions. *Frontiers in Psychology*, *6*(July), 1–8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00944>
- Glass, S. J., & Newman, J. P. (2006). Recognition of facial affect in psychopathic offenders. *Journal of Abnormal Psychology*, *115*(4), 815–820. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.115.4.815>
- Goeleven, E., De Raedt, R., Leyman, L., & Verschuere, B. (2008). The Karolinska directed emotional faces: A validation study. *Cognition and Emotion*, *22*(6), 1094–1118. <https://doi.org/10.1080/02699930701626582>
- Goldman, A. I., & Sripada, C. S. (2005). Simulationist models of face-based emotion recognition. *Cognition*, *94*(3), 193–213. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2004.01.005>
- Gross, J. J., & John, O. P. (1997). Revealing feelings: Facets of emotional expressivity in self-reports, peer ratings, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *72*(2), 435–448. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.72.2.435>
- Gross, J. J., & John, O. P. (1998). Mapping the Domain of Expressivity: Multimethod Evidence for a Hierarchical Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(1), 170–191. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.1.170>
- Gummelt, H. (2014). *Florida State University Libraries Relationship Between Empathy and*.
- Hagenmuller, F., Rössler, W., Endrass, J., Rossegger, A., & Haker, H. (2012). [Impaired resonance in

- offenders with psychopathic traits]. *Neuropsychiatrie: Klinik, Diagnostik, Therapie und Rehabilitation: Organ der Gesellschaft Osterreichischer Nervenarzte und Psychiater*, 26(2), 65–71. <https://doi.org/10.1007/s40211-012-0015-9>
- Hall, J. R., Drislane, L. E., Patrick, C. J., Morano, M., Lilienfeld, S. O., & Poythress, N. G. (2014). Development and validation of triarchic construct scales from the psychopathic personality inventory. *Psychological Assessment*, 26(2), 447–461. <https://doi.org/10.1037/a0035665>
- Hare, R. (1993). *Without Conscience, The Disturbing Word of The Psychopaths Among As*. The Guilford Press A Division of Guilford Publications.
- Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4(February), 217–246. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091452>
- Harrison, N. A., Singer, T., Rotshtein, P., Dolan, R. J., & Critchley, H. D. (2006). Pupillary contagion: central mechanisms engaged in sadness processing. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 1(1), 5–17. <https://doi.org/10.1093/scan/ns1006>
- Hastings, M. E., Tangney, J. P., & Stuewig, J. (2008). Psychopathy and identification of facial expressions of emotion. *Personality and Individual Differences*, 44(7), 1474–1483. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.01.004>
- Hatfield, E., Cacioppo, J. T., & Rapson, R. L. (1992). Primitive emotional contagion. In *Emotion and social behavior*. (pp. 151–177). Sage Publications, Inc.
- Hatfield, E., Cacioppo, J. T., & Rapson, R. L. (1993). Emotional Contagion. *Current Directions in Psychological Science*, 2(3), 96–100. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10770953>
- Hatfield, E., Rapson, R. L., & Le, Y.-C. L. (2004). Hatfield, E., Rapson, R. L., & Le, Y. L. (in press). Primitive emotional contagion: Recent research. In J. Decety and W. Ickes (Eds.). *The Social Neuroscience of Empathy*, 2, 1–20. http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=KLvJKTN_nDoC&oi=fnd&pg=PA19&dq=Emotional+Contagion+and+Empathy&ots=gC929Xij3X&sig=IFpRxp1igOlZl86Jr837oVgfhY
- Hatfield, E., Rapson, R. L., & Le, Y.-C. L. (2009). Emotional contagion and empathy. In *The social neuroscience of empathy*. (pp. 19–30). MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262012973.003.0003>
- Herrando, C., & Constantinides, E. (2021). Emotional Contagion: A Brief Overview and Future Directions. *Frontiers in Psychology*, 12(July), 1–7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.712606>
- Hicks, B. M., & Patrick, C. J. (2006). Psychopathy and negative emotionality: Analyses of suppressor effects reveal distinct relations with emotional distress, fearfulness, and anger-hostility. *Journal*

- of Abnormal Psychology*, 115(2), 276–287. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.115.2.276>
- Johanson, M., Vaurio, O., Tiihonen, J., & Lähteenvuio, M. (2020). *A Systematic Literature Review of Neuroimaging of Psychopathic Traits*. 10(February), 1–20. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.01027>
- Kavakli, M. (2019). *Why Do We Have Emotions ? The Social Functions of Emotions*. June, 10–20.
- Khosdelazad, S., Jorna, L. S., McDonald, S., Rakers, S. E., Huitema, R. B., Buunk, A. M., & Spikman, J. M. (2020). Comparing static and dynamic emotion recognition tests: Performance of healthy participants. *PLoS ONE*, 15(10 October), 1–13. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241297>
- Kosson, D. S., Suchy, Y., Mayer, A. R., & Libby, J. (2002). *Facial Affect Recognition in Criminal Psychopaths*. 2(4), 398–411. <https://doi.org/10.1037//1528-3542.2.4.398>
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(1), 151–158. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.68.1.151>
- Lijbrink, E., & Litton, J. E. (1998). *The Averaged Karolinska Directed Emotional Faces - AKDEF*. CD ROM from Department of Clinical Neuroscience, Psychology section, Karolinska Institutet, ISBN 91-630-7164-9.
- Lilienfeld, S. O. (1994). Conceptual problems in the assessment of psychopathy. *Clinical Psychology Review*, 14(1), 17–38. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(94\)90046-9](https://doi.org/10.1016/0272-7358(94)90046-9)
- Lilienfeld, S. O., & Andrews, B. P. (1996). Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal populations. *Journal of Personality Assessment*, 66(3), 488–524. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6603_3
- Lishner, D. A., Hong, P. Y., Jiang, L., Vitacco, M. J., & Neumann, C. S. (2015). Psychopathy, narcissism, and borderline personality: A critical test of the affective empathy-impairment hypothesis. *Personality and Individual Differences*, 86, 257–265. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.05.036>
- Lishner, D. A., Vitacco, M. J., Hong, P. Y., Mosley, J., Miska, K., & Stocks, E. L. (2012). Evaluating the relation between psychopathy and affective empathy: Two preliminary studies. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(8), 1161–1181. <https://doi.org/10.1177/0306624X11421891>
- Love, A. B., & Holder, M. D. (2014). Psychopathy and subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 66, 112–117. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.03.033>
- Luckhurst, C., Hatfield, E., & Gelvin-Smith, C. (2017). Capacity for empathy and emotional contagion in those with psychopathic personalities. *Interpersona*, 11(1), 70–91. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v11i1.247>

- Lyons, M., & Brockman, C. (2017). The Dark Triad, emotional expressivity and appropriateness of emotional response: Fear and sadness when one should be happy? *Personality and Individual Differences, 104*, 466–469. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.08.038>
- Lyubomirsky, S., & Lepper, H. S. (1999). A measure of subjective happiness: Preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research, 46*(2), 137–155. <https://doi.org/10.1023/A:1006824100041>
- Marsh, A. A. (2013). What can we learn about emotion by studying psychopathy? *Frontiers in Human Neuroscience, 7*(APR 2013), 1–13. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00181>
- Marsh, A. A., & Blair, R. J. (2008). Deficits in facial affect recognition among antisocial populations : a meta-analysis. *Neurosci Biobehav, 32*(3)(December 2020), 454–465. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2007.08.003>
- Mccrae, R. R., & John, O. P. (1992). The five-factor model: issues and applications. *Journal of Personality, 60*(2), 175–532. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1635040>
- Medina, A. L., Kirilko, E., & Grose-Fifer, J. (2016). Emotional processing and psychopathic traits in male college students: An event-related potential study. *International Journal of Psychophysiology, 106*, 39–49. <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2016.06.004>
- Meloy, J. R. (1988). *The Psychopathic Mind: Origins, Dynamics, and Treatment*. Jason Aronson Inc. <https://vdoc.pub/documents/the-psychopathic-mind-origins-dynamics-and-treatment-7go64g11rrp0>
- Meloy, J. R., & Shiva, A. (2007). A psychoanalytic view of the psychopath. In *International handbook on psychopathic disorders and the law, Vol. 1* (pp. 335–346). John Wiley & Sons Ltd.
- Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2015). Understanding psychopathy using the basic elements of personality. *Social and Personality Psychology Compass, 9*(5), 223–237. <https://doi.org/10.1111/spc3.12170>
- Montagne, B., van Honk, J., Kessels, R. P. C., Frigerio, E., Burt, M., van Zandvoort, M. J. E., Perrett, D. I., & de Haan, E. H. F. (2005). Reduced efficiency in recognising fear in subjects scoring high on psychopathic personality characteristics. *Personality and Individual Differences, 38*(1), 5–11. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.02.008>
- Mordka, C. (2016). *What are Emotions? Structure and Function of Emotions Cezary. 5*, 29–44. <https://doi.org/10.1515/sh-2016-0013>
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who Is Happy? *Psychological Science, 6*(1), 10–19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>
- Nesse, R. M. (1990). Evolutionary explanations of emotions. *Human Nature (Hawthorne, N.Y.), 1*(3), 261–289. <https://doi.org/10.1007/BF02733986>

- Neumann, C. S., Johansson, P. T., & Hare, R. D. (2013). The Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R), low anxiety, and fearlessness: A structural equation modeling analysis. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 4(2), 129–137. <https://doi.org/10.1037/a0027886>
- Newman, J. P., Schmitt, W. A., & Voss, W. D. (1997). The impact of motivationally neutral cues on psychopathic individuals: Assessing the generality of the response modulation hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 106(4), 563–575. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.106.4.563>
- Nummenmaa, L., Lukkarinen, L., Sun, L., Putkinen, V., Seppälä, K., Karjalainen, T., Karlsson, H. K., Hudson, M., Venetjoki, N., Salomaa, M., Rautio, P., Hirvonen, J., Lauerma, H., & Tiihonen, J. (2021). Brain Basis of Psychopathy in Criminal Offenders and General Population. *Cerebral Cortex*, 31(9), 4104–4114. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhab072>
- O’Nions, E., Lima, C. F., Scott, S. K., Roberts, R., McCrory, E. J., & Viding, E. (2017). Reduced Laughter Contagion in Boys at Risk for Psychopathy. *Current Biology : CB*, 27(19), 3049–3055.e4. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2017.08.062>
- Olderbak, S. G., Geiger, M., Hauser, N. C., Mokros, A., & Wilhelm, O. (2021). Emotion Expression Abilities and Psychopathy. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 12(6), 546–559. <https://doi.org/10.1037/per0000444>
- Owens, E. S., McPharlin, F. W. H., Brooks, N., & Fritzon, K. (2018). The Effects of Empathy, Emotional Intelligence and Psychopathy on Interpersonal Interactions. *Psychiatry, Psychology and Law*, 25(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/13218719.2017.1347936>
- Panksepp, J. B., & Lahvis, G. P. (2011). Rodent empathy and affective neuroscience. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 35(9), 1864–1875. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2011.05.013>
- Patrick, C.J. (1994). Emotion and psychopathy: startling new insights. *Psychophysiology*, 31(4), 319–330. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.1994.tb02440.x>
- Patrick, C.J. (2010). Operationalizing the Triarchic conceptualisation of psychopathy: Preliminary description of brief scales for assessment of boldness, meanness, and disinhibition. *PhenX Toolkit Online Assessment Catalog*. https://www.phenxtoolkit.org/toolkit_content/supplemental_info/psychiatric/measures/Triarchic_Psychopathy_Measure_Manual.pdf
- Patrick, C.J., Fowles, D. O. N. C., & Krueger, R. F. (2009). *Triarchic conceptualization of psychopathy : Developmental origins of disinhibition , boldness , and meanness*. 21, 913–938. <https://doi.org/10.1017/S0954579409000492>
- Patrick, C J. (2018). *Handbook of Psychopathy, Second Edition*. Guilford Publications. <https://books.google.lt/books?id=c8JWDwAAQBAJ>

- Patrick, Christopher J., & Drislane, L. E. (2015). Triarchic Model of Psychopathy: Origins, Operationalizations, and Observed Linkages with Personality and General Psychopathology. *Journal of Personality*, *83*(6), 627–643. <https://doi.org/10.1111/jopy.12119>
- Peres, D. O., Watt, D., & Netto, W. F. (2017). Emotional thin-slicing: A proposal for a short-And long-Term division of emotional speech. *INTERSPEECH, 2017-Augus*, 591–595. <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1719>
- Platek, S. M., Critton, S. R., Myers, T. E., & Gallup, G. G. (2003). Contagious yawning: The role of self-awareness and mental state attribution. *Cognitive Brain Research*, *17*(2), 223–227. [https://doi.org/10.1016/S0926-6410\(03\)00109-5](https://doi.org/10.1016/S0926-6410(03)00109-5)
- Proctor, C. (2014). *Subjective Well-Being (SWB) BT - Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (A. C. Michalos (ed.); pp. 6437–6441). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2905
- Rundle, B. K., Vaughn, V. R., & Stanford, M. S. (2015). Contagious yawning and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, *86*, 33–37. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.05.025>
- Sadeh, N., Spielberg, J. M., Heller, W., Herrington, J. D., Engels, A. S., Warren, S. L., Crocker, L. D., Sutton, B. P., & Miller, G. A. (2013). Emotion disrupts neural activity during selective attention in psychopathy. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, *8*(3), 235–246. <https://doi.org/10.1093/scan/nsr092>
- Schneider, K. (2007). *Klinische Psychopathologie*. Georg Thieme Verlag. <https://books.google.cg/books?id=hQbalJSfkTkC>
- Scott, R. (2014). Psychopathy – An Evolving and Controversial Construct. *Psychiatry, Psychology and Law*, *21*(5), 687–715. <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.911056>
- Seara-Cardoso, A., Neumann, C., Roiser, J., McCrory, E., & Viding, E. (2012). Investigating associations between empathy, morality and psychopathic personality traits in the general population. *Personality and Individual Differences*, *52*(1), 67–71. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.029>
- Sellbom, M., Laurinavičius, A., Ustinavičiute, L., & Laurinaityte, I. (2018). The Triarchic Psychopathy Measure: An examination in a Lithuanian inmate sample. *Psychological Assessment*, *30*(7), e10–e20. <https://doi.org/10.1037/pas0000603>
- Shane, M. S., & Groat, L. L. (2018). Capacity for upregulation of emotional processing in psychopathy: All you have to do is ask. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, *13*(11), 1163–1176. <https://doi.org/10.1093/scan/nsy088>
- Sica, C., Perkins, E. R., Latzman, R. D., Caudek, C., Colpizzi, I., Bottesi, G., Caruso, M., Giulini, P., Cerea, S., & Patrick, C. J. (2021). Psychopathy and COVID-19: Triarchic model traits as

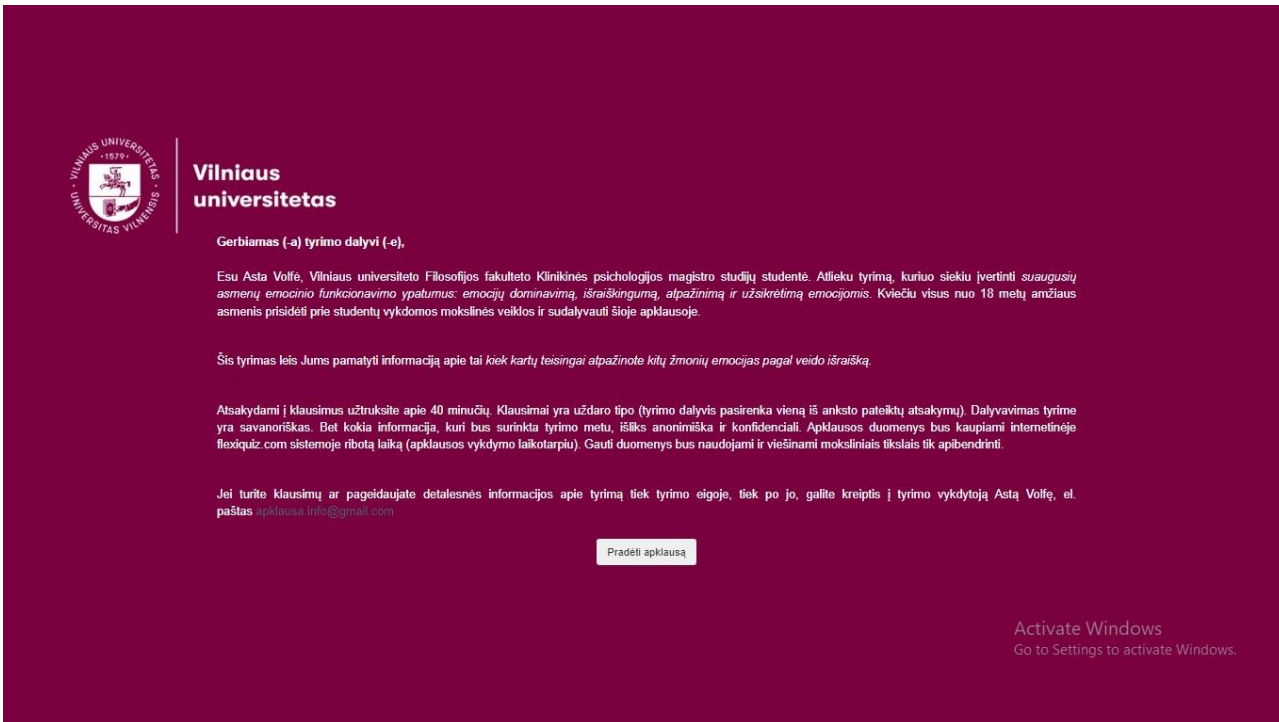

- predictors of disease-risk perceptions and emotional well-being during a global pandemic. *Personality and Individual Differences*, 176(January), 110770. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110770>
- Sifferd, K. L. (2018). *Are Psychopaths Legally Insane?* November. <https://doi.org/10.31820/ejap.14.1.5>
- Singer, T., & Lamm, C. (2009). The social neuroscience of empathy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1156, 81–96. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.04418.x>
- Skeem, J. L., Monahan, J., & Mulvey, E. P. (2002). Psychopathy, treatment involvement, and subsequent violence among civil psychiatric patients. *Law and Human Behavior*, 26(6), 577–603. <https://doi.org/10.1023/A:1020993916404>
- Skeem, J. L., Polaschek, D. L. L., Patrick, C. J., & Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic Personality : Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 12 (3), 95–162. <https://doi.org/10.1177/1529100611426706>
- Sonnby-Borgström, M. (2002). Automatic mimicry reactions as related to differences in emotional empathy. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(5), 433–443. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00312>
- Sörman, K. (2015). *The Psychopathy Construct in a Swedish Context – Conceptualization and Validation of Different Assessments*.
- Stanton, K., Brown, M. F. D., & Watson, D. (2021). Examining the Item-Level Structure of the Triarchic Psychopathy Measure: Sharpening Assessment of Psychopathy Constructs. *Assessment*, 28(2), 429–445. <https://doi.org/10.1177/1073191120927786>
- Stewart, J. (2019). *Faking Faces: Psychopathic Traits and Feigned Emotional Expressions*.
- Stone, A. A., & Mackie, C. (2013). Subjective Well-Being in a Policy-Relevant Framework Subjective Well-Being. In *The National Academies Press*. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK174473/pdf/Bookshelf_NBK174473.pdf
- Sun, L., Lukkarinen, L., Noppari, T., Nazari-Farsani, S., Putkinen, V., Seppälä, K., Hudson, M., Tani, P., Lindberg, N., Karlsson, H. K., Hirvonen, J., Salomaa, M., Venetjoki, N., Lauerma, H., Tiihonen, J., & Nummenmaa, L. (2022). Aberrant motor contagion of emotions in psychopathy and high-functioning autism. *Cerebral Cortex*, 1–11. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhac072>
- Surcinelli, P., Andrei, F., Montebanocci, O., & Grandi, S. (2021). Emotion Recognition of Facial Expressions Presented in Profile. *Psychological Reports*, 332941211018403. <https://doi.org/10.1177/00332941211018403>
- Švegar, D., Kardum, I., & Polič, M. (2013). Happy face superiority effect in change detection paradigm. *Psihologijske Teme*, 22(2), 249–269.

- Trull, T. J. (2012). The Five-Factor Model of Personality Disorder and DSM-5. *Journal of Personality*, 80(6), 1697–1720. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2012.00771.x>
- Vaughn, M. G., Edens, J. F., Howard, M. O., & Smith, S. T. (2009). An investigation of primary and secondary psychopathy in a statewide sample of incarcerated youth. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7(3), 172–188. <https://doi.org/10.1177/1541204009333792>
- Veilleux, J. C., Lankford, N. M., Hill, M. A., Skinner, K. D., Chamberlain, K. D., Baker, D. E., & Pollert, G. A. (2020). Affect balance predicts daily emotional experience. *Personality and Individual Differences*, 154(October 2019), 109683. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109683>
- Veit, R., Konicar, L., Klinzing, J. G., Barth, B., Yilmaz, Ö., & Birbaumer, N. (2013). Deficient fear conditioning in psychopathy as a function of interpersonal and affective disturbances. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7(OCT), 1–12. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00706>
- Walker, S. A., Olderbak, S., Gorodezki, J., Zhang, M., Ho, C., & MacCann, C. (2022). Primary and secondary psychopathy relate to lower cognitive reappraisal: A meta-analysis of the Dark Triad and emotion regulation processes. *Personality and Individual Differences*, 187(November 2021), 111394. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111394>
- Weiss, B., Sleep, C., & Miller, J. D. (2020). *Levenson Self-Report Psychopathy Scale BT* - *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (eds.); pp. 2606–2610). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_1242
- Wilson, K., Juodis, M., & Porter, S. (2011). Fear and loathing in psychopaths: A meta-analytic investigation of the facial affect recognition deficit. *Criminal Justice and Behavior*, 38(7), 659–668. <https://doi.org/10.1177/0093854811404120>
- Wynn, R., Høiseth, M. H., & Pettersen, G. (2012). Psychopathy in women: Theoretical and clinical perspectives. *International Journal of Women's Health*, 4(1), 257–263. <https://doi.org/10.2147/IJWH.S25518>
- Žukauskienė, R., Barkauskienė, R. (2006). Lietuviškosios Neo Pi-R Versijos Psichometriniai Rodikliai. *Psichologija*, 33(January), 7–21. <https://doi.org/10.15388/psichol.2006..4320>

PRIEDAI

1 priedas. Kreipimosi į tyrimo dalyvius ir anketos pabaigos ekrano vaizdas

 Vilniaus universitetas

Gerbiamas (-a) tyrimo dalyvi (-e),

Esu Asta Volfe, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Klinikinės psichologijos magistro studijų studentė. Atlieku tyrimą, kuriuo siekiu įvertinti *suaugusių asmenų emocijų funkcionavimo ypatumus: emocijų dominavimą, išraiškumą, atpažinimą ir užsikrėtimą emocijomis*. Kviečiu visus nuo 18 metų amžiaus asmenis prisidėti prie studentų vykdomos mokslinės veiklos ir sudalyvauti šioje apklausoje.

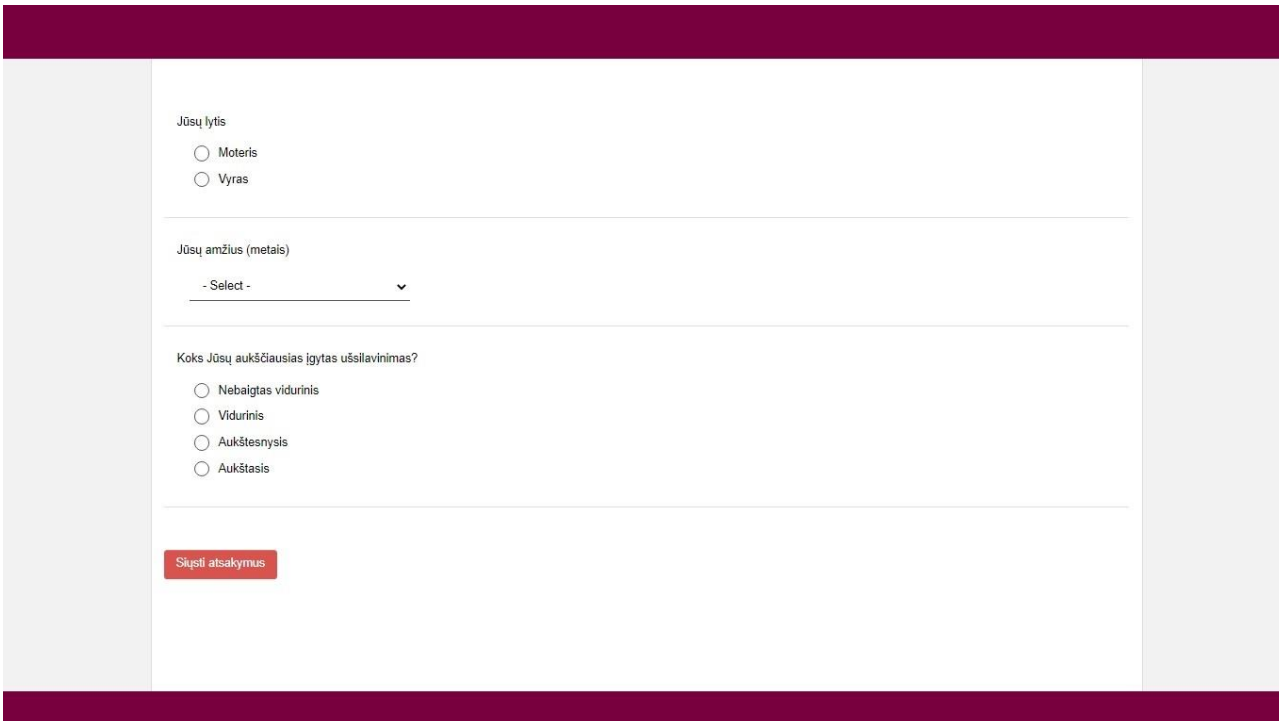
Šis tyrimas leis Jums pamatyti informaciją apie tai *kiek kartų teisingai atpažinote kitų žmonių emocijas pagal veido išraišką*.

Atsakydami į klausimus užtruksite apie 40 minučių. Klausimai yra uždaro tipo (tyrimo dalyvis pasirenka vieną iš anksto pateiktų atsakymų). Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas. Bet kokia informacija, kuri bus surinkta tyrimo metu, išliks anonimiška ir konfidenciali. Apklausos duomenys bus kaupiami internetinėje flexquiz.com sistemoje ribotą laiką (apklausos vykdymo laikotarpiu). Gauti duomenys bus naudojami ir viešinami moksliniais tikslais tik apibendrinti.

Jei turite klausimų ar pageidaujate detalesnės informacijos apie tyrimą tiek tyrimo eigoje, tiek po jo, galite kreiptis į tyrimo vykdytoją Astą Volfę, el. paštas apklausa.info@gmail.com

[Pradėti apklausą](#)

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

Jūsų lytis

Moteris

Vyras

Jūsų amžius (metais)

- Select -

Koks Jūsų aukščiausias įgytas ušsilavinimas?

Nebaigtas vidurinis

Vidurinis

Aukštesnysis

Aukštasis

[Siųsti atsakymus](#)

2 priedas. Duomenų aprašomoji statistika

9 lentelė. Tyrimo aprašomoji statistika ir psichopatiškumą, emocines veido išraiškas, emocijų balansą, emocinio išraiškumą ir emocinį užkratą matuojančių instrumentų patikimumas bei rodiklių atitikimas normaliajam skirstiniui

	N	Cronbach Alpha koeficientas	M	SD	Min.	Max.	Shapiro–Wilk (W) koeficientas	Asimetrijos koeficientas	Eksceso koeficientas
<i>TriPM</i>	58	0,853	0,30	0,093	0,11	0,62	0,967***	0,735	0,809
Įžūlumus	19	0,844	0,45	0,157	0,04	0,88	0,995	0,005	0,038
Piktybiškumas	19	0,850	0,19	0,137	0,00	0,82	0,917***	1,200	1,719
Neslopinimas	20	0,830	0,27	0,138	0,03	0,82	0,935***	1,023	1,071
<i>Emocijų atpažinimas iš veido išraiškos</i>	70	0,816	79,67	9,95	42,86	98,57	0,951***	-0,874	0,779
Piktas	10	0,672	68,60	22,69	0	100	0,936***	-0,709	0,057
Išsigandęs	10	0,663	58,05	23,08	0	100	0,969***	-0,249	-0,597
Pasibjaurėjęs	10	0,657	87,64	15,94	0	100	0,754***	-2,009	5,458
Laimingas	10	0,514	97,06	7,27	50	100	0,463***	-3,187	11,639
Liūdnas	10	0,698	79,13	19,54	0	100	0,878***	-1,107	1,048
Nustebęs	10	0,574	77,98	18,42	10	100	0,910***	-0,814	0,389
Neutralus	10	0,508	89,24	13,17	10	100	0,770***	-1,892	5,595
Tiesiai	14	0,500	86,52	11,99	21,43	100	0,869***	-1,327	2,613
Pusiau šonu	28	0,587	80,53	10,37	39,29	100	0,960***	-0,714	0,637
Šonu	28	0,716	75,39	17,86	21,43	100	0,960***	-0,724	0,452

9 lentelės tęsinys

	N	Cronbach Alpha koeficientas	M	SD	Min.	Max.	Shapiro - Wilk (W) koeficientas	Asimetrijos koeficientas	Eksceso koeficientas
<i>Emocijų balansas</i>	12	-	1,36	8,276	-23	19	0,989**	-0,200	-0,502
Teigiami jausmai	6	0,882	19,28	4,458	6	29	0,984***	-0,311	-0,323
Neigiami jausmai	6	0,835	17,92	4,753	6	30	0,989**	-0,115	-0,453
<i>Emocinio išraiškingumas</i>	16	0,841	4,79	0,909	2	7	0,991*	-0,266	-0,332
Teigiamas išraiškingumas	4	0,749	5,34	1,159	1	7	0,995	-0,721	0,422
Neigiamas išraiškingumas	6	0,710	3,87	1,100	1	7	0,954***	-0,063	-0,080
Impulso stiprumas	6	0,743	5,16	1,133	1	7	0,973***	-0,441	-0,202
<i>Emocinis užkratas</i>	15	0,840	56,37	8,260	15	74	0,958***	-0,916	1,889
Laimės užkratas	3	0,701	12,12	2,084	3	15	0,922***	-0,968	1,315
Meilės užkratas	3	0,846	12,24	2,429	3	15	0,889***	-1,177	1,570
Baimės užkratas	3	0,557	10,59	2,425	3	15	0,966***	-0,440	-0,232
Pykčio užkratas	3	0,600	10,67	2,223	3	15	0,971***	-0,337	-0,002
Liūdesio užkratas	3	0,696	10,75	2,435	3	15	0,957***	-0,632	0,262

Pastaba: N – klausimų (teiginių) skaičius, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypiai, Min. – mažiausia reikšmė, Max. – didžiausia reikšmė, TriPM - triarchinės psichopatijos vertinimo klausimyno bendras balas. Reikšmingumo lygmuo, * kai $p < 0,05$, ** kai $p < 0,01$, *** kai $p < 0,001$.

3 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Teigiamos ir neigiamos patirties skalę

Letter Seeking Permission to Translate and Use Questionnaire Tool

February 18th, 2022

Name: **Professor Ed Diener**
Institution: **University of Illinois**
Department: **Department of Psychology**
Address: **603 E. Daniel Street**
City/State/Zip: **Champaign, IL 61820, USA**
Email: ediener@cyrus.psych.uiuc.edu

Dear Mr. Diener,

I am a master's student Asta Volfė from Vilnius University, Faculty of Philosophy, writing my Thesis in Clinical Psychology titled "*Relationships of psychopathy with the peculiarities of a person's emotional functioning: dominance, expressiveness, recognition, and emotional contagion*". My research is being supervised by assoc. prof. Alfredas Laurinavičius, who can be reached at email: alfredas.laurinavicius@fsf.vu.lt

I would like your permission to translate into Lithuanian and use the **Scale of Positive and Negative Experience (SPANE)** instrument in my research study. I would like to conduct an online survey and use the entire instrument under the following conditions:

- I will use the questionnaire only for my research study and will not sell or use it for any other purposes
- I will include a statement of attribution and copyright on all copies of the instrument. If you have a specific statement of attribution that you would like for me to include, please provide it in your response.
- At your request, I will send a copy of my completed research study to you upon completion of the study or provide a hyperlink to the final manuscript.

If you do not control the copyright for these materials, I would appreciate any information you can provide concerning the proper person or organization I should contact.

If these are acceptable terms and conditions, please indicate so by replying to me through email: asta.volfe@stud.vu.lt

Sincerely,

Asta Volfė

4 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Berkeley išraiškingumo klausimyną

Letter Seeking Permission to Translate and Use Questionnaire Tool

February 18th, 2022

Name: **Professor James Gross**
Institution: **Stanford Psychophysiology Laboratory**
Department: **Department of Psychology**
Address: **450 Jane Stanford Way, Building 420,**
City/State/Zip: **Stanford, CA 94305 USA**
Email: gross@stanford.edu
Mail Code 2130

Dear Mr. Gross,

I am a master's student Asta Volfė from Vilnius University, Faculty of Philosophy, writing my Thesis in Clinical Psychology titled "*Relationships of psychopathy with the peculiarities of a person's emotional functioning: dominance, expressiveness, recognition, and emotional contagion*". My research is being supervised by assoc. prof. Alfredas Laurinavičius, who can be reached at email: alfredas.laurinavicius@fsf.vu.lt

I would like your permission to translate into Lithuanian and use the **Berkeley Expressivity Questionnaire** instrument in my research study. I would like to conduct an online survey and use the entire instrument under the following conditions:

- I will use the questionnaire only for my research study and will not sell or use it for any other purposes
- I will include a statement of attribution and copyright on all copies of the instrument. If you have a specific statement of attribution that you would like for me to include, please provide it in your response.
- At your request, I will send a copy of my completed research study to you upon completion of the study or provide a hyperlink to the final manuscript.

If you do not control the copyright for these materials, I would appreciate any information you can provide concerning the proper person or organization I should contact.

If these are acceptable terms and conditions, please indicate so by replying to me through email: asta.volfe@stud.vu.lt

Sincerely,

Asta Volfė

5 priedas. Prašymas leisti išversti ir naudoti Emocinio užkrato skalę

Letter Seeking Permission to Translate and Use Questionnaire Tool

February 18th, 2022

Name: **R. William Doherty**
Institution: **University of Hawaii**
Department: **Department of Psychology**
Address: **Manoa, 2430 Campus Road**
City/State/Zip: **Honolulu, HI 96822 USA**
Email: psyofc@hawaii.edu

Dear Mr. Doherty,

I am a master's student Asta Volfė from Vilnius University, Faculty of Philosophy, writing my Thesis in Clinical Psychology titled "*Relationships of psychopathy with the peculiarities of a person's emotional functioning: dominance, expressiveness, recognition, and emotional contagion*". My research is being supervised by assoc. prof. Alfredas Laurinavičius, who can be reached at email: alfredas.laurinavicius@fsf.vu.lt

I would like your permission to translate into Lithuanian and use the **Emotional Contagion Scale** instrument in my research study. I would like to conduct an online survey and use the entire instrument under the following conditions:

- I will use the instrument only for my research study and will not sell or use it for any other purposes
- I will include a statement of attribution and copyright on all copies of the instrument. If you have a specific statement of attribution that you would like for me to include, please provide it in your response.
- At your request, I will send a copy of my completed research study to you upon completion of the study or provide a hyperlink to the final manuscript.

If you do not control the copyright for these materials, I would appreciate any information you can provide concerning the proper person or organization I should contact.

If these are acceptable terms and conditions, please indicate so by replying to me through email: asta.volfe@stud.vu.lt

Sincerely,

Asta Volfė